

ZAM

739

ΠΟΘΕΝ Η ΚΟΙΝΗ ΛΕΞΙΣ

ΤΡΑΓΟΥΔΩ;

ΣΚΕΨΕΙΣ

ΠΕΡΙ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΠΟΗΣΕΩΣ.

ΥΠΟ

ΣΠ. ΖΑΜΠΕΛΙΟΥ.

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ
ΑΘΗΝΩΝ

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΕΜΜΑΝ. ΡΟΥΣΣΟΥ
ΕΚ ΔΩΡΕΑΣ
ΑΝΔΡ. Μ. ΑΝΡΔΕΛΑΔΟΥ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΤΥΠΟΣ Π. ΣΟΥΤΣΑ ΚΑΙ Α. ΚΤΕΝΑ.

Ὁδὸς Ἀδριανοῦ.

1859.

ВООРУЖЕНАЯ ПЕХОТА

ПЕХОТА

ПЕХОТА

ПЕХОТА

СТУ

ПЕХОТА

ИМПЕРАТОРСКАЯ АРМИЯ

ПЕХОТА

ПЕХОТА

ПЕХОТА

1883

ΠΟΘΕΝ Η ΚΟΙΝΗ ΛΕΞΙΣ ΤΡΑΓΟΥ ΔΩ;

ἘΚΕΨΕΙΣ

ΠΕΡΙ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΠΟΙΗΣΕΩΣ.

ΓΥΧΗΣ αποτέλεσμα δὲν εἶναι, ὡς τινες ἴσως νομίζουσιν, ὁ σχηματισμὸς τῶν διαλέκτων. Οὔτε λέξις εἰσῆλθέ ποτε, οὔτε λέξις ἐξέλιπε τῆς κοινῆς ὁμιλίας, οὔτε ἄλλη τις, ἀντὶ ταύτης, κατέστη, χωρὶς λόγων ἰσχυρῶν, ἐξ ὧν ὁ πάντων ὑπέρτατος, ἢ συναίνεσις τῶν πλείστων.

Τοὺς λόγους τούτους ὁ γλωττολόγος ἀναζητεῖ νῦν μὲν εἰς τὰ βιβλία τῶν σοφῶν, νῦν δέ, καὶ ἐπιτυχέστερον, εἰς τὰς ἰδιαιζούσας διαθέσεις, εἰς τὰ ἔμφυτα πάθη, τὰς παραδόσεις, τὰ ἔθιμα, τὰς ἀναμνήσεις τοῦ ὑπ' ἐξέτασιν λαοῦ, ἀναλογιζόμενος, ὅτι, κύριος τῆς γλωττικῆς περιουσίας ὑφέστηκεν ὁ λαός, μάλιστα κατὰ περιόδους ἀπροκοπίας, ἢ παρακμῆς. — Ἐντεῦθεν δὲ προήλθεν ἡ *Συγκριτικὴ Γλωττολογία*, ἐπιστήμη ἀπλετοῦς ἤδη, εἰ καὶ νεωτάτη, ἐπαγγελιομένη νὰ διαλύσῃ ποτὲ περισπούδαστα προβλήματα ἐθνολογίας, ἱστορίας, καὶ φιλολογίας.

Μεταξὺ τῶν ὁπαδῶν τῆς ἐπιστήμης ταύτης συνετάχθη ἀξίως ἢ ἀναξίως καὶ γῶ, ἐπιχειρήσας, καὶ εἰς αἴσιον ἤδη τέλος ἀγαγὼν, δίτομον συγγραφὴν περὶ συγγενείας ἀρχαίων ἑλλη-

νικῶν καὶ νεολατινικῶν διαλέκτων. Ἐκτοτε ἡ ἄσκησις περὶ τὴν ἔτυμολόγησιν, τὴν συγκριτικὴν ριζολογίαν, καὶ γενεαλόγησιν τῆς λέξεως κατέστη ἀνάγκη ἐπιουσία καὶ ἀπαραίτητος πρὸς ἐμέ, ἥδη πεποιθῶτα, ὅτι ἐκάστη λέξις, εἴτε ζῶσα, εἴτε ἄχρηστος, ἐμπεριέχει ἓν γεγονός ἱστορικόν, ἐπικαλούμενον ἔρευναν ἰδιαιτέραν, ἐγκρύπτει μίαν τινὰ τῶν ἀκτίνων τοῦ μεγάλου δίσκου, ὅστις πάριστάνει τῆς ὅλης ἐθνότητος τὸ σύστημα.

Ἐκ τοιαύτης ὀρμώμενος πεποιοθήσεως, ἰχνηλατῶ τῆς λέξεως τὴν ἱστορίαν μεθ' ἧς σπουδῆς μελετῶ τὸν βίον περικλεοῦς ἀνδρός, ἢ ἐρευνῶ τὰς αἰτίας καὶ τ' ἀποτελέσματα τῶν ἐξόχων ἱστορικῶν συμβάντων. Μιᾶς καὶ μόνης λέξεως ἡ γενεαλόγησις δύναται ν' ἀπορροφήσῃ ὅλης μιᾶς ἐβδομάδος μου τὴν μελέτην. Ἀπέκτησα τὴν ἔξιν νὰ ριζολογῶ σχολάζων, καὶ μάλιστα ἐξερχόμενος εἰς περίπατον· τυχοῦσης δὲ δυσκόλου τινὸς ἔτυμολογίας, ἢ ριζολογικῆς συγκρίσεως, σπεύδω, τὸ παροιμιῶδες ἀναμιμνησκόμενος ὁ φεύγων μύλην, ἄλφιτον οὐκ ἄλφει, νὰ διακόψω τὴν δεινοτέραν ἀσχολίαν. Τότε δὲ μόνον γεγηθῶς, καὶ ὡς ἐκ φορτίου ἀπηλλαγμένος, ἀναλαμβάνω τὴν προτέραν ἐργασίαν, ὅταν διαλύσω τὸ περιπόθητόν μου ζήτημα.

Τοιοῦτό τι δυσδιάγνωστον ἔτυχέ μοι πρό τινων ἡμερῶν κατὰ τὴν ἔρευναν μιᾶς λέξεως Νεοελληνικῆς, ἧς καὶ ἡ ἀξία καὶ ἡ σημασία, ὡς ἐκ πρώτης ἀφετηρίας ἐξείκασα, διέφερον τὰ μέγιστα τῆ τε γλωττολογία καὶ τῆ φιλολογίας τῆς ἀναγεννωμένης πατρίδος μας.

Ἴδου τῆς πολυπραγμοσύνης μου τὸ ἀφετήριον.

Τὴν πράξιν τοῦ ἐκφέρειν ἐμμελῶς τὴν φωνὴν ἐκάλεσαν οἱ πατέρες μας Ἄδριν, ῥῆμα εὐλογοφανῶς παραγόμενον ἐκ τοῦ Ἄω καὶ Ἄημι, φυσῶ, ἐκπνέω.

Ἐγνων ἐντεῦθεν, ὅτι ἔλλογον ἀφορμὴν πρὸς τὴν ὀνομασίαν τῆς φωνητικῆς μελωδίας παρέσχεν ἡ ἐκβολὴ τῆς πνοῆς, μέσον κυριώτατον τοῦ ἄσματος. Ἀλλὰ πῶς ἐξέρχεται ἡ πνοή; Διὰ

στόματος κεχηνότος. Ἄρα τὸ λατινικὸν *Cano* ἔχει πρὸς τὰ ἡμέτερα *Χάνω* καὶ *Χαίνω* σχέσιν αὐτόδηλον, μάλιστα καθόσον τὸ ἀπαρέμφατον *Χαίνειν* καὶ παρ' αὐτοῖς τοῖς Ἑλλησι ποιηταῖς ἐδήλωσεν ἐνίοτε τὴν πρᾶξιν τοῦ Ἄδειν. Τὸ δὲ *Χάνω* πάλιν, ὅπερ κατὰ πρόβασιν συνηθείας μετέβαλε τὴν σημασίαν, ἔχει καὶ τοῦτο ρίζαν τὸ *Χάω*, οὗ τύπος ἀπλούστατος καὶ πρωτογενὴς τὸ προμνησθὲν Ἄω, πνέω, φυσῶ.

Τὴν αὐτὴν τότε συγγένειαν παρετήρησα καὶ εἰς τὸ *Canto* τῆς Ἰσπανικῆς, τῆς Ἰταλικῆς, καὶ τῆς Βλαχικῆς, εἰς τὸ *Chanter* τῆς Γαλλικῆς, καὶ εἰς τὰ ἕτερα τῶν νεολατινικῶν γλωσσῶν συμπαράγωγα, ἐν οἷς, ἀντὶ τοῦ *Χάνω*, ἐπεκράτησεν ὁ σχηματισμὸς *Χάνδω*, σχηματισμὸς ὡσαύτως διὰ τοῦ ἀρχετύπου Ἄω συγγενὴς πρὸς τὸ Ἄδω τῶν Ἑλλήνων, καὶ τὸ *Cano* τῶν Ῥωμαίων.

Ἡ φιλόσοφος αὕτη τῶν λέξεων Ἄδω, *Cano*, *Canto* συμπαράγωγὴ ἐκ τῆς αὐτομάτου ιδέας τοῦ πνέειν, ἥτις ὁμοιοτρόπως σχεδὸν ἐπῆλθε τῷ νῶ τῶν ἀρχαίων ἑλληνικῶν καὶ τῶν λατινικῶν φυλῶν, πρὸ πολλοῦ ἐξέλιπεν ἐκ τῆς ἡμετέρας καθομιλουμένης. Τὸ Ἄδω, οὐπερ τὰ γενέθλια δεσμοῖς ἀδελφικοῖς συνῆψαν τὴν γλῶσσαν ἡμῶν πρὸς τε τὴν λατινίδα καὶ τὰς ζώσας θυγατέρας τῆς, περιέπεσεν ἐν ἀχρηστία ἅμα τῷ ταυτοσημάντῳ κατ' ἑκτασιν Ψάλλω, σωθέντι μόνον ἐπὶ ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς. Ἀντὶ δὲ τῶν εὐγενῶν τούτων, ἀπανταχοῦ τῆς χριστιανικῆς Ἑλλάδος παρεισήχθη τὸ ἕτεροσημαντον *Τραγοῦδῶ*, ὅθεν προῆλθε τὸ *Τραγοῦδι*, ᾄσμα.

Πότε, πῶς, καὶ διατί συνέβη ἡ τοιαύτη μεταβολή;

Τίς ποτε ὁ λόγος, ὁ ἀναγκάσας τοὺς πατέρας μας ν' ἀποβάλωσι λέξιν καὶ πατροπαράδοτον, καὶ φιλοσοφικῆς ἐμβριθείας ἔμπλεων, ἄλλην δέ τινα ν' ἀντικαταστήσωσιν αὐτῇ, διάφορον ἔχουσαν καὶ τὴν παραγωγὴν, καὶ τὴν ἱστορίαν, καὶ τὴν σημασίαν;

Ἐκρινον τὸ ζήτημα οὐκ ἀναξιόλογον. Τὸ δυσδιάλυτον τοῦ θε-

ματός ἠρέθισε τὴν φιλοτιμίαν μου. Διέκοψα τὰς μελέτας μου κατὰ πενθήμερον.

Ἐάν, εἶπον κατ' ἑμαυτόν, τυχαῖαι εἰς τὰς καθομιλουμένας δὲν ἦναι οὔτε ἡ παραδοχὴ, οὔτε ἡ ἀποβολὴ λέξεων, μάλιστα τῶν χρειωδεστέρων, (καὶ δὴ τοιαύτη πρὸς ταῖς ἄλλαις ἡ ἐκφράζουσα τὸ ἄσμα), ἔπεται, ὅτι ἡ γενικὴ παρ' ἡμῖν τοῦ ῥήματος Ἄδω ἐκπτώσις, καὶ ἡ γενικὴ ὡσαύτως ἀντικατάστασις τοῦ Τραγουδῶ ἔχουσι τὸν λόγον αὐτῶν εἰς τινὰ μεταβολὴν ἠθῶν, ἐθίμων, φρονημάτων, συμβᾶσαν κατ' ἄγνωστον ἐποχὴν, μεταβολὴν, ἄρα, μεγάλην, ἣν ὀφείλομεν ἐπισταμένως νὰ διαζητήσωμεν εἴτε ἐν τῇ γραπτῇ ἱστορίᾳ, εἴτε ἐν τῇ ἀποθήκῃ τῶν προφορικῶν παραδόσεων, εἴτε ἀλλαχοῦ, ἵνα μὴ ἀγενεαλόγητος καὶ ἀναπολόγητος, ἴσως δὲ καὶ ἀνεπίδεκτος, ἀπομείνη μία τῶν στοιχειοδεστέρων λέξεων τῆς κοινῆς συνηθείας, ἐξ αἰῶνος, ἄλλως τε, ἐπικρατήσασα.

Ἄλλὰ καὶ ποῦ, προσέθηκα διαλογιζόμενος, ποῦ ὁ νεωτερισμὸς συνέβη; — Ἐν τῇ χώρᾳ τῆς Ποιήσεως. Συνέβη εἰς τοὺς κόλπους τῆς μητρὸς αὐτῆς, ἣτις ἀποθησαυρίζει ὅσους ἐν ἡμέραις νηπιότητος ἐξέπεμψε στεναγμούς τὸ γένος, ὅσους συνέλαβε καθ' ὕπνον ὀνειρούς ἢ ἀμόρφωτος φαντασίᾳ του. Ἰτίς δὲ θεβαιοῖ, ὅτι τὸ καινοτόμημα δὲν προέρχεται ἐκ τινος οὐσιώδους, καὶ τρόπὸν τινὰ ὀργανικῆς ἀποσυνθέσεως τῆς Ποιήσεως; μήπως, ὑπὸ τὴν προφανῆ τῶν λέξεων μεταλλαγὴν, ἄλλη τις ὑποκρύπτεται μείζων καὶ δεινότερα τροπὴ πραγμάτων, ἄλλη τις ἠθικῶν στοιχείων μεταποιήσις, τροπὴ ἐνδεχομένως ἀποδοτέα πρὸς τὴν Ἱστοριονομίαν τῆς ἑλληνικῆς ἐθνότητος;

Πλὴν τῆς γλωττολογικῆς ἀξίας, τὸ ζήτημα προσέλαβεν εἰς τὸν νοῦν μου, ὡς ἐκ τῆς ὑποψίας ταύτης, καὶ τινὰ βαρύτητα φιλοσοφικὴν.

Τότε πλέον, ἀποφασίσας νὰ ζητήσω τὴν εὐλογωτέραν τοῦ προβλήματος λύσιν, συνῆλθον εἰς τὰς ἀναμνήσεις μου, ἀνεπόλησα ἐπιτροχάδην τὰς κυριωτέρας φάσεις τῆς πατρώας ἱστο-

ρίας, τὰς περιπετείας τῆς Ποιήσεως, τὴν ἀλληλουχίαν καὶ συνάφειαν τῶν θρησκευμάτων· εἶτα δέ, λαβὼν τὸν κάλαμον, ἐστερέωσα τὰς μᾶλλον ἐπὶ μᾶλλον ἐν τῇ γραφῇ τακτοποιουμένας σκέψεις μου.

Περὶ τῆς εὐστοχίας, ἢ τῆς ἀστοχίας τῶν σκέψεών μου τούτων, θέλει κρίνει ἐν τοῖς ἐπομένοις κεφαλαίοις ὁ ἀναγνώστης. Τὸ δε μόνον ἐξαιτοῦμαι παρ' αὐτοῦ, τὴν ὑπομονήν.

Α΄.

Τὸ περὶ Πλάσεως ὡς πρὸς τὸν Πλάστην προφητικὸν ῥητὸν «Οὐρακοὶ διηγοῦνται δόξαν Θεοῦ» ἐφηρμόσθη παρὰ τοῦ Σχιλλέρου τῇ Ἐποποιίᾳ ὡς πρὸς τὸν ἐπικὸν ποιητὴν.

Οὐδὲν καταλληλότερον. Ὡς ὁ Δημιουργὸς τοῦ παντὸς ἐσωπρίσθη ἐν τῇ συμπεπληρωμένῃ αὐτοῦ δημιουργήσει, οὕτω καὶ τὸ πλάσμα τὸ λογικὸν ἀντιτυποῦται ἐν τοῖς δοκίμοις τῶν ἔργων του.

Ὅτι τὸ ἄνθος πρὸς τὸ φυτόν, ὅτι τὸ ἄρωμα πρὸς τὸ ἄνθος, τοῦτο δὴ καὶ πρὸς τὴν πολιτείαν ὁ ποιητής. Ἡ μεγάλη Ποίησις ἀπαρτίζει καὶ συγκεφαλαιαῖ τὴν πολιτείαν, ἀντανάκλαξ τὸ φῶς ὅλης ἱστορικῆς ἐποχῆς.

Παρατηρήθη, ὅτι τὸ ποιητικὸν γέρας διαπρέπει κατὰ λόγον ἀρχαιότητος. Ὁρθὴ οὐχ ἦττον ἢ παρατήρησις. Καὶ βέβαια· τόσῳ μᾶλλον περιεκτικῇ, τόσῳ αὐτόματος καὶ πρωτότυπος ἡ Ποίησις ἀναφαίνεται, ὅσῳ τυγχάνει πλησιεστέρα τῶν μεγάλων θρησκευτικῶν, ἢ ἐθνικῶν μεταβολῶν. Τοιαύτη τις ἢ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, καὶ ἢ τῆς Ἰλιάδος. Τοιαύτη μάλιστα ἢ ὑπερφερῆς ἐκείνη τοῦ Εὐαγγελίου, ἐν ἣ σύμπας ἐσοπτρίζεται ὁ νεώτερος πολιτισμὸς.

Τοῦ πλεονεκτήματος τούτου τὴν ἐξήγησιν ἐπιφωρῶμεν εἰς τὴν ἱστορίαν.

Ἐξάγεται ἐκ τῆς ἐπιμελοῦς τοῦ παρελθόντος ἐρεύνης, ὅτι οἱ ποιῆται τῶν ἀρχικῶν περιόδων ἦσαν διάφοροι τῶν σημερινῶν· διάφοροι μὲν τὴν ἐξουσίαν, διάφοροι δὲ καὶ τὸν ἐνθουσιασμόν.

Ἡ ἐξουσία τῶν πρώτων εἶχε βασιλικόν τι καὶ ἀπόλυτον. Μεταξὺ τοῦ ἀντιληπτικοῦ αὐτῶν καὶ τῶν ὑπαρκτῶν ἀντικειμένων οὐδεὶς ἐμεσολάβησεν ὑπερμεγέθους καὶ προγενέστερος ὑπογραμμός. Αὐτοὶ ἐφεῦρον τὰ διάφορα εἶδη τῆς Ποιήσεως, αὐτοὶ δὲ πάλιν ἀφ' ἑαυτῶν ἐφήρμοσαν καὶ εἶδη, καὶ μέτρα, καὶ μέλη πρὸς τὰς ἐπειγούσας τῶν συγχρόνων ἀνάγκας. Ποιῆται Ποιήσεως γινόμενοι, παρέδωκαν ἀθρόως τε καὶ αὐτεπαγγέλτως εἰς τὰς ἐμπνεύσεις τῶν πᾶν ὅ,τι μέγα τοῦ αἰῶνος. Ἄμεσον δὲ προτεθέντες ὑπογραμμὸν αὐτὴν τὴν φύσιν, αὐτὴν τὴν κοινωνίαν, τὰς πρὸ ὀφθαλμῶν, ἀπεικόνισαν ἐν τῇ Ποιήσει πρῶτότυπον καὶ παρομοίαν τὴν ὄψιν τῆς ἐποχῆς τῶν.

Ἡ πρόοδος τῶν φώτων ἐμετρίασε βαθμηδὸν ταιαύτην ἐξουσίαν. Ἀπὸ τοῦ θρόνου, ἠναγκάσθη πολλάκις ἡ ἡγεμονία τῆς ποιήσεως νὰ καταβῆ περὶ ἐν τῇ ἀγορᾷ. Σήμερον, τὸ βασιλικὸν στέμμα ἀπεβράβη εἰς τὸ μέτωπον τοῦ ποιητοῦ!

Ἄλλ' ἐν τοσοῦτῳ, πρὸς τοιοῦτον εὐρύχωρον κύκλον τῆς προκαταρκτηκῆς Ποιήσεως ὀφείλομεν ἡμεῖς κατὰ μέγα μέρος τὴν διαφώτισιν τῶν γενεθλίων τοῦ πολιτισμοῦ. Ἐἰς τίνα χώραν στενὴν καὶ ζοφερὰν ἤθελον λ. χ. περιστρέφεσθαι αἱ γνώσεις ἡμῶν περὶ Ἑλληνικῆς βιολογίας, ἂν κατὰ τὴν ἐρμῆνευσιν τοῦ παρελθόντος ἐφωταγῶγει τὸν ἐρευνητὴν μόνη τῶν λογογράφων ἢ πλειάς; Ἴσως χωρὶς Ἡροδότου καὶ Ξενοφῶντος ἠθέλομεν πως ἐννοήσαι τὴν Ἑλλάδα, ἀλλὰ, χωρὶς Ὀμήρου, ἦτο ἀναμφιλέκτως ἀδύνατον.

Συμπίπτει κατὰ τύχην τ' ὄνομα τοῦ μεγίστου ποιητοῦ, τοῦ λώστου ἀοιδῶν, ὡς ὁ Θεόκριτος καλεῖ τὸν Ὀμηρον. Ἀσμένως δράττομαι τῆς συμπτώσεως πρὸς ἐπεξήγησιν τῆς ἰδέας μου.

Ἦθ' ἔστιν ἄρα ἡ ἀπρόσιτος ἐκείνη τῆς Ὀμηρικῆς ποιήσεως περιωπή;

Ἐκ τῆς συνδρομῆς τῶν περιστάσεων, καθ' ἃς ἡ Ὀμηρικὴ μεγαλογραφία ἐξετελέσθη.

Τὸ γένος τῶν Ἑλλήνων, ὡς ἐκ τῆς χώρας ἐν ἣ ἀνῆλθε, καὶ τῆς φυλετικῆς αὐτοῦ ποικιλίας, διετέλεσεν ἀνεκαθεν διηρημένον εἰς πλείστας ὅσας μικροπολιτείας, ὁμοίας μὲν τὸ εἶδος πρὸς τινὰς τῶν νῦν συγκροτουσῶν τὴν Γερμανικὴν Ὀμοσπονδίαν, ἀσυναρτήτους, ὅμως, ἑτεροβῆθμους, καὶ συχνάκις ἀλληλομαχοῦσας.

Πέποιθα, ὅτι ὁ ἄνθρωπος βελτιοῦται, τ' ἀνθρώπινα διερμηνεύων ἐπὶ τὸ βέλτιον. Οὐδὲν τῆς Θείας ἐπεμβάσεως ἀρμολιώτερον πρὸς γονιμοποίησιν τῆς ἱστορικῆς φιλοσοφίας.

Οὕτω τὸ κατ' ἐμὲ πεποιθῶς, συμπεραίνω, ὅτι ὁ ἐθνικὸς καὶ πολιτικὸς τῶν Ἑλλήνων διαχωρισμὸς ἀντέβαινε πρὸς τὴν ἐκ Προνοίας εἰμαρμένην ἀνάπτυξιν τῆς Εὐρώπης, κατέστειλεν ἐν τῷ πολιτικῷ σταδίῳ τὴν πρόβασιν τῆς ἐνομοιοῦ δυνάμεως αὐτῆς, ὅθεν ἐμελλεν ὀψέποτε πασιφανῆς ἐν τῇ Ἱερουσαλὴμ νὰ εἰσρεύσῃ ἡ ἑτέρα καὶ κρείττων τῆς μονοθείας δύναμις.

Καιρὸς λυτήριος ἐπέστη.

Ἐνεακῆσια περίπου ἔτη πρὸ Χριστοῦ, τὸ ἀσυγκρότητον γένος τῶν Ἀχαιῶν, ὑπὸ τινος θεσπεσίου ῥοπῆς ὠθούμενον, συναισθάνεται πῶς τὴν ἀνάγκην τῆς συναφείας, ὀρέγεται νὰ προάχθῃ ἀπὸ τῆς ἀσυστασίας πρὸς τὴν συμφωνίαν τῶν μελῶν αὐτοῦ, ἀπὸ τῆς νηπιότητος πρὸς τὴν ἐφηβίαν. Τότε εὐτελής τις ἀφορμὴ συγκαλεῖ τοὺς ἀρχηγοὺς τῶν διαφόρων πολιτειῶν εἰς κοινοσυμβούλιον. Ἐκ δὲ τοῦ συμβουλίου ἐκείνου τί προκύπτει; Ἡ ἐθνικὴ τῶν Ἑλλήνων ὀλομέλεια ἀποκαλύπτεται ἡ πρώτη ὑφ' ἑνὸς καὶ μόνου στρατάρχην Ἀχαικῆς συμμαχίας.— Γεγονὸς ἐξάκουστον, εἴπερ τι καὶ ἄλλο, εὐκρινῶς ἐν τῷ χάρτῃ τῆς Ἱστορίας καθορίζον τὰς πηγὰς τῆς Εὐρωπαϊκῆς ἐξουγενίσεως!

Ἔως τῆς ὥρας ἐκείνης, ἄσχετος πρὸς τὸν Ὀμοσθῆν, ἄμοιρος δὲ καὶ τινος ἀδράς ἐθνικῆς συνεργασίας ὁ Ἕλλην διατελέσας, τί προσφορώτερον εἶχε νὰ ψάλλῃ, παρὰ ὕμνους πρὸς θεοὺς καὶ ἡμιθέους, ἢ τὸ πολὺ ἀτομικὰ ἀνδραγαθήματα; Τῷ ὄντι ἡ Ποίησις τῆς ἐποχῆς αὐτῆς, τὸ μὲν εἶδος λυρική, τὸ δὲ πνεῦμα ἀπλῶς θρησκευτικὴ καὶ ἠθική, ἀντιτυποῖ τῆς ἐθνικῆς ιδέας τὴν ἀπουσίαν. Θεῖα, φοβερά ἢ διακονία τοῦ μελωδοῦ. Διό, ὁ τότε ποιητὴς δὲν ψάλλει εἰς τὸ ὑπαιθρον, οὔτε δημολογεῖ εἰς τὴν ἀγοράν, οὔτε κἂν ἐμβλέπει πρὸς τὸν Παρνασσόν, ἢ τὸν Ἑλικῶνα. Ὡς ἱερεὺς καὶ ἀφοσιωμένος φιλοχωρεῖ μᾶλλον εἰς τὸ θυσιαστήριον.

Ἄλλ' ὁ μεταξὺ Τρώων καὶ Ἑλλήνων πόλεμος μεταβάλλει πολλὰ τῶν καθεστῶτων.

Ἄρα, ἡ νέα φάσις τῆς Ἑλληνικῆς ομάδος θέλει τρέψει κατ' ἀνάγκην καὶ τὸ εἶδος, καὶ τὸ πνεῦμα τῆς Ποιήσεως. Ἡγεμόνες, σοφοί, πολιτικοί, ἐξελαύνοντες ἀπὸ τῆς σκηνῆς τοὺς ἡμιθέους, προέρχονται αὐτοπροσώπως ὑποδυόμενοι τὸν ἀγῶνα τῆς πράξεως. Καινόν, ἄρα, θέατρον ἐνεργείας, ἀσυγκρίτως εὐρύτερον τοῦ προτέρου, ἀνοίγεται ταῖς ἐμπνεύσεσι τῶν αἰοιδῶν. Δὲν ἐξαρκεῖ πλέον ὁ ἐνθουσιασμός τῆς θρησκείας. Ἡ Ποίησις προσδέεται καὶ διηγηματικῆς περινοίας, χρήζει καὶ ἱστορικῆς δεινότητος. Μεταστοιχειομένη ὁσημέραι ἐπὶ τὸ πολιτικώτερον, ὀφείλει νὰ συμμορφωθῇ πρὸς τὴν ἱστορίαν, καὶ ὡς ἂν τις εἴποι, νὰ ἱστορικευθῇ, ὀφείλει νὰ μεταβῇ εἰς στάδιον συντονωτέρας ὑπηρεσίας, πραγματικωτέρας ἀπομιμήσεως.

Καὶ ἰδοὺ ὁ ἀόμματος τῆς Ἐποποιίας δημιουργός, ὁ θεῖος Ὀμηρος! Ὁ πολυτίτωρ οὗτος, οἰστρηλατούμενος ὑπὸ τοῦ καινοφανοῦς θεάματος τοῦ Πανελληνίου, ὑφ' ἓνα καὶ μόνον κοίρανον κατὰ βαρβάρων στρατεύοντος, ἄδει, ἐξυμνεῖ, διασαλπίζει, ἄδει μὲν ὡς ποιητῆς, ἄδει δὲ καὶ ὡς ἱστορικός, τὸ πρῶτον βῆμα τοῦ γένους του πρὸς τὴν συναίσθησιν τῆς ὀλομελείας καὶ ἀκεραιότητος!

Τίς ὁ μὴ εὐφημίζων τὴν γενναίαν ἐμπεριπινόησιν ; Τίς ὁ μὴ θαυμάζων τὸ μεγαλοπρεπέστατον τῆς ἐξεργασθείσης σκηνογραφίας ; Ἡ Ἰλιάς ἐξέχει τῶν ἄλλων ποιημάτων, ὅσον ἐξέχει τῶν Εὐρωπαϊκῶν ὀρέων ἡ ὑπερτάτη τῶν Ἀλπεων ἀκρόρεια.

Ἀλλὰ καὶ ἀφ' ἑτέρου, ὁποῖα τις ἡγεμονικὴ ἐξουσία περὶ τὴν μορφοποίησιν καὶ διατύπωσιν τῆς ἐπινοήσεως αὐτῆς!

Ὁ Ὅμηρος, αὐτόφυτον προϊόν ἐποχῆς ὀργώσης πρὸς τὸν νεωπερισμόν, χαράττει τὰς πρώτας τοῦ σχεδίου γραμμὰς ἀνεξέλεγκτος, ἀνεπίκριτος, ὑφ' οὐδενὸς ὀδηγούμενος κανόνος, πλὴν τοῦ οἰκοθεν τιθεμένου, καὶ κατ' ἀρέσκειαν μετατιθεμένου. Πέδας δυσδιαλύτους τὰ καθεστῶτα δὲν προσάπτουσιν εἰς τοὺς πόδας του. Ἡ εὐρυσίς του, θεωρουμένη ὑπὸ τὴν σπουδαιοτέραν ἔποψιν, ἤτοι τὴν θρησκευτικὴν, οὔτε θεῖόν τι γινώσκει πέρας, οὔτε ἡμιθεϊκόν, οὔτε σχεδὸν ἀνθρώπινον, ἐπειδὴ μεταξὺ θεῶν καὶ ἀνθρωπίνων ἰδιοτήτων ἀμετακίνητός τις ὀροθεσία εἰσέτι δὲν ὠμολογήθη. Αὐτὸς κατὰ τὸ δοκοῦν ὁ ποιητὴς πλαστοουργεῖ τὰς ἀνθρωπομόρφους δυνάμεις τοῦ Ὀλύμπου, καὶ αὐτὸς ἐξ ἰδίας προαιρέσεως τὰς περικαλλύνει. Αὐτὸς ἐμφυσᾷ ζωὴν, δίδει φωνήν, δωρεῖται κίνησιν πρὸς τὰ νευρόσπαστα ἐκεῖνα τῆς φαντασίας του, καὶ πάλιν αὐτὸς οὗτος δι' ἑνὸς ἀνασύρματος τὰ διασχεδάζει, ὁσάκις τε καὶ ὅπως αἰρετώτερον κρίνη. Ὅταν δέ, στρέψας καὶ μεταστρέψας αὐτὰ πανταχόθεν, ἀηδισθῆ τῆς παραστάσεως, τότε ὁ εὐτράπελος καγχάζων ἐκφωνεῖ πρὸς τὸ πλήθος « Ἴδου πῶς μεταβάλλονται καὶ οἱ Θεοί ! Σ τ ρ ε π τ ο ἰ Θεοί τε αὐτοί ! »

Τίς ὁ ἀληθὴς κύριος τοῦ τόπου ; Τίς ὁ μονάρχης τῆς Ὀμηρικῆς σκηνῆς, τὸ πρωτεῦον τοῦ δράματος πρόσωπον ; Ὁ ἄνθρωπος. Ὁ ἄνθρωπος ἐν τῇ ἐκλάμψει τοῦ ἠρωϊσμοῦ, καὶ τῆς πολιτικῆς συνέσεως, ὁ Ἕλληνας, ἐνδόξως ἀγωνιζόμενος ὑπὲρ Ἑλλάδος. Ἐν τῇ παρουσίᾳ τοῦ ἡγεμόνος τούτου ἡ μὲν Θεότης παραχωρεῖ τὰ πρεσβεῖα τεταραγμένη, ὁ δὲ ποιητὴς ἀποκαλύπτεται.

Ἄλλὰ καὶ ὁ ἡγεμῶν οὗτος τῆς Ὀμηρικῆς πλάσεως πῶς ἐξεικονίζεται; Ὡς ἐπιδέχεται ὁ χρόνος. Βασιλικὸς μὲν τὴν παρρησίαν, ὅμως ἀκατέργαστος ἔτι τὰ τε φρονήματα καὶ τὴν συμπεριφορὰν. Εἰκονίζεται ἄφετος εἰς τὰς ὁρμὰς τῆς αὐτοπαθείας, ἀκυβέρνητος εἰς πέλαγος ἠθικῆς ἀβεβαιότητος, μέγας δὲ μόνον καὶ πολὺς ἐπὶ θρασύτητι βουλήσεως, καὶ ῥιψοκινδύνῳ δραστηριότητι περὶ τὴν πρᾶξιν· εἰκονίζεται σιδηρόφρων, κατὰ τὴν προσφυῆ φράσιν τοῦ Φωτίου. — Ἐντεῦθεν ἡ ραγδαία τῶν παθῶν συμπλοκή, ὑφ' ἧς ἡ Ἰλιάς καταθορυβοῦται· ἐντεῦθεν αἱ τοσαῦται ῥήξεις, καὶ συγκρούσεις, καὶ καταστροφαί, ὧν βρίθει τὸ ποίημα. Ἄλλὰ πάλιν πρὸς ἀμοιβήν, ἐντεῦθεν τὸ μυριόμορφον ἐκεῖνο τῶν εἰκόνων, καὶ ἡ εὐφορία τῶν περιγραφῶν, καὶ τὸ ἀπαράμιλλον τοῦ χρωματισμοῦ, δι' ὧν ὁ Ψάλτης τῆς Ἰλιάδος,

Primo pittor delle memorie antiche,

περιποικίλλει τὴν θαυματοποιίαν του, διασκευάζει τὰ δημιουργήματά του, γλύφει μᾶλλον, ἢ ἐξυφαίνει τὸν μῦθον του.

Τοιαύτης οὖν οὔσης τότε τῆς ποιητικῆς, τί παράδοξον, ὅτι ἡ Ὀμηρικὴ Ἐποποιία διέμεινεν ἄχρι τοῦ δε ποιητικῆς εὐρέσεως ἀμίμητον ἀριστούργημα; Ἀπαρδειγμάτιστον ὡσαύτως ἀπέμεινεν ἐν τῇ μετέπειτα ποιητικῇ καὶ τὸ ἡγεμονικὸν τῆς μυθοπλαστικῆς ἐλευθερίας τοῦ συγγραφέως της. Ἐπειδὴ βέβαια, οὐδεὶς τῶν μεταγενεστέρων τῆς Καλλιόπης θεραπόντων, οὐδεὶς οὐδέποτε ἰδιοποιήθη περὶ τὴν ἐνσάρκωσιν τῆς ἐπικῆς αὐτοῦ ἐπινοήσεως τοσαύτην ἐξουσίας δόσιν, ὅσῃν τὸ ἀμόρφωτον τῶν ἠθῶν, καὶ ἡ κατάστασις τοῦ τότε θρησκευματος ἐπέτρεψαν πρὸς τὸν εὐδαίμονα Σμυρναῖον.

B.

Ἀπὸ τῆς Ἐποποιίας εἰς τὸ Δράμα βραχὺ τὸ διάστημα, ἡ δὲ ὁδὸς ὁμαλή.

Τὸ ἰδανικὸν τῆς Ποιήσεως καὶ τὸ πραγματικὸν τῆς ἑλληνι-

κῆς ἱστορίας, ἤδη ἐν τῇ Ἐποποιίᾳ συμπεριπτυχθέντα, ἐφορμῶνται πρὸς τὴν πάνδημον παράστασιν ὑπὸ μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἔμφυχον μορφήν.

Κατηγορήθη ὁ Αἰσχύλος, ὡς πρῶτος δῆθεν κοινώσας τὰ Ἐλευσίνια. Σπορῶδικῶν ἀποδείξεων δὲν ἔχρηζεν ἡ κατηγορία, διότι ἀθρόα ἢ πόλις τῶν Ἀθηνῶν ἠδύνατο, τυχοῦστος ἀνάγκης, νὰ καταμαρτυρήσῃ. ἸΜήγαρ δὲν τὸν ἐνοχοποιοῦμεν ἐπὶ τούτῳ καὶ οἱ μεταγενέστεροι; Εἰ μὴ ἐφοβούμεν τῆς προσηγορίας τὸν ἀναχρονισμόν, ἤθελον καὶ γὰρ ἐκ μέρους μου ἀποκαλέσει τὸ δρᾶμα τοῦ Αἰσχύλου παρρησιώδη κατὰ τῆς μυθοθησκείας Δ Ι Α Μ Α Ρ Τ Υ Ρ Η Σ Ν.

Ἡ ἐμφάνισις τῆς Δραματικῆς σημειοῖ τὸ δεύτερον βῆμα τοῦ λόγου πρὸς τὴν γνῶσιν ἑαυτοῦ, ἐνανθρωπεῖ τὴν συνείδησιν εἰς σάρκα αἰσθητικὴν, φράττει τὴν ἔξοδον πρὸς πᾶσαν ἄλλην δυνατὴν πρωτοτυπίαν ἐν τῇ χώρᾳ τῆς μυθολογίας. Καὶ πῶς; χάριν τοῦ νόμου τῆς προόδου, ὅστις μᾶλλον ἐπὶ μᾶλλον ὠθεῖ τὸν ἄνθρωπον πρὸς τὸ ἔρυμα τῆς ἰδίας αὐτοῦ αἰσθαντικότητος.

Ἡ ἀρχαία Λυρική παρείδε τὴν γῆν, καὶ μόνον ἀνέβλεψε πρὸς οὐρανόν. Ἡ Ἐποποιία εἰσήγαγεν εἰς τὴν Ποίησιν τὸ στοιχεῖον τῆς ἐθνότητος. Ἄλλ' ἡ Δραματικὴ συνεγκλείει καὶ οὐρανόν, καὶ πατρίδα, καὶ κοινωνίαν ἐνδοῦ φρενῶν, ἐντὸς τῆς καρδίας τοῦ ἀτόμου.

Οὐ μικρὸν συνήργησε πρὸς τοῦτο καὶ ἡ φιλοσοφία, ἧς οὐσιώδης σκαπὸς ὑπῆρξεν ἐπίσης ἡ ἀπλοποίησις καὶ ἐνσωμάτωσις τῆς θεῆς τῆς συνειδήσει.

Ὁνδ' ἀφ' ἑκτῆς ἑκατονταετηρίδος βλέπομεν καὶ φιλοσοφίας καὶ Πυθαγοριστὰς Ἰταλίας κατακρίνοντας μὲν τὰ ἄλλα τῆς μυθοθησκείας, ἐρευνῶντας δὲ τὴν φύσιν τῆς θεότητος ἐν πνεύματι τολμηρῷ. Ὁ ποιητὴς καὶ φιλόσοφος Ξενοφάνης, ἐν τῷ ἀνασκευᾶσαι εἰς δημῶδεις στίχους τὰ ἐπικρατοῦντα δόγματα, χλευάζει τοὺς ἐπουρανίους κατὰ

τοίκους πικρότερον ἴσως παρὰ πάντα θεολόγον χριστιανόν (1).

Παράτολμος μία τῶν παραβολῶν αὐτοῦ.

«Ὁ Ὅμηρος, λέγει, καὶ ὁ Ἡσίοδος ἀπέδωκαν τοῖς θεοῖς πᾶσαν ἀνθρωπίνην ἀτιμίαν· τὴν κλοπὴν, τὴν μοιχείαν, τὸν φόνον, τὴν θηριωδίαν, τὴν προδοσίαν, τὴν ἀρπαγὴν.»

«Ἀλλὰ τί παράδοξον, ἀφοῦ τοὺς θεοὺς πλάττουσιν οἱ ἄνθρωποι; Οἷοι οἱ πλάσται, τοιαῦτα καὶ τὰ πλάσματα.»

«Ἄν οἱ βόες εἶχον χεῖρας, καὶ διὰ τούτων ἠδύναντο, ὡς οἱ ἄνθρωποι, νὰ ζωγραφήσωσιν, οὐδεμίᾳ ἀμφιβολίᾳ, ὅτι οἱ βόες, ἢ οἱ ἵπποι, ἢ οἱ λέοντες ἤθελον παραστήσει τοὺς θεοὺς αὐτῶν ὑπὸ σχῆμα βοῶν, ἵππων, ἢ λεόντων.»

Τί πλέον; Ὁ Ὀλυμπος συγκλονεῖται, σαλεύεται, διαπληκτιζόμενος ταυτοχρόνως ὑπὸ τῆς Ἐποποιίας, ὑπὸ τῆς Δραματικῆς, ὑπὸ τῆς Φιλοσοφίας. Γιγαντομαχία, τὸ νῦν πραγματικῆς κροτουμένη ἐν Ἀθήναις ἀναμέσον δυνάμεων ἐπιγείων καὶ δυνάμεων ἐπουρανίων!

Διὰ τοῦτο, ἀπὸ Θέσπιδος ἕως Εὐριπίδου, ἡ Τραγωδία τῶν Ἀθηνῶν ἐργάζεται ὑπὲρ θρησκευτικῆς καὶ κοινωνικῆς ἀναμορφώσεως μετὰ δραστηριότητος ὄντως καταπληκτικῆς. Ἀφέμενος ὁ Ἕλλην τῆς μεираκιώδους ἐπικῆς θεωρίας, ἀρέγεται νῦν δακρύων, καὶ τρόμου, καὶ ψυχικῆς ταραχῆς· ἐγκύπτων δὲ εἰς τοὺς μυχοὺς τῆς καρδίας αὐτοῦ, ἀνατυρβάζει τὰ ἴδια πάθη, συμπάσχει μετὰ τοῦ πάσχοντος, ἐλεεῖ μετὰ τοῦ ἐλεοῦντος, συγκινεῖται, εὐσπλαγχνίζεται, συντρίβεται, καὶ ἐν τῷ μέσῳ τῆς ἠθικῆς θυέλλης, ἣν ὑπεκίνησεν ἐντὸς αὐτοῦ, ἐπιδιώκει ὁ πολυμέριμος τὴν λύσιν τοῦ φρικτοῦ αἰνίγματος τῆς Ἐλευθερίας. Οὕτως, ἡ σκηνὴ ἀποβαίνει σχολεῖον εὐρύχωρον, ἐνθ

(1) Γρηγόριος ὁ Θεολόγος ἐπισωρεύει εἰς τὰ ποιήματά του ὕβρις κατὰ θεῶν ἀναριθμήτους, ὀνομάζει αὐτοὺς ἀλιτροὺς, ἀνδροφόνους, ἀνδρογύνους, ἄρπαγας, ἡμιδράκοντας, θῆρας, θηριμιχαις, μιξάνθρωπους, μοιχοὺς, κερόεντας, ἐπίορκον ἀμοῦντας, κ. τ. λ.

ψυχαγωγούμενοι σοφοί τε καὶ μὴ σοφοί, ἄνδρες τε καὶ γυναῖκες, νέοι τε καὶ γέροντες, ἰθαγενεῖς τε καὶ παρεπίδημοι· σχολεῖον τὰ μάλιστα θελητικόν, ὅπου ἡ καρδία συνδιαλέγεται τῇ καρδίᾳ, ὅπου καὶ ἦθη καὶ λογισμοὶ πρὸς ἄλληλα συντριβόμενα ἐξημεροῦνται, ὅπου παρίσταται ἔμφυχος, ἔμπνους, φῶς ἰλαρὸν ἀκτινοβολοῦσα, ἢ τῶν πραγμάτων αὐτοαλήθεια.

Ἰόθεν ἡ ἀκάθεκτος αὕτη τῶν Ἑλλήνων ῥοπή πρὸς τὴν αὐτοψίαν καταπληκτικῶν δεινοπαθημάτων, τρομερῶν καταστροφῶν, οἰκιακῶν ἅμα καὶ πολιτικῶν ἀνατροπῶν, συμφορῶν καὶ θλίψεων παντοίου εἶδους, πρὸς τὴν καταπίερασιν τῆς σωματικῆς καὶ τῆς ἠθικῆς ὀδύνης, τὴν ψαῦσιν πληγῶν κατακαρδίων, τὴν ψυχολογικὴν τοῦ θανάτου ἀποσύνθεσιν; Ἰπροῆλθεν ἡ τοιαύτη δυσαρεστία ἐκ τινος ἐμφύτου καὶ κληρονομικῆς διαθέσεως, ἢ ἐπεκράτησε τάχα καθ' ἀπλοῦν συμβεβηκός; Πιθανώτερον τὸ πρῶτον. Βέβαιον, οὕτως ἢ ἄλλως, ὅτι τῆς δραματικῆς συγκινήσεως ἢ ἐκρηξίς συνετάραξε τὴν φύσιν τὴν ἑλληνικὴν, ὃν τρόπον αἰφνίδιος σεισμὸς ἀνακλονεῖ αὐτάνδρον πολιτείαν. Ἡ ἀνάγκη τῆς δημοθύμου συντριβῆς καὶ συγκινήσεως ἀπέβη ὄρος ἀπαράιτητος εὐεξίας, ἵσπε μετὰ μικρὸν καὶ ἦθη καὶ πολίτευμα ἐπηρεάσθησαν ὑπὸ τῆς θεατροκρατίας, ὥστε καὶ φόρος ἐπίτηδες ἐπεβλήθη, θεωρικὰ ὀνομασθεῖς, περὶ οὗ νόμος ἐδημοσιεύθη «*θαράτῳ ζημοῦσθαι, εἴτις ἐπιχειροῖη μεταποιεῖν τὰ θεωρικά, στρατιωτικά.*»

Ἐρρήθη, ὅτι ὁ Χριστιανισμὸς παρειπέφρησε μετ' Ἀθηναίων ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ τοῦ Πλάτωνος. — Συνεκαθέσθη, νομίζω, μετ' αὐτῶν καὶ προηγουμένως ἐν τῷ θεάτρῳ τοῦ Σοφοκλέους καὶ τοῦ Εὐριπίδου.

Ὁ Σωκράτης, ὁ Εὐριπίδης, ὁ Πλάτων, τρεῖς συνεργάται οἰκειότατοι καὶ ἀδιαχώριστοι, ἔχουσι πρὸς τὸ μετέπειτα κήρυγμα τῶν μαθητῶν τοῦ Χριστοῦ, ὡς ἡ ἐφεύρεσις τῆς πυξίδος ἔχει πρὸς τὴν παρεπομένην τῆς Ἀμερικῆς ἀνακάλυψιν.

Τῆς Τραγωδίας καθιδρυθείσης, οὐκ ἦν ἔτι ἐν Ἑλλάδι ἀγαλ-
 λίασις αὐτόματος.

Ἡ ἀμέριμος εὐθυμία τῆς παιδικῆς ἡλικίας, οἴμοι, ἐξέπνευσεν
 εἰς τὰ χεῖλη τῆς παρθένου διὰ παντός! Ἀναλογισμοὶ κρυπτοὶ ἄ-
 ροτριῶσι τὸ μέτωπόν της, πάθος τι ψυχοβόρον σπαράσσει τὸ
 στῆθος της,

Ἡ, μέγα πένθος Ἀχαιίδα γαῖαν ἰκάνει!

Ἐκτοτε, νέφος, κατ' ἀρχὰς μὲν μικρόν, κατ' ὀλίγον δὲ καὶ βαθ-
 μηδὸν ἐπιμελαινόμενον, ἐπισκιάζει τὸ ἔως τότε μειδιᾶσαν στε-
 ρέωμα τῆς Ἑλλάδος. Ἀχλὺς, πρόδρομος καταιγίδος, διαλύει
 τὰς ὀμηγύρεις, καὶ σκότος ἐπιγίγνεται ἐπὶ γῆς τῆς νεανικῆς εὐ-
 φροσύνης. Δυσθυμία, κατῆφεια, ἀποτροπιασμός, ἀπορίαί πιέζου-
 σι τὰς καρδίας ἀπάντων. Ἠσυχάζουσιν οἱ ποιηταί, καὶ τὰ μὲν
 χρηστήρια διστάζουσιν, τὰ δὲ ποιητικὰ μέτρα πίπτουσιν ἐν ἀχρη-
 στία (1). Ἀντὶ δὲ τῶν ποιητῶν, τίνες προέρχονται; Πεζολόγοι,
 κριτικοί, γραμματικοί, γνωμοτύποι, σμῆνος φιλοσόφων μεστῶν
 πικρίας, χλεύης, εἰρωνείας. Οὗτοι, τὴν νεωτεριστικὴν μανίαν ἀ-
 καμάτως ἀναρριπίζοντες, κρίνουσιν, ἐπικρίνουσι, κατακρίνουσι,
 καὶ δὲν παύουσιν ὑποσκάπτοντες τὰς βάσεις πάσης δοξασίας.

Ἐν τούτοις, ἡ Ἑλληνικὴ αὐτονομία ὀλοφύρετο εἰς τὰς Ῥω-
 μαϊκὰς ἀλύσεις.

Ἡ κοινωνία, θάλασσαν ἀμηχανίας διαπλέουσα, ἐκυμαίνετο
 ὡς σκάφος ἀπήδαλον. Ἡ εἰδωλολατρεία ἔπνεε τὰ λείσθια.

Μεγίστη τις ἐπεκρέματο ἀλλοίωσις καὶ μεταστροφή.

(1) «Πρότερον μὲν ἐν ποιήμασιν ἐξέφερον οἱ φιλόσοφοι τὰ δόγματα καὶ τοὺς
 λόγους, ὡσπερ Ὀρφεύς, καὶ Ἡσίοδος, καὶ Ξενοφάνης, καὶ Ἐμπεδοκλῆς, καὶ
 Θαλῆς· ὕστερον δ' ἐπάσαντο, καὶ πέπανται χρώμενοι μέτροις.» Πλούταρχος,
 περὶ τοῦ μὴ χρᾶτῶν ἔμμετρα νῦν τὴν Πυθίαν. Ἐκδ. Διδ. σ.
 485 § 24.

Ἐξαπίνης ἢ ἀχλὺς διασκορπίζεται, σκεδάζονται τὰ νέφη, νέος δὲ καὶ φεγγαβόλος ἀστὴρ ἀνατέλλει, καταυγάζων τῆς Ἑλλάδος τὸν οὐρανόν.

Ἀνατέλλει ὁ Χριστιανισμὸς ἐπὶ τὸν οὐρανὸν αὐτόν, ὡς ὁ Ἥλιος ἐπὶ γῆς ἐπανατέλλει κατὰ προσγεωσμένον ἀστρονομικὸν ρυθμόν. Σωτήριον ὅσον πρὸς τοὺς ἀπληκτικῶτας Ἑλληνας μεγαλοῦργημα ὁ ἐπίγειος βίος, τὰ πάθη, ἡ ἀνάστασις τῆς Θεότητος, ἀνθρωπίνην σάρκα περιβληθείσης! Θαῦμα μετέχον καὶ Ἐποποιίας ἅμα καὶ Τραγωδίας, θαῦμα πάντως καταπληκτικόν, συμβολίζον ἐπὶ Σταυροῦ τὰ πάθη τῆς ἀνθρωπότητος, διατυποῦν τὰς περιπετείας τῶν αἰώνων, ἀποκαλύπτον τῆς λογικῆς πλάσεως τὴν ἐξαγόρασιν, εὐαγγελίζον τὸ αἴσιον τέρμα τῶν ἀνθρωπίνων ἀγωνισμάτων!

Ὁ Χριστιανισμὸς ἐπικυροῖ τὰς προμηνύσεις τῆς Ἐποποιίας, τῆς Δραματικῆς, τῆς Φιλοσοφίας. Ἀποκηρύττων τὴν πολυαρχίαν τῶν θεῶν, προχειρίζει ἡγεμόνα τῆς λογικῆς πολιτείας τὸν ἄνθρωπον. Ἐπὶ θρόνου τῆς ἰδίας αὐτῆς συνειδήσεως ἡ ἀνθρωπότης ἐγκαθιδρυθεῖσα, ἀναγορεύεται ἐπίγειος θεός.

Ἱεροποιήσις τῆς ἀνθρωπότητος, αὐθεντία τῆς συνειδήσεως, ἡγεμονία τοῦ λόγου· εἰς τὰς τρεῖς ταύτας φράσεις ἐμπεριέχεται ἡ κρείττων καὶ γενικωτέρα τῶν ἐπαναστάσεων τοῦ κόσμου.

Γενικός, τῷ ὄντι, ἐπέρχεται ὁ κατεδαφισμὸς. Ἀνατροπὴ σεβασμάτων, ἀνατροπὴ σχολῶν, ἀνάπλασις Ποιήσεως, Ἱστορίας, Δικαίου, Διαλέκτων. Γίνονται τὰ πάντα καινά.

Ἐντεῦθεν ἡ ἔκπτωσις τοῦ μυθολογικοῦ ἰδανικοῦ, καὶ ἡ ἀναγόρευσις ἰδανικοῦ τινος νέου, ἀσυγκρίτως ἐντελεστερου· λέγω, τοῦ Χριστιανικοῦ ἰδανικοῦ!

Τὸ ἀρτίτυπον τοῦτο ἰδανικόν, ὡς ἀπορρέον ἐκ τῆς ἡγεμο-

νίας τοῦ λόγου καὶ τοῦ συνειδότος, ὡς ἀπαύγασμα μιᾶς ἀνθρωπότητος ὀλομελοῦς καὶ συνεσκευασμένης, δὲν εἶναι ἀπλῶς Ἄττικόν, ἢ τὸ πολὺ Ἑλληνικόν, ἀλλ' οἰκουμενικὸν καθόλου. Συνήργησαν καὶ συνεργοῦσιν εἰς τὸν σχηματισμὸν αὐτοῦ πᾶς χρόνος, πᾶς τόπος, πᾶσα γενεά.

Ἰ Τίς οὖν ἄλλη ἀποκάλυψις, μᾶλλον ταύτης ἀνθρωπίνῃ, μᾶλλον φιλόανθρωπος, μᾶλλον γοητευτικὴ, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον πραγματικὴ καὶ ἀπτή καὶ ὄρατῃ;

Ὅσοι εὐφυεῖς, ὅσοι φιλάγαθοι καὶ οἰκτεῖρμονες, ἀποτασσόμενοι παραχρῆμα τῇ παλαιᾷ σοφίᾳ, ἐνστερνίζονται τὴν καινὴν. Πρῶτοι δὲ πάντων χαιρετίζουσιν αὐτὴν οἱ Ἕλληνες, οἱ ἐν τῇ Δραματικῇ Τριλογίᾳ προεκτυπώσαντες τὰ πάθη τῆς ἀνθρωπότητος, καὶ ἐν τοῖς πάθεσιν αὐτοῖς προδοκιμάσαντες τὴν προσδοκίαν τῆς ἀναστάσεως. Οἱ Ἕλληνες, κατὰ τὴν λαμπρὰν τοῦ Πλουτάρχου φράσιν, *ἔῶντες χαίρειν τὰ αἰνίγματα καὶ τὰς ἀλληγορίας τῆς μεταφοῆς, τῆς μαντικῆς ἀνακλάσεις οὔσας πρὸς τὸ θνητὸν καὶ φανταστικόν, ἐξικουῶνται τῷ λογισμῷ πρὸς τὴν τοῦ Θεοῦ διάνοιαν.*

Ἐκτοτε, ἡ μυθοπλαστικὴ τῆς Ἑλληνικῆς περινοίας ἐξουσία ὑποχωρεῖ τῷ κράτει τῆς ὀριζομένης πραγματικότητος. Ἡ ὑπαρκτὴ ἀλήθεια ἐκλακτίζει τὸν μῦθον, ὅπου περ' ἂν ἐντύχη αὐτῷ. Καὶ ὁ μὲν κύκλος τῆς φιλοσοφίας πλατύνεται ὀσημέραι, κατὰ λόγον τῆς πλατυνομένης πείρας καὶ ἐπιστημονικῆς παρατηρήσεως, ἡ δ' ἐνέργεια τῆς Ποιήσεως σμικρύνεται, καὶ μᾶλλον ἐπὶ μᾶλλον ὑποκαταβάλλεται τῇ ἐξελεγχεῖ τῆς Φιλοσοφίας, κατὰ λόγον τῆς προϊούσης παρηβάσεως τοῦ μύθου.

Οὕτω, μετὰ τὸν Ὅμηρον οὐδεῖς, οὐχ Ἕλλην, ἢ βάρβαρος, οὐκ ἀρχαῖος, ἢ νεώτερος, οὐδεῖς ἀναφανήσεται μέγιστος ἐποποιός, δυνάμενος νὰ ἐμποιήσῃ εἰς τὸ ποίημά του τὴν αὐτοφυῆ πρωτοτυπίαν τῆς Ἰλιάδος. Ἡ Ἰλιάς καὶ ἡ Ὀδύσεια θέλουσι μείνει θυγατέρες τῆς Ἐπικῆς μονογενεῖς, καθὼς αἱ πυ-

ραμίδες τῆς Αἰγύπτου διατελέσωσιν ἀμετρόβιοι καὶ μεμονωμένοι ἐν μέσῳ τῆς ἐρήμου.

Ταὐτὸ δὲ καὶ περὶ Δραματικῆς· τοῦλάχιστον ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας, μέχρι γραμμάτων ἀναγεννήσεως. Μετὰ τὸν Εὐριπίδην, ἡ Μελοπομένη, ἀποδυομένη τοῦ κοθόρνου, πέπλον χηρείας πένθιμον περιβάλλεται. Καὶ γάρ, πλὴν τῆς ὑπερόπτου καὶ ἀνομοζήλου Ῥώμης, ἥτις ἐπὶ τῇ παραδοχῇ τῆς ἀποκαλύψεως καθυστεροῦσα, ἐξακολουθεῖ ἀναμηρυκωμένη τῆς ἐλληνικῆς δραματουργίας τὰ θέματα, οὐδεμίᾳ ἄλλῃ τῶν τότε πόλεων τολμᾷ διὰ σκηρικῶν ὑποκρίσεων νὰ ταραξῆ τὴν θρησκευτικὴν σιωπὴν, ἥτις ἐκτείνεται ἀπὸ Ἰουδαίας εἰς Ἰταλίαν. Δύο μόνους συγγραφεῖς ἀναφέρει ἡ ἱστορία τῶν γραμμάτων, συλλαβόντας εἰς χρόνους μεταγενεστέρους τὴν ἰδέαν ν' ἀνακαινίσωσι τὸ δράμα τὸ ἐλληνικόν, ἐξ ὧν ὁ μὲν Ἑβραῖος τὸ γένος, ὁ δὲ Ἕλληνας, οὐδέτερος δὲ εἰδωολάτρης. Ἀμφότεροι οὗτοι, καὶ περὶ ἕκ κοινοῦ συνθήματος ἀποτασσόμενοι τῷ ἀρχαίῳ μύθῳ καὶ τῇ ἠρωϊκῇ ἱστορίᾳ τῆς Ἑλλάδος, τηροῦσιν ὅμως τὴν χρῆσιν τῆς ἐλληνίδος· ἀλλὰ καὶ ταῖς ἰδίαις θρησκευτικαῖς δοξασίαι ἕκαστος ἑκατέρωθεν ἐγκαρτερῶν, ἀρίεται τὸ θέμα τοῦ Δράματος εἰς πηγὴν διάφορον, ὁ μὲν Ἑβραῖος καὶ Ἰουδαῖζων εἰς τὴν Παλαιὰν Διαθήκην, ὁ δ' Ἕλληνας καὶ Χριστιανὸς εἰς τὴν Καινὴν. Καὶ ὁ μὲν πρῶτος, Ἰεζεκιὴλ τὸνομα, συντάττει ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν Ἐξ α γ ω γ ῆ, δράμα ληφθὲν ἐκ τῆς Ἐξόδου τῆς ἱερᾶς ἱστορίας, ἤγουν ἐκ τοῦ διηγήματος τῆς ἀποδράσεως τῶν Ἰσραηλιτῶν ἀπὸ Αἰγύπτου· ὁ δὲ δεύτερος, ἦτοι Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνός, διαδραματίζει μετέπειτα τὰς περιπετείας τοῦ Σωτῆρος ἐν τῇ γνωστῇ τοῖς πᾶσι τραγωδίᾳ του.

Ἐκ τῶν λειψάνων ὅσα διέσωσαν Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρείας καὶ ὁ Εὐσέβιος, ἡ Ἐξ α γ ω γ ῆ φαίνεται ποίημα οὐκ ἀναξιόλογον, μάλιστα ὡς ἔργον Ἑβραίου, καὶ προῖον Ἀλεξανδρινὸν τῆς ἐποχῆς ὡς ἔγγιστα τοῦ Χριστοῦ. Ἄλλ' οὐχὶ μετὰ τῆς αὐτῆς ἐπιεικῆς διατιθέμεθα νὰ κρίνωμεν καὶ τὸ δράμα τοῦ Γρη-

γορίου, ὅστις, χριστιανὸς, καὶ Θεολόγος ὢν ἐν ἐπιμέτρῳ, εἰς τὸ πεπερασμένον τῆς ἑλληνικῆς Τέχνης ἐπειράθη νὰ προσαρμώσῃ καὶ ἀποτερματίσῃ τὸ ἄπειρον τοῦ Σωτηρίου Πάθους καὶ τῆς Ἐνσαρκώσεως, ἐφιλοτιμήθη, ὡς ὁ μεταγενέστερος Κλοπστώκος, καὶ ὁ σύγχρονος ἡμῶν Σουμέτος, ἐντὸς τινῶν πράξεων καὶ στίχων νὰ συμπτύξῃ τ' ἀπόρρητα τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Ὡς ἐκ τούτου, τὸ ὕφος τοῦ Πατριάρχου ἐξῆλθεν ἔκφυλον καὶ ἐπιτετηδευμένον, ἢ γλῶσσα ἀρχαΐζουσα, τὸ δὲ μέτρον ἄχρηστον. . . . Ἄλλως τε ποῦ θέατρον πρὸς παράστασιν τοῦ δράματός του; Τὰ θεάτρα ἦσαν ἤδη κατηργημένα ὑπὸ νεαρῶν αὐτοκρατορικῶν, ἢ δὲ βαρύφθογγος γλῶσσα τοῦ Χρυσοστόμου ἀπέτρεπε τοὺς πιστοὺς ἀπὸ παντὸς θεάματος ἀνιέρου. Πάντως γε, ὁ Γρηγόριος, ἐν τῷ συντάξαι τὴν τραγωδίαν αὐτήν, ἐπελάθετο τοῦ παραγγέλματος τοῦ φίλου του Βασιλείου «*Μὴ περιστέλλωμεν τὴν ἀλήθειαν εὐπρεπεῖα μέτρων καὶ ῥημάτων· γυμνὴ γὰρ ἡ ἀλήθεια, ἀσυνήγορος, αὐτὴ ἑαυτὴν δεικνῦσα, καὶ πλείονι λόγῳ τὸ ταπεινόν.*»

Ἐντεῦθεν, ἄχρι Σταυροφορίας, ἤγουν ἐπὶ ἔνδεκα ὄλας ἑκατονταετηρίδας, οὐδεὶς ἀναφαίνεται ποιητῆς ἕξοχος. Πλὴν τῶν θεολόγων, δὲν βλέπεις, ἢ ῥήτορας, χρονογράφους, σχολαστικούς, γραμματικούς. Ἡ θεολογία ἀπερρόφησε τὴν Ποίησιν. Κεκλημένη ἦτον ἡ Θεολογία ν' ἀρδεύσῃ τὰς ρίζας, καὶ νὰ γονιμοποιήσῃ τοὺς κλάδους τοῦ ἀγλαοκάρπου δένδρου τῆς πίστεως.

Ε΄.

Ἐξέλιπε λοιπὸν καθόλου ἀπὸ προσώπου τῆς Εὐρώπης ἡ γενεὰ τῶν ραψῳδῶν καὶ αἰδῶν; Τάχα ὁ Χριστιανισμὸς ἀπεσκυβάλισεν ἐξ Ἑλλάδος πᾶσαν ἱμάδα, πᾶσαν ἐπιδεικτικότητά ποιητικὴν;

Ἄπαγε! Ἡ χεὶρ τῆς Θείας Προνοίας φυτεύει τὴν πόαν καὶ

ἐπ' αὐτῶν τῶν ἐρειπίων. "Ὅταν, χάριν νηνεμίας, οἱ κλάδοι τῶν φυτευτῶν δένδρων ἤρεμοῦσι, ἴδὲν ἀκούεις τὰ φύλλα τῆς ἀγρίας πεύκης ἀντάδοντα πρὸς τὰς λεπτοτέρας μελωδίας τοῦ ἀνέμου;

Ὁ Χριστιανισμὸς κατήργησε μὲν τὸν μῦθον, ἀλλὰ δὲν κατήργησε τὴν Ποίησιν. Εἰ οὕτως ἐποίει, ἤθελεν ἀποξηράνει τὴν ζωτικότητα τοῦ λαοῦ, ὑπὲρ οὗ κυρίως ἐπεφάνη. Οὐχ ἦττον ὅμως ἀληθὲς καὶ βέβαιον, ὅτι τὴν ἑλληνικὴν μυθολογίαν ἀποκηρύξας, καὶ οὕτω δεινὴν ἀνατροπὴν εἰς τὴν καθεστῶσαν ποιητικὴν ἐπαγαγὼν, ἠνάγκασε τὴν Ποίησιν νὰ μεταβάλη καὶ πνεῦμα, καὶ πορείαν.

Μετασχηματίζεται λοιπὸν ἡ Ποίησις, δὲν ἀποδιδράσκει τὴν Ἑλλάδα καὶ τὸν Χριστιανισμὸν. "Ὅπου λαός, ἐκεῖ καὶ Ποίησις.

Ἐντεῦθεν συμπεραίνομεν, ὅτι οὐ μόνον κατὰ τὴν μακρὰν βυζαντινὴν περίοδον, ἀλλ' ἔτι καὶ κατ' αὐτὰ τὰ προοίμια τοῦ Χριστιανισμοῦ, λ. χ. εἰς τὰς ἡμέρας τῶν διωγμῶν, ἢ τῶν πρώτων ἀναχωρητῶν, ὅτε πίστις διάπυρος, καὶ ὑπερβολικὴ ἀνασκοπὴ πρὸς οὐρανὸν ἐκλόνησαν τὰ θεμέλια τῆς κοινωνίας, ὅτι καὶ τότε, ὡς τὸ πρῖν, ποιηταὶ καὶ ἀοῖδοι ἐστιχοῦργησαν εἰς ὕφος ἀκατάσκευον καὶ δημῶδες.

Ὁ συμπερασμὸς οὗτος ἐφίσταται εὐλογοφανέστατος. Ἡ Ποίησις ἐνεδήμησεν ἐν Ἑλλάδι καὶ μετὰ Χριστόν.

Ἄλλὰ ποῖον ποτὲ τὸ εἶδος τῆς Ποιήσεως ταύτης; Ἐκ τίνος δὲ τάξεως κοινωνικῆς ἐξῆλθον οἱ κατὰ καιροῦς στιχοῦργήσαντες ποιηταί;

Θίξαντες ἤδη τῆς ἐποχῆς τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἀπτόμεθα τῆς νεωτέρας ἱστορίας, ἐπειδὴ νεωτέρα ἱστορία καὶ ὁ λεγόμενος μεσαιών. Πρόδηλον οὖν, ὅτι ἐκ τῶν δύο τούτων κεφαλαιωδῶν ζητημάτων ἀπορρέουσιν ἄλλα ἅττα σπουδαῖα τῆς συγχρόνου γραμματολογίας μας, ἅπερ ἐπάναγκες νὰ συνεξετάσωμεν.

Ὁ Παῦλος, ἀγορεύων πρὸς τοὺς Ἀθηναίους, προσάγει τὴν μαρτυρίαν ἐλλήνων ποιητῶν. Ἀλλά, καὶ τοι γαργαλίζων τὴν

ἔθνικὴν φιλαυτίαν τῶν ἀκροατῶν, οὔτε τὸ μέγα τοῦ Ὀμήρου ὄνομα προσφωνεῖ, οὔτε τὸν Πίνδαρον αἰνίττεται, οὔτε τὴν ἐπικουρίαν ἐπικαλεῖται τῶν τριῶν κορυφαίων δραματοργῶν. Τίνας δὲ ὑπομαρτύρεται; Τοὺς ἀρχαίους λυρικούς, τοὺς ἀοιδοὺς τῆς προμηρικῆς περιόδου, τὸν Ὀρφέα, τὸν Εὐμολπον, τὸν Μουσαῖον, καὶ τοὺς συγχρόνους τούτων ὑμνοποιούς. Ἐὰν ὀνομαστὶ δὲν ἀναφέρῃ, τοῦλάχιστον αἰνίττεται τοὺς ποιητὰς ἐκείνους, ὧν τὰ ἔπη ὠμολόγησάν ποτε τὸν ἕνα καὶ μόνον Θεὸν τοῦ παντός.

Ἴσως ἡ ἀξιοσημείωτος αὕτη περίστασις χρησιμεύει πρὸς ὑπόδειξιν τοῦ εἶδους τῆς ποιητικῆς, ὅπερ πεπρωμένον ἦτο νὰ ἐπιζήσῃ τοῖς ἄλλοις κατὰ τὴν καθολικὴν τῶν πραγμάτων ἀποσύνθεσιν.

Ὡς προεῖρηται, ἡ Ἐποποιία κατεδικάσθη εἰς ἀπώλειαν, καθὼ δεομένη μεγαλειότητος μυθοπλαστικῆς καὶ τερατώδους. Ἄφ' ἑτέρου, ἡ Δραματικὴ ἐστηλιτεύθη, ὡς καθιστῶσα κέντρον πράξεως, ἐλαττήριον πάσης ἐνεργείας τὴν Ἀνάγκην... Ἀλλά γε, τί περὶ Λυρικῆς;

Ἡ Λυρική, τὸ ἀρχαιότατον εἶδος τῆς Ποιήσεως, τὸ καὶ μὴ ἐξαιρέτως Ἑλληνικόν, ὑπέφυγε τὴν καταδίκην.

Κληρονόμον τοσαύτης εὐκλεοῦς περιουσίας ἐκήρυξεν ἡ Ἀποστολὴ τὴν Λυρικὴν. Ἐκήρυξεν ἐπίκληρον τὴν Λυρικὴν αὐτὴν, ἣτις παιδιόθεν ἐδοξολόγησε τὰ θαύματα Κυρίου ἐν ψαλτηρίῳ καὶ ὄργανοις, αὐτὴν τὴν ἀφελῆ καὶ ἀνεπιτήδευτον θυγατέρα τῆς φύσεως, αὐτὴν τὴν σύντροφον, καὶ παρήγορον, καὶ κηλήτειραν τῆς ἀτυχίας, ἣτις τοὺς πάσχοντας, οἳοί τε, ὅπου, καὶ ὅπως ἂν ᾧσιν, ἀφαρπάζει, καὶ τίθησιν εἰς συγκοινωνίαν ἄμεσον πρὸς τὸν Πλάστην.

Τὸ μὲν τετεχνημένον καὶ δαίδαλον παρήκμασε, τὸ δὲ ἀπλοῦν καὶ ἄτεχνον διατηρεῖται.

Ἐπιπολάζει τῷ κατακλυσμῷ τῆς Ἑλλάδος, ὡσεὶ πανάνθρωπος κιβωτός, ἡ Λυρική.

ΣΤ'.

Ἐκτοτε, τρεῖς διάφοροι τάξεις στιχουργοῦσιν ἐν Ἑλλάδι, ἔθεν καὶ τρεῖς κλάδοι διάφοροι Λυρικῆς Ποιήσεως ἀναφύονται ἐν τῇ μ. Χ. φιλολογίᾳ μας.

Ἐπάγονται οἱ τρεῖς οὗτοι κλάδοι εἰς τὰς τρεῖς διαφοροὺς κοινωνίας, ἐξ ὧν σύγκειται ἡ μεσαιωνικὴ τῆς Ἑλλάδος πολιτεία, Κληρονομία, δηλαδή, Εὐπατρίδας, καὶ Λαόν.

Α'. Καὶ τὸν μὲν πρῶτον τῶν κλάδων τούτων καλῶ Ἰερόν· εἶναι δὲ αὐτός, ὃν ὁ Χριστιανισμὸς ἕως ἀπὸ γενετῆς ἐν ταῖς ἱεροθελεταῖς παρεδέξατο ἐν τῷ εὐχαριστῆσαι τῷ Θεῷ καὶ ἐπαινέσαι τοὺς ἁγίους. Ἡ ἱερά αὕτη Λυρικὴ δὲν παραδέχεται μὲν τὴν γλῶσσαν τοῦ οἴκου καὶ τῆς ἀγορᾶς, ἀλλ' οὔτε πάλιν ἐγκρίνει καὶ καθιεροῖ τῶν ἑλληνιστῶν τὴν ὑπερβολικὴν ἀρχαιολεξίαν. Ἀπογινώσκουσα τὴν προτέραν προσωδίαν, καὶ τὴν κατὰ χρόνον μετρικὴν, κατασκευάζει νέον ῥυθμόν, καὶ νέα κατὰ τόνον μέτρα πρὸς χρῆσίν της, ῥυθμόν καὶ μέτρα, τοὺς μελωδικοὺς νόμους τῶν ὁποίων ἡ ἐπιστήμη ἀρκούντως εἰσέτι δὲν ἐξηκρίβωσεν. Ἐμουσοῦργησαν δ' ἐν τῷ εἶδει τούτῳ ἐξαιρέτως οἱ κληρικοί, καὶ ὅσοι τὴν ἱεουργίαν ἐπιτετραμένοι. Ἀλλὰ καὶ λαϊκοὶ ἐνίστην, ἀλλὰ καὶ βασιλεῖς ἐφιλοτιμήθησαν νὰ τὸ καλλιεργήσωσιν εὐσεβείας χάριν, ὡς ἐξάγεται ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν, ἃς ἀναγινώσκομεν εἰς τινὰς τῶν Αἰώνων, εἰς τὰ Δοξαστικά, καὶ τὰ Κοντάκια, εἰς τὰ Ἐξαποστειλλάρια, τὰ Θεοτοκεῖα, τ' Ἀπολυτίκια, καὶ εἰς ἄλλα τοιαῦτα μέλη, δι' ὧν ἡ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας Λυρικὴ ἀναπέμπει πρὸς τοὺς οὐρανίους κατοίκους τὰς δεήσεις καὶ εὐχαριστίας της.

Ἦκμασεν ὁ κλάδος οὗτος ἀπ' Ὁρθοδοξίας καὶ ἐφεξῆς, τουτέστιν ἀπὸ καταργήσεως Εἰκονομαχίας καὶ ἀναστηλώσεως εἰκόνων, καθ' ὃν καιρὸν ἀνεφάνησαν ἕξοχοι ὕμνογράφοι καὶ με-

λοποιοί. Φημίζονται δὲ μεταξύ τούτων Ἀνδρέας ὁ Κρήτης, Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός, ὁ Εὐχαΐτης, Λέων ὁ αὐτοκράτωρ, Ῥωμανός ὁ Μελωδός, Εὐστάθιος ὁ Θεσσαλονίκης, καὶ τινες ἄλλοι, ὧν συνήθως ὀνομαστὶ μνημονεύουσι τὰ Μηναῖα καὶ τὸ Τυπικὸν τῆς Ἐκκλησίας μας.

Β'. Ἐν ἐλλείψει γνωστῆς τινος καὶ συνήθους προσηγορίας, καλῶ τὸν δεύτερον κλάδον Ἐξωτερικόν· καὶ ἰδοὺ ὁ λόγος. Διότι ὁ κλάδος οὗτος τῆς Λυρικῆς, νῦν μὲν ἱερά, νῦν δ' ἐναλλάξ κοσμικὰ θέματα πραγματευόμενος, οὔτε εἰς τὰς ἐκκλησιαστικὰς εἰσάγεται τελετάς, ὡς ὁ προῤῥηθεὶς, οὔτ' ἐφαρμόζεται τῇ ψαλμωδίᾳ, ἀλλὰ μόνον, ἀσκήσεως καὶ ψυχαγωγίας χάριν, φαίνεται θεραπευόμενος ὑπὸ λογίων λαϊκῶν, ἐνίοτε δὲ καὶ κληρικῶν, οἵτινες θαυμασταὶ ὄντες καὶ μιμηταὶ τῆς προγονικῆς ποιήσεως, ὀλίγον δ' ἄλλως τε κηδόμενοι τῆς προκοπῆς τῶν συγχρόνων, στιχουργοῦσιν εἰς μέτρα ἀρχαῖα ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, καὶ εἰς γλῶσσαν ἀπρόσιτον τοῖς πλείοσι. Τοιαύτη λ. χ. ἡ ποίησις λυρικῶν τινῶν πονημάτων τοῦ Ναζιανζηνοῦ, ἢ τοῦ Ἀθηναγένους, τοῦ Ἀπολλιναρίου, καὶ τοῦ Συνεσίου, ἢ τῶν ὑποβολιμαίων τῆς Σιβύλλης χρησμῶν, ἢ τοῦ Σιλεντιαρίου, ἢ τῆς Ἀνθολογίας, τῶν Ψελλῶν, τοῦ Τζέτζου, Θεοδοσίου τοῦ Διακόνου, Ἰππολύτου τῆς Σικελίας, καὶ ἐτέρων ἱερογράφων τοῦ μεσαιῶνος, ὧν συντομίας ἕνεκα παραλείπω τὰ ὀνόματα.

Ὁ κλάδος οὗτος, εἰ καὶ ἀνεπαισθήτως, ὅμως ἀναφανδὸν προϋόντος τοῦ χρόνου ἀποκλίνει, πρὸς τὸ κοσμικώτερον. Καὶ εἰς μὲν αἰῶνα μεταγενέστερον, βλέπομεν αὐτὸν ποιοῦντα χρῆσιν γλώσσης ὀπωσοῦν καταληπτῆς παρὰ τῷ λαῷ, καὶ μέτρων ἀγοραίων, π. χ. τοῦ πολιτικοῦ λεγομένου στίχου, καὶ τοῦ ὀκτασυλλάβου. Ἄλλ' ἢ τῆς ἀπλουστεράς λέξεως καὶ τῶν νεωτέρων μέτρων ἐξαιρέσεις δὲν ἀναιρεῖ τὸν κανόνα τοῦ ἀρχαϊσμοῦ, ὃν ἀσπάζεται κατὰ συνήθειαν ὁ κλάδος οὗτος (1)

(1) Ὅρα ἕσα περὶ τούτου ἐξέθεσα ἐν ταῖς Βυζαντιναῖς Μελέταις, Κεφ. III'.

Γ'. Τὸ τρίτον εἶδος τῆς Λυρικῆς ὅπερ οἴκοθεν ἀνάγεται εἰς τὴν τάξιν τοῦ Λαοῦ, περιλαμβάνει τὴν ἀνώνυμον καὶ χυδαίαν ποίησιν τοῦ ἑλληνικοῦ γένους, ἀπὸ Χριστοῦ γεννήσεως ἄχρι τῶν ἡμερῶν μας. Ἐντεῦθεν ἡ ἐσχάτως παρ' ἡμῖν ἐπικρατήσασα ὀνομασία *Ποίησις Δημοτικῆ*.

Κατὰ διάκρισιν τῶν δύο προηγουμένων, ἡ Ποίησις αὕτη δὲν ἐπιδιώκει βραβεῖα δόξης καὶ φιλαυτίας, οὐδ' ἐμφιλοχωρεῖ εἰς τὸ πολυζήλον τῆς προγονικῆς ἀπομιμήσεως ἀγωνιστήριον. Οὐ γὰρ οὔσα τοῦ παρόντος, καὶ παρόντος ταπεινοῦ, γέννημα αὐτοσχέδιον τῆς περιστάσεως, προῖον ἀπρομελέτητον τάξεως μὴ μεμυημένης τὰ μεγάλα τοῦ αἰῶνος, ἀρύεται τὰς ἐμπνεύσεις τῆς μόνον εἰς τὰ ἐπικρατοῦντα πάθη, ὧν ἄλλως τε ἐπιλαμβάνεται ἡγεμονικῶς τῷ τρόπῳ, καὶ μηδέποτε προσφωνοῦσα τὰς Μούσας, τὸν Ἀπόλλωνα, ἢ ἄλλην τινὰ θεότητα ἀρωγόν. Διό, οὔτε ἐπὶ δυσβάτους βράχους θεολογίας ἀναρριχᾶται, οὔτε καρκινοβατοῦσα τὴν πάτριον διάλεκτον λαφυραγωγεῖ, οὔτε θηρεύει τὴν ἀριστοπέειαν καὶ τοὺς περὶ τὸ ὕφος ῥητορικοὺς φενακισμοὺς, οὔτε γινώσκει τῆς πτωχαλαζονείας τὴν κακόζηλον ἐπίδειξιν· ἀλλ' ἀποφεύγουσα πᾶν τὸ ἐπιτετηδευμένον, καὶ ἀφηρημένον, καὶ ἀρχαιότροπον, ἀρκεῖται εἰς τὰ τῆς σήμερον ἐπείγοντα, ψάλλει τὰς οἰκιακὰς, ἢ τὰς πολιτικὰς περιπετείας, ἐξυμνεῖ τοὺς ἐπ' ἀνδρεία καὶ γενναιότητι θαυμαζομένους ὑπὸ τοῦ πλήθους, μυθοποιεῖ χαριέστατα διηγήματα, εὐφραίνεται, ἢ θρηνηθεῖ, ἢ ἀναπεμπάζει εὐαρέστους ἐνθυμήσεις· συντόμως, οὐδὲν παραλείπει τῶν ὅσα πλήττουσιν ἐν τῷ παρόντι καὶ ἐκ τοῦ σύνεγγυς τοὺς πόθους, τὴν φαντασίαν, τὰς ἀναμνήσεις τῶν ὑποπολιτευομένων τάξεων.

Τοιαύδε τις ἡ φύσις τῆς *Δημοτικῆς Λυρικῆς*.

Ἐπαγγελία τοσοῦτον αὐτόματος καὶ δημοχαριστικῆ· τίνα γλῶσσαν ὄφειλε νὰ καθιερώσῃ, ὡς ὄργανον μεταδόσεως ἀμέσου; Βεβαίως τὴν δημώδη.

Τοῦτο δὲ συνέβη. Ἡ Ποίησις αὕτη προὔτιμησε τὸ πρόχειρον,

καὶ προσφυῆς τῆς καθομιλουμένης. Περιελθοῦσα τὰς οἰκίας, τοὺς ἀγρούς, τὴν ἀγοράν, ἀπεθησαύρισε τοὺς ἐν χρήσει ἰδιωτισμούς, τὰς ζωνρὰς βαφάς, τὰς εὐσυνθέτους καὶ προσφόρους ῥήσεις τῆς κοινοχρησίας· δι' ὧν, ποτὲ μὲν εἰς πιστὰς τοῦ ἐνεστῶτος ἐξεικονήσεις διεζωγράφησε τὰ ἐπικρατοῦντα ἤθη, ποτὲ δ' ἀφελῶς ἀπετύπωσε τὰ σημεῖα τῶν καιρῶν, ἄλλοτε δ' ἐξέφρασε τὰς προσδοκίας τοῦ αἰῶνος, ἢ καί, χρησιμωδῆσασα, προελογίσθη τὰς ἐνδεχομένας ἐθνικὰς μεταβολάς. Χάριν τοιαύτης ὑπηρεσίας, δύναται δικαίως νὰ θεωρηθῆ ὡς μόνη μαρτυρία τῆς εὐπαθείας καὶ εὐαισθησίας τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ κατὰ τὴν μακρὰν ἐκείνην καὶ πολυμέριμον περίοδον τῆς χριστιανικῆς μεταστοιχειώσεως.

Τιμαλφῆς, τιμαλφεστάτη κληρονομία πρὸς τὸν φιλολόγον, τὸν ἱστορικόν, τὸν φιλόσοφον τοῦ γένους ἡμῶν ἤθελεν ἡ Ποίησις αὕτη περιέλθει, ἂν κατὰ βαθμὸν ἡλικίας εἶχε λάβει καὶ τὴν πρέπουσαν περιποίησιν, ἂν εἶχε καλλιεργηθῆ, ὡς ἐκαλλιεργήθη καὶ δαψιλῶς ἐκαρποφόρησεν ἡ Δημοτικὴ Ποίησις τῶν ἐτέρων Εὐρωπαϊκῶν ἐθνῶν, ἢ τῆς Ἰταλίας, τῆς Ἰσπανίας, Γαλλίας, Ἀγγλίας, Γερμανίας, καὶ λοιπῶν! Ἀλλὰ, κατὰ δυστυχίαν, μόνοι τῶν Εὐρωπαϊῶν ἡμεῖς οἱ Ἕλληνες εἰσβαίνομεν εἰς τοῦ νεωτέρου κόσμου τὸ στάδιον στερούμενοι τοιοῦτου ἐθνικοῦ ταμειυτηρίου, στερούμενοι καὶ Ποιήσεως δοκίμου, καὶ στερεῶν ἅμα πεποιθήσεων περὶ ἀρμοδιότητος γλώσσης ποιητικῆς. Γνωστόν, ὅτι ἡ μοναστικὴ διάθεσις τῶν πατέρων μας, διάθεσις παρατάθεισα μέχρι προοιμίων τοῦ ὑπὲρ αὐτονομίας ἀγῶνος, ἔπνιξε πᾶσαν τῆς καρδίας φωνήν, μὴ συνάσασαν πρὸς τὰ παρὰ τῆς Ἐκκλησίας ὑπερακριβῶς κεκαυνομένα. Γνωστόν δ' οὐχ ἤττον, ὅτι ἡ δεσποτεία τοῦ Ἀττικισμοῦ, ὃν διὰ τῆς Ἐκκλησίας, καὶ προηγουμένως διὰ τῆς Ἀπολογήσεως εἰσήγαγον εἰς τὰ σχολεῖα καὶ εἰς τὴν Ῥωμαϊκὴν Αὐλὴν οἱ ἐν Ἀθήναις μαθητεύσαντες Πατέρες, ἀπεκήρυξεν ὡς ἀλλότριον, καὶ οἶονεὶ ἐθνοκατάρτατον, πᾶν τὸ συντιθέμενον εἰς τὴν ἰδιώτιδα καὶ καθημαξενυμένην γλῶσσαν. Δύο λοιπὸν σύμμαχοι ὀλιγαρχίας ἀ-

νεχαίτισαν ἕως ἀπ' ἀρχῆς τὴν προκοπὴν τῆς δημόδους γλώσσης, ἄρα καὶ τοῦ δημοσίου πνεύματος τὴν προκοπὴν, ἢ τῶν κληρικῶν, καὶ ἢ τῶν Βυζαντινῶν Ἀττικιστῶν. Ἀναλαβόντες οἱ λογάδες οὗτοι τοῦ μεσαιῶνος, οἱ μὲν ἐντεῦθεν τὴν κυριαρχίαν τοῦ πνεύματος καὶ τῶν ἠθῶν, οἱ δ' ἐκεῖθεν τῆς γλώσσης τὴν κυριαρχίαν, κατεδίδασκαν τὴν ὑπ' αὐτῶν λεγομένην Ἀγυρτίδα καὶ χυδαίαν Ποίησιν εἰς εἰλωτεῖαν ἀνεξαγόραστον.

Κατὰρα κακόζηλος καὶ δυσσιώνιστος, πλήξασα τὰς ἀθώας τοῦ ιδιωτικοῦ βίου ἡδονάς, πλήξασα τὰς παραδόσεις τοῦ οἴκου, καὶ τὰς συνηθείας τῆς ἀγορᾶς, πλήξασα τὴν ἄμεσον πρὸς Θεὸν ἀνάτασιν τῆς ψυχῆς, πλήξασα τῆς δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως τὴν προαγωγὴν, καὶ τῶν πολιτικῶν ἀρετῶν τὴν ἐπίδοσιν, τρώσασα, ἐνὶ λόγῳ, τὴν κοινωνίαν εἰς τὸ ζωτικώτερον καὶ χρησιμώτερον τῶν ὀργάνων τῆς, εἰς αὐτὸ δι' οὗ ὁ Λόγος γίνεται σάρξ, καὶ πρὸς ἀπαρτισμὸν ἔθνῶν ἐπ' ἄπειραν πολλαπλασιάζεται, λέγω εἰς τὸ ὄργανον τῆς γλώσσης!

Ὡς ἐκ τούτου, ἡ δημοτικὴ μας Ποίησις οὔτε πολλά, οὔτε ἀρχαῖα, οὔτε τὰ ἐκλεκτώτερα κατέλιπεν ἡμῖν δείγματα τῆς μεσαιωνικῆς ὑπάρξεώς της. Ὁ χυδαῖος ἀοιδός, καθάπερ τέκνον ἔκθετον, ἀποβολιμαῖον, εἰς τοὺς οἰκτερισμοὺς τῆς τύχης ἐγκαταληφθεὶς, ἄπορος, ἀγράμματος, ἀδιασκόπητος βιώσας, ἄλλως δὲν ἠδυνήθη νὰ μεταδώσῃ τὰς ἐμπνεύσεις του, ἢ δι' ἀπαγγελίας, καὶ ἄσματος, καὶ προφορικῆς ἐπαναλήψεως. Προῆλθε δ' ἐντεῦθεν βλάβη ἀθεράπευτος. Ὅσα δημῶδη στιχουργήματα ἐμετρίασαν εἰς ἡμέρας πένθους τὸ σύννον καὶ πεφροντικὸς τῶν πατέρων μας, ὅσα προσεπάθησαν μετεωροκοποῦντας αὐτοὺς νὰ προσελκύσωσιν ὡς ἐφικτὸν πρὸς τὴν *παμμῆτειρα καὶ φερέσβιον Γαίαν*, ταῦτα, ἢ ἀπὸ στόματος εἰς στόμα καὶ ἀπὸ χώρας εἰς χώραν μεταδιδόμενα ἐκολοβώθησαν ἀνεπανορθώτως, ἢ καὶ συχνότερον, ἐξηλείφθησαν ἀπὸ τῆς μνήμης τῶν ἀπογόνων ὀλοτελῶς.

Καὶ ὅμως, ἡ ἀπώλεια, παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν, δὲν ἐπλη-

ρῶθη. Σώζονται εἰσέτι λυρικά ποιήματα εἰς χρήσιν τοῦ λαοῦ, ἐξ ὧν τινά, κατὰ γνώμην μου, μαρτυροῦσιν οὐ μόνον τὴν ἀπωτάτην βυζαντινὴν ἐποχὴν, καθ' ἣν συνετέθησαν, ἀλλὰ συνάμα καὶ τὴν ἐγκόσμιον τῶν προπατόρων ἡμῶν συμπεριφορὰν, καθ' ἣν καιρὸν ἡ τέρψις, ὁ γέλως, ἐν μειδιάματι ἐξελέγχοντο ὡς ἀμαρτήματα, καὶ ὑπεβάλλοντο εἰς ἐπιτίμησιν.

Πρὸς τὴν κριτικὴν τῶν λειψάνων τούτων ἐξέτασιν ὠδήγησεν ἡμᾶς ἄχρι τοῦδε ὁ ροῦς τῶν σκέψεων κατὰ τὸ προκείμενον θέμα περὶ *Ἄσματος καὶ Τραγουδίου*.

Ἴσως ἢ τῶν γεγονότων ἀνάπτυξις ὑπερέβη τοὺς ὅρους τῆς ὑπομονῆς, ἣν ἐξητήθη ἀπ' ἀρχῆς. Ὅμως, ἀναπόφευκτον πρὸς διατράνωσιν τῆς ἰδέας μου, ἔκρινα τὴν ἔνδειξιν τοῦ δεσμοῦ, ὅστις συνάπτει τὴν πρεσβυτέραν καὶ εὐδόκιμον, πρὸς τὴν νεωτέραν καὶ Δημοτικὴν Ποίησιν τῆς Ἑλλάδος. Χωρὶς τῆς ἐπιγνώσεως τῶν προηγουμένων ἀλυσιτελῆς ἀποβαίνει πᾶσα προσπάθεια περὶ τὴν ὀρθοκρισίαν τῶν παρόντων. Ὁφείλον, ἄρα, νὰ διεξέλθω τὰς ἱστορικὰς περιπετείας τοῦ *Ἄσματος*, πρὶν ἢ διακριθῶσω τὴν ἐτυμολογίαν τοῦ *Τραγουδίου*.

Καὶ δὴ, περαίνων ἐνταῦθα τὴν προμελέτησιν, τρέπω τὸν νοῦν ἐφεξῆς πρὸς τὴν οὐσίαν τῆς ἀναδιφῆς μου. Θέλω τουτέστιν ἐν τοῖς ὀπισθεν κεφαλαίοις μεταβῆ πρὸς τὴν ἐξερεύνησιν αὐτὴν τοῦ πνεύματος καὶ τῶν ἐνδομύχων ροπῶν τῆς Δημοτικῆς ἡμῶν Ποιήσεως, ὅθεν, καθ' ὅσον ἀπὸ τοῦδε προαισθάνομαι, φανερὰ τοῖς πᾶσιν ἀναπηδήσει ἡ τοῦ προτεθέντος ζητήματος διάλυσις.

Γ'.

Ἀναντίρρητον ὅτι τότε μόνον αἱ σφοδραὶ συγκινήσεις διαδίδονται καὶ τελεσφοροῦσι διὰ τῆς Ποιήσεως, ὅταν τὸ ἔθνος ἐτοιμάζεται νὰ μεταπολιτευθῇ ἐπὶ τὸ ἐλευθερώτερον. Πάντοτε

κατέφραζεν ἡ τυραννὶς εἰς τὰς καρδίας τὴν ἐλευθέραν τοῦ αἰσθήματος ἀναπτέρωσιν.

Ἰ Τίς ὁ κήρυξ τῆς δημοκρατουμένης Ἑλλάδος; Ἡ Ἀθηναϊκὴ τοῦ Δράματος τριανδρία. Ἰ Τίς ἐκτυποῖ τὴν πρόβασιν τῆς Ἀγγλικῆς ἐλευθερίας, ἐξερχομένης τοῦ κρατῆρος τῆς Ἐκκλησιαστικῆς μεταρρυθμίσεως; Οὐδείς ἐμφαντικώτερον τοῦ Σακεσπῆρου. Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν τὸ τραγικὸν θέατρον τῆς Γαλλίας προάδει τὰς τραγικὰς τῆς ἐγγιζούσης ἐπαναστάσεως σκηνάς.

Ἐξάκωσια περίπου ἔτη πρὸ Χριστοῦ τὰ πολιτεύματα τῆς Ἑλλάδος διάκεινται εἰς στάσιν κρίσιμον. Τὰ ἐγχώρια πάθη κατευνάζονται ὀπωσοῦν, αἱ ἐμφύλιοι ἀντιζηλῖαι μετριάζονται, ἐκ δὲ τῆς περεμπιπτούσης ἀνακωχῆς λαμπρὰ τὸ εἶδος ἀνέρχεται ἡ εἰκὼν τῆς ἑλληνικῆς ἐλευθερίας. Τότε δραστηριώτερον ἐνεργεῖ ἡ εἰρηνοποιὸς ἀρχὴ τῆς Ἀμφικτυωνικῆς Συνόδου. Τότε δημοκρατεῖται ἡ Σικυών, καὶ καταργεῖ τὴν μοναρχίαν ἡ Ἐπίδαυρος. Τότε καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ἀναγορεύουσι νομοθέτην τὸν Σόλωνα, ὁ δὲ Ἐπιμενίδης καὶ ὁ Ἀνάχαρσις ἐπισκέπτονται μετὰ σεβασμοῦ τὴν πόλιν τοῦ Θησέως. Τὸ Πανελλήνιον, εἰ καὶ μειράκιον εἰσέτι, ἀλλὰ θαρσυνόμενον ὑπὸ τῆς Ποιήσεως, περιθαλάπόμενον ὑπὸ τῆς Φιλοσοφίας, προδοκιμάζει τῆς δημοκρατικῆς ἐλευθερίας τὰς ἡδονάς.

Ἐν μέσῳ τῶν ῥοδωνιῶν τῆς Ἰωνίας, ὑπὸ τὴν πένθιμον σκιάν τῶν κυπαρίσσων τῆς Κολοφῶνος γεννᾶται ἀνθρωπὸς τις περὶ ταύτην αὐτὴν τὴν ἐποχὴν, κεκλημένος νὰ εἰσαγάγῃ δεινὴν ἐν τῇ Λυρικῇ τῆς Ἑλλάδος μεταβολήν.

Ὁμολογούμενον, ὅτι, τῆς Μυθολογίας βαθμηδὸν ἐκνευρισθείσης, ἐπαύσαντο τῆς φόρμιγγος αἱ χορδαὶ μονοτόνως ψιθυρίζουσαι τὰς παλιντροπίας τοῦ Ὀλύμπου. Οὐχ ἦττον ὁμως ἡ φόρμιγξ, καταλιποῦσα τὸν ὑπερνέφελον Ὀλυμπον διὰ τὴν γῆν, τοὺς ἀθανάτους διὰ τὸν ἄνθρωπον, ἀντὶ τῆς φιλονεικίας τῶν Θεῶν, ἀντεφώνησε τὴν φιλονεικίαν τῶν ἡρώων.

Ἡ λύρα δὲν ἀντήχησεν ἕως τότε, παρὰ ἔριδας καὶ μάχας,

καὶ ἀλαλάγματα. Πεπλησμένη πνεύματος ἐγχωρίου, ἔφηλε τὸν θρίαμβον ἢ τὴν ἤτταν τῶν ἀλληλομαχουσῶν πολιτειῶν, ἐξύμνησε τὴν σωματικὴν ἀνδρίαν, ἐπανηγύρισεν ἐξαιρέτως τὴν ἀρετὴν καὶ τὰ κλέη τῶν εὐπατριδῶν.

Ὁ Κολοφώνιος ῥοδοποιός, ἄγγελος εἰρήνης καὶ συμπαθείας προεξερχόμενος, χαράσσει πρὸς τὴν λυρικὴν νέαν ὁδὸν καὶ μετρικῆς καὶ μελοποιίας.

Ἀντὶ ἀριμανείων ἤχων, καὶ θουρίων ὕμνων, καὶ φιλονείκων ἐρεθισμάτων, ἡ λύρα τοῦ Μιμνέρμου, συνωδοῦσα πρὸς τὰς ἀηδόνας τῆς Ἰωνίας, ἐκπέμπει μελωδίας περιπάθεις καὶ τρυφεράς, μονοθρηνήματα κατανυκτικά, ἐλέγους ἐρωτικούς, ἀποπνέοντας τὴν μελαγχολίαν, προκαλοῦντας τὴν ἀγάπην καὶ τὸ ἔλεος· ἐκφέρει προσκλαύσεις, στεναγμούς, γογγυσμούς, θωπεύοντας μὲν καὶ ἀποκοιμίζοντας τ' ἀνήμερα τῶν παθῶν, ἐπάγοντας δὲ τὴν συντριβὴν τῆς καρδίας. — Ὀλίγοι στίχοι τοῦ Μιμνέρμου διέφυγον τὸν ὄλεθρον. Ἄλλ' ἡ φήμη τῆς μεγαλοφυίας του, διελθοῦσα καὶ Ἑλλάδα καὶ Ῥώμην, παρεγένετο μέχρις ἡμῶν. Κατὰ Προπέρτιον, οἱ στίχοι τοῦ Κολοφωνίου ὑπερβάλλουσι περὶ τὴν ἔκφρασιν τῆς ἀγάπης καὶ αὐτὸν τὸν Ὀμηρον. (1) Ἐν τοῖς σωζομένοις αὐτοῖς ὁ ποιητὴς ἐλεεινολογεῖ τὸ πρόσκαιρον τοῦ βίου, τὸ ἐπίκηρον τῆς νεότητος, οἰκτεῖρει τὰ ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ κατατρύχοντα τὸν ἄνθρωπον ἄπειρα κακὰ, ὡς μόνον δὲ πρόσκαιρον παραμύθημα παραγγέλλει τὴν ἀμέριμνον ἀγάπην (2). Ὅθεν καὶ οἱ σύγχρονοὶ του ἐπωνόμασαν αὐτὸν Λιγυάδην, ἤγουν ἠδύφωνον κατ' ἐξοχὴν.

Ὡς προέφη, ὁ Μίμνερος ἔρχεται κατὰ κρίσιμον περίστασιν.

(1) «Plus in amore valet Mimnermi versus Homero.»

Eleg. IX. L. I.

Ὁ δὲ Ὀράτιος, παραινῶν τὸν φίλον του Νουμίκιον, λέγει·

«Si Mimnermus uti censet, sine amore jocosque

»Nil est jucundum, vivas in amore jocosque.»

(2) Ὁρα τὰς Συλλ. τοῦ Ἑρρίκου Στεφάνου, τοῦ Ὀραίνου τοῦ Brunk, κ.λ.

Ἡ Λυρική, πρόδρομος γινομένη δραματικῆς ἀνακινήσεως, υφίσταται εἰς τὰς ἡμέρας αὐτοῦ τὴν τροπὴν ἐκείνην, ἥτις ἐπιχυομένη θέλει μετ' ὀλίγον ὑποκατορύξει τὴν θεοκρατικὴν παράδοσιν, παραλύσει τὸ καπηλεῖον τῶν δογμάτων, καὶ ἀναγορεύσει πολίτην αὐτεξούσιον τὸν ἀπλοῦν ἄνθρωπον. Φθόγγοι ἄγνωστοι τρυφερότητος, ἀνθρωποπαθείας, ψυχικῆς θρύψεως ἐξέρχονται τῆς εὐκελάδου καὶ ῥοδοστεφοῦς του λύρας. Ἡ Ἑλλάς, τὰς ὀχληρὰς αὐτῆς ἀναμνήσεις ἀποθέτουσα, καὶ εἰς ἐπιθυμίας νέας ἀφεμένη, ἐνωτίζεται τοὺς φθόγγους ἐκείνους, καθάπερ νεᾶνις ἐρωτόληπτος. Ἀκούσασα δὲ τὴν φιλόανθρωπον μελωδίαν, συναισθάνεται ἐν ἑαυτῇ, ὅτι ἦδυστον πρᾶγμα καὶ καλὸν ἢ Ἀγάπη· ἐξεπορεύετο γὰρ ἡ εὖσπλαγχνος ἐκείνη θεὰ ἐξ οὐρανῶν εἰς παραγωγὴν ἐθνικῆς ὁμοιοῦς καὶ συνανθρωπεύσεως.

Συνέλαβον ἐκ τῆς συμφώνου μαρτυρίας τῶν ἀρχαίων περὶ ἀκαριαίας διαδόσεως καὶ περὶ δημοτικότητος τῶν ἐπῶν τοῦ Κολοφωνίου, συνέλαβον, οὐκ οἶδ' ὅπως, τὴν ἰδέαν, ὅτι ὑπὲρ πάντα ἄλλον Λυρικὸν ὁ Μίμνερμος ἐνεβάτευσε εἰς τὰς ψυχικὰς τοῦ Ἑλλήνος διαθέσεις, ὅτι οὗτος διὰ μολπῶν ἐπιτηδείων, ἀκριβέστερον παρὰ πάντα ἄλλον τῆς ἐποχῆς του, ἐξέφρασε τὴν φύσιν, τὰς ῥοπὰς, καὶ τὸ ἦθος τῆς ὅλης Ἑλληνικῆς γενεᾶς.

Συγκρίνας δὲ προσεκτικώτερον τῆς γενεᾶς ταύτης τὴν διάθεσιν πρὸς τὸ πνεῦμα τῶν σωζομένων τοῦ Μιμνέρμου λειψάνων, ἐνέμεινα τῇ γνώμῃ.

Ὡς ὁ Μίμνερμος, εἶπον κατ' ἑμαυτόν, ἐθαυμάσθη ἐπὶ λυρικῇ εὐαισθησίᾳ, οὕτω καὶ ὁ Ἑλληνικὸς λαός, καθὸ φιλοθεάμων καὶ κοινωνικός, πέφυκεν ἐκ γενετικῆς διατεθειμένος εἰς τὰ κοινωνικὰ παθήματα, ἐπικατάφορος εἰς τὸν οἶκτον, εἰς τὸ ἔλεος, εἰς τὴν συμπάθειαν. Ὁ γέλως δὲν εἶναι σύνθηες γνώρισμα τῆς ἰδιοσυγκρασίας τοῦ Ἑλλήνος. Γελά, ὡς ἂν τις εἶποι, ξέναις παρειαῖς.

Ὁ Ἕλληνας ἐφίλησεν ἀνεκὰθεν καὶ ἐξ ἰδίας προαιρέσεως τὴν σκεπτικὴν μελαγχολίαν, τὴν διάχυσιν τῆς ψυχῆς, τὴν θρησκευτικὴν συντριβὴν, ἐθήρευσεν τὰς ἠθικὰς συγκινήσεις, ἠχροάσατο

τῆς φωνῆς τοῦ πατρίου Θεοῦ ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ, καὶ ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ πλησίου.

Μαρτύρεται μοι ἡ Ἑλληνικὴ ἱστορία, τὸν τῆς ἱερωσύνης τρίβωνα περιβεβλημένη, ἐπιφωνεῖ δλόκληρος ἡ ἱστορία μας.

Ἐν τοῖς κυρίοις τούτοις χαρακτηρίσμασι διαγινώσκεται καὶ σήμερον ἔτι τὸ ἦθος τοῦ ἡμετέρου λαοῦ, ἦθος σύννου, γνωμοτύπον, κατηφές, σοβαρόν, ἦθος ἀποχρώντως ἐνδιατυπούμενον εἰς τὸ σύνοφρον καὶ πεφροντικὸς ἐκεῖνο τοῦ δαιμονίου Πλάτωνος πρόσωπον. — Λεγόμεθα γέννημα τῆς χθές! Ἄλλὰ ποῦ τὸ μειδιάμα τῆς νηπιότητος; Ποῦ αἱ τέρψεις τῆς ἐπανακτηθείσης ὑπάρξεως; Θεῦ! εἰ καὶ γέννημα τῆς χθές, ἔχομεν ἤδη τὸ βρεφικὸν μέτωπον ἠὺλακισμένον ὑπὸ φροντίδων.

Η΄.

Διέξελθε ἐν πρὸς ἐν τὰ ἔργα τοῦ Ἑλληνισμοῦ! Εἰς ποῖον γνήσιον προῖδον τῆς ἑλληνικῆς διανοίας δὲν ἐπιφωρᾷς αὐτὸν τὸν χαρακτῆρα τῆς λυρικῆς εὐπαθείας, τὴν ποίησιν τῆς καρδίας, τῆς ἠθικῆς ὀδύνης, τῆς συγκινήσεως; «Ἐστὶ δὲ ἀνθρώποις καὶ θρητῶν χάρις, καὶ ταύτην ἔδωκεν ἡμῖν παραμυθίαν ἢ φύσις ἐν ταῖς τύχαις.» Συμφωνεῖ καὶ ὁ Φιλήμων, κωμικὸς φρόνιμος, καὶ περ ὡς ἄδεται, ἀποθανὼν ὑπὸ πλατυτάτου γέλωτος.

«Τί δὴ ποιεῖς πλέον; Οὐδέν. Ἡ λύπη δ' ἔχει,
ὡς περ τὸ δένδρον τοῦτο καρπὸν τὸ δάκρυον.»

Ὅπου δάκτυλος ἑλληνικός, ἐκεῖ καὶ καταφυκτικὴ φιλανθρωπία, ἐκεῖ καὶ Ἐλεος καὶ Ἐλεγος, ἐκεῖ κατὰ τινὰ περίφημον Ἰταλόν,

«*Poesia di dolor, Poesia sublime,
Poesia che si sente, e non si esprime.*»

Εὐρήσεις τὴν ἐλεγειακὴν ταύτην διάθεσιν εἰς τὰς περιπτώσεις

τῆς Ἰλιάδος καὶ τῆς Ὀδυσσεΐας σκηνογραφίας, ἔνθα ὁ τῆς ἱστορικῆς ποιήσεως πατήρ κατὰ φύσιν διαδραματίζει, ποῦ μὲν ἐν ὑπαίθρῳ συγχρουόμενα, ποῦ δ' ἐν τοῖς στέρνοις πεφωλευμένα καὶ συμπεπυκνωμένα πάνθ' ὅσα πάθη τυρβάζουσι συνήθως τὸν οἶκον, θορυβοῦσι τὴν πολιτείαν, ταράττουσι τὸ γένος.

«Τοῦτό νυ δὲ γέρας, οἶον οἷζυροῖσι βροτοῖσι,
Κείρασθαί τε κόμην, βαλέειν τ' ἀπὸ δάκρυ παρειῶν.»

Εὐρήσεις τὴν φύσιν αὐτὴν εἰς τὸν σκοπὸν καὶ τὴν λειτουργίαν τῆς Δραματικῆς, ἐξαιρέτως δ' ἐν τῷ Χορῷ, διὰ στόματος τοῦ ὁποίου λαλεῖ, καὶ πολλάκις προφητικῆ τιμῆ σοβαρότητι γνωματεύει ἢ φωνῇ τοῦ πλήθους, τουτέστιν ἢ συνειδήσεως τοῦ γένους, ὁ δὲ Ἑλλάδος προαγορευόμενος Λόγος τῆς ἀνθρωπότητος. ἸΠοῦ πρόσφύεστερον παρὰ εἰς τοὺς ἐξῆς δύο στίχους τοῦ Εὐριπίδου, ἀποτερματίζεται ἢ λυπηρὰ τῆς ἐλληνίδος Μούσης διάθεσις;

«Ὡς ἠδὺ δάκρυα τοῖς κακῶς πεπονθόσι,
Θρήνων τ' ὄδυρμοί! Μοῦσα θ' ἢ λύπας ἔχει!»

Εὐρήσεις τὸ σοβαρὸν καὶ ἐν αὐτῇ τῇ ἀγαλματοποιίᾳ, ἔνθα τῆς σαρκὸς ἢ γυμνότης, ἀντὶ τοῦ ὑπεγεῖραι πειρασμοὺς βεβήλους, περιαμπέχεται οὐκ οἶδα τίνα πέπλον θείας εὐλαβείας, ἀφοπλιζούσης τὴν ἄσημον τοῦ θεατοῦ περιέργειαν. Ἐν τῇ θεωρίᾳ τῶν ἀρχαίων ἀγαλμάτων ὑποπτεύεις, ὅτι ὁ καλλιτέχνης, συμπολίτης, ἢ καὶ μαθητῆς τοῦ Σωκράτους διατελέσας, σοφὸς δ' αὐτὸς ἐκεῖνος ἐπὶ πολλαῖς μελέταις ἴσως ἀναδειχθεὶς, δὲν ἀνέσυρε τὸ παραπέτασμα τῆς σωματικῆς γυμνότητος, ἀναβιβασθείσης, εἰς τὸν κολοφῶνα τῆς ἀριστοτεχνίας, ἢ πρὸς μόνον τὸν φιλόσοφον σκοπὸν τοῦ καταδειξαι τὸ μὴ παραιτέρω τῆς ἐπεξεργασίας, οὕτω δέ, τοὺς τε συγχρόνους καὶ τοὺς ἔπειτα φέρων εἰς ἀθυμίαν περὶ τὴν ἰδανοποίησιν τοῦ σχήματος, τρέ-

φαι τὴν πᾶσαν αὐτῶν σπουδὴν πρὸς τὴν θεωρίαν τῆς διανοίας.

Τὴν αὐτὴν ὡσαύτως εὐρήσεις προαίρεσιν καὶ εἰς τὴν ἱεροπραξίαν τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας, τὴν βαρύτιμον ταύτην καὶ ἀδιαλείπτως εὐχρηστον διατελέσασαν πατρικὴν κληρονομίαν μας, οἷον εἰς τὴν δραματικωτάτην ἐκείνην τῆς Εὐχαριστίας πομπῆν, εἰς τὰς ἐκπληκτικὰς τῆς Μεγάλης Ἑβδομάδος, καὶ τῆς Ἀναστάσεως σκηνάς, εἰς τὰς τελετὰς τοῦ Βαπτίσματος, τοῦ Γάμου, τοῦ Εὐχελαίου, τῆς Ἐνταφιάσεως, ἐν αἷς οὐδεὶς ὁ μὴ πάντως ἀναίσθητος δύναται νὰ παρασταθῇ ἐν ἀπαθείᾳ καὶ ἀταραξίᾳ, ὅθεν οὐδεὶς τῶν πατέρων, ἢ ἀδελφῶν, ἢ συζύγων ἀπέρχεται χωρὶς δακρύων, καὶ συντριβῆς, καὶ τινος πνευματικῆς ἀνακουφίσεως.

Αὐτὴν ταύτην, τέλος πάντων, τὴν βαρυθυμίαν ἐντυγχάνεις καὶ εἰς τὰ ραψωδῆματα τῆς νεωτέρας ἡμῶν καὶ δημοτικῆς Πολυμνίας, ἧς τὴν ὄψιν οὐκ ἀνοικεῖως ἤθελεν ὁ σπουδαῖος κριτικὸς ἀποκαλέσει ὄψιν ἀγέλαστον καὶ ἀμειδιάστον.

Ἰδιαιτάτα τῆς Λυρικῆς ταύτης τὰ γνωρίσματα. Διέστηκε γὰρ κατὰ τὴν φύσιν πασῶν τῶν Εὐρωπαϊκῶν συναδέλφων της.

Διὰ τοῦ Δάντου, τοῦ Πετράρχου καὶ τοῦ Κιαβρέρου ἢ χυδαία (volgare) τῆς Ἰταλίας Λυρικὴ φυτεῖε παραδείσους πλατωνικῆς ἀγάπης καὶ γυναικολατρίας ἱπποτικῆς, ἔνθα διατίθεται νὰ ἐντροφήσῃ ἄφροντις ὅλως τῶν ἐγχοσμίων.

Διὰ τοῦ εὐτραπέλου Βερεγγέρου, ἡ δημώδης καὶ αὐτόματος τῆς Γαλλίας Λυρικὴ, δραττομένη τῆς ἐγκαίριας, ἐπιγραμματίζει, χαριεντίζεται, χλευάζει, καὶ νῦν μὲν γαργαλίζει τοῦ γένους τὴν φιλοδοξίαν, νῦν δ' ἐμπαίζει τὴν ἀριστοκρατίαν, πάντοτε δὲ παρακελεύει πρὸς τὴν κατάλυσιν πάσης τυραννίδος.

Ἄλλο πάλιν τὸ ἦθος τῆς Ἀγγλοσαξωνικῆς φυλῆς. Ὁ Ἄγγλος ραψωδὸς ψυχολογεῖ μὲν καὶ εἰκονογραφεῖ περισσῶς, συμπθεῖ δὲ μεμετρημένως. Καὶ ὁ μὲν ἐρωτόληπτος Ἰσπανὸς περιπίπτεται τῇ Ἰπποκρήνῃ καὶ τῇ Κασταλίᾳ γογγύζων ὡς τραγῶν χηρεύουσα, ὁ δὲ φιλοθέωρος Γερμανὸς ἀρέσκειται νὰ κα-

ταδύη εἰς ἄβυσσον μυστικισμοῦ, ὅθεν ἐνίοτε οἱ ἤχοι τῆς λύρας του ἐξέρχονται ἀμφίβολοι ὡσπερ φθόγγοι Πυθίας.

Ἡ κυρίως Δημοτικὴ Ποίησις τῆς Ἑλλάδος οὔτε πολιτικὸν ἔχει τὸν χαρακτῆρα, ὡς ἡ προῤῥηθεῖσα Γαλλικὴ, οὔτε φιλοσοφεί, ὡς ἡ Γερμανικὴ, οὔτε ἔρωτα μούνουρ ἤχει, ὡς ἡ τῆς Ἰταλίας, καὶ τῆς Ἰσπανίας. Τὸ μὲν αἶσθημα τοῦ ἔρωτος εἶναι παρ' αὐτῇ ἐπίκτητον, ἢ κάλλιον εἰπεῖν παρείσακτον· τὸ δὲ πολιτικὸν καὶ ἐθνικὸν αἶσθημα ἐνεκεντρίσθη αὐτῇ, εἰμὴ αὐτοφυῶς ἐβλάστησε, πρὸ μιᾶς μόλις ἑκατονταετηρίδος.

Διαφόρως τῶν νεωτέρων Εὐρωπαίων, ὁ Ἕλληρ ραψωδὸς εἶναι πρὸ πάντων χρηστὸς οἰκογενειάρχης καὶ πιστὸν τέκνον τῆς ἐκκλησίας του. Ἐννοῶ τὸν τοῦ μεσαιῶνος, οὐχὶ δὲ τὸν στηχοιργήσαντα τὰ Ἡρωϊκὰ τῶν Κλεπτῶν Ἄσματα, καὶ δὴ μεταγενέστερον. Πλὴν τῆς προσωπικῆς ἀνδρίας καὶ γενναιότητος, ἃς ἀρέσκεται νὰ ἐξυμνῇ πατροπαραδότως, σπανίως ἄλλο τι μὴ οἰκιακόν, ἄλλο τι πολιτικὸν θερμαίνει τὰς φρένας του. Ἄλλ' εἰς ἀμοιβὴν ὀπόσας ἐμπνεύσεις τρυφερὰς εὐρίσκει ὑπὸ τὴν πατρικὴν αὐτὴν του στέγην, μόνον κτῆμα ἐναποληφθὲν αὐτῷ μετὰ τὴν Ῥωμαϊκὴν κατάκτησιν! Ὁ οἶκος τοῦ Ἕλληνος ραψωδοῦ κατὰ τὸν μεσαιῶνα γίνεται σκηνή, ὅπου ὁ θόρυβος καὶ τὰ παταγήματα τῶν ἰδιωτικῶν παθῶν ἀντιπερισπῶσι τὴν πένθιμον ἀταραξίαν τῆς Βυζαντινῆς πολιτείας, σκηνή, τὴν ὁποίαν αἱ περιπέτειαι καὶ συγκινήσεις τῆς οἰκογενείας διασκελίζουσιν ὡς φάσματα μελανοφόρα, ὑπὸ τοῦ Θανάτου συνήθως χειραγωγούμενα.

Καὶ ἡ μὲν ποικιλία τῶν περιπετειῶν αὐτῶν ἀνεξάντλητος, ἀπλῆ, ὅμως, ἀπλουστάτη ἢ λυρικὴ παθοποιία. Ὁ ἔρωσ, Θεὰ Ἀνάγκη τῶν νεωτέρων ποιητῶν, ἧ οὐδὲ θεοὶ μάχονται, ἡ ἀρχὴ αὐτὴ καὶ τὸ τέλος τῆς δυτικῆς Λυρικῆς, τὸ ἅλας πάσης νεωτέρας στιχοιργήσεως καὶ μυθεστορίας, ὁ ἔρωσ οὐδὲν ἔχει μέρος εἰς τὴν γνησίαν καὶ δημοτικὴν μας ποίησιν. Ἀχρηστος ἀπέβη μάλιστα παρ' αὐτῇ καὶ ἡ λέξις, καθόσον ὁ μὲν ἔρωσ μετωνομάσθη ἐπὶ τὸ εὐαγγελικώτερον Ἀγάπη, ὅθεν ἡ ἐρωμένη

Ἀγαπητικῇ, τὸναντίον τῶν Νεολατινικῶν ἔθνων, ὅπερ ἕκαστα-
 χόθεν καὶ διεφύλαξαν καὶ μεταχειρίζονται μέχρι τοῦδε τῆς λα-
 τινικῆς λέξεως *Amor* τὰ παράγωγα.—Τίς δὲ ἡ φύσις τῆς Νεοελ-
 ληνικῆς ταύτης Ἀγάπης; Ἐρώτησον, ἐὰν θέλῃς, τοὺς ἐρμηνευτὰς
 τῆς Νέας Διαθήκης, τὸν Ἰουστίνον, τὸν Χρυσόστομον, τὸν Εὐσέ-
 βιον, τὸν Αὐγουστίνον! Ἀγάπη σεμνή, ἄδολος, καθαρὰ, ὅσον
 τ' ἀνόθευτα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἦθη. Ἀγάπη ἀνεπίκριτος, καὶ
 οἶογεί μοναστικὴ, καθ' ὁμοίωσιν τῆς τοῦ Παύλου καὶ τοῦ Ἰωάν-
 νου. Πλὴν τῆς ἀγάπης ταύτης, ἄλλην τινὰ οὐχ εὐρήσεις παρ'
 ἡμῖν ἀπὸ χρόνων ἀμνημονεύτων ἄχρι Σταυροφοριῶν. Χρονο-
 γράφοι, καὶ λόγιοι, καὶ στιχουργοί, καὶ ποιηταὶ φαίνονται πάν-
 τως ξένοι πρὸς τὸν Ἐρωτα αὐτόν, ὅστις Ἰπποτικὸς, ἢ καὶ
 Ῥωμαντικὸς ἐφεξῆς ὑπ' Εὐρωπαϊῶν ὀνομασθεῖς, σημειοῖ τὴν
 προαγωγὴν τοῦ πνεύματος εἰς στάδιον κοινωνικῆς ἐνεργείας
 εὐρυχωρότερον. Ὅθεν, ὁ ἔρωσ τοῦ Ἀβελάρδου, τοῦ Δάντου, τοῦ
 Πετράρχου, αἴσθημα σήμερον οἰκειότατον πρὸς ἡμᾶς, ἀδιάλει-
 πτον κύρμα καὶ μελέτημα τοῦ τυχόντος ποιητίσκου, ἀληθινὸν
 ἀγορᾶς περίτριμμα, ὁ ἔρωσ, λέγω, τῆς ἵπποτικῆς ποιήσεως ἦτο
 ἄγνωστος τοῖς Βυζαντινοῖς. Ἡ Ἄννα Κομνηνὴ, ἀμύητος τῆς *cour-
 toisie* καὶ τῆς *galanterie* τῶν νεηλύδων Σταυροφόρων, εἰ καὶ βα-
 σιλόπαις, ἀλλὰ καὶ κοσμιωτάτη, δὲν παύει στιγματίζουσα ὡς
 θηλυμανεῖς τοὺς Βαρόνους, ὅσοι κατὰ τὸ Γαλλικὸν ἔθος προσά-
 γουσιν αὐτῇ γονυπετώσ τὸν φόρον τῆς ἵπποτικῆς λατρείας των.
 Ἀπλῆς, ἐν ἐλλείψει τοῦ ἔρωτος, οὔσης τῆς παθοποιίας τῆς
 ἡμετέρας Λυρικῆς, ἀπλῆ λοιπὸν ὑπάρχει καὶ ἡ αὐτῆς σκηνο-
 γραφία. Ὁ δυτικὸς ποιητὴς γράφει παραφερόμενος ὑπὸ τοῦ πά-
 θους, οἰστρηλατούμενος, ἐνθουσιῶν, γράφει ἐρῶν, ἀλλ' ὁ ἡμέτερος
 στιχουργεῖ ἐν γαλήνῃ νοός τε, καὶ καρδίας. Ἐξαπτόμενος δὲ
 ὑπὸ τοῦ πάθους ὁ δυτικὸς, ζῶοποιεῖ τὴν φύσιν καὶ χρωματίζει
 τὰ ἐξωτερικὰ αὐτῆς θέληγτρα συμφώνως πρὸς τὴν διάθεσιν τῆς
 ψυχῆς του. Ἐντεῦθεν τὸ ζωγραφικὸν τῆς Ῥωμαντικῆς Ποιή-
 σεως, ἤγουν ἡ σκηνογράφησις τῆς χώρας, ἡ εἰκονικὴ παράστα-

σις τῆς φύσεως, ἡ ἀκριβὴς τῶν πραγμάτων ἀποτύπωσις, δι' ὧν ὁ φιλοθέωρος ποιητὴς εἰδωλοποιεῖ τὰ κάλλη τῆς νυκτὸς καὶ τῆς ἡμέρας, περιγράφει τὰ μετεωρολογικὰ φαινόμενα, ἀντιτυπεῖ τὴν τοπογραφικὴν ποικιλίαν κ.τ.λ. Πνεύμονες οὗτοι, τῇ λειτουργίᾳ τῶν ὁποίων ὁ ἔσω κόσμος συγκοινωνεῖ πρὸς τὸν ἔξω, δι' ὧν ὑποδιδράσκον τὸ πνεῦμα ἐξέρχεται εἰς περιόρασιν τοῦ σύμπαντος. Ἡ οἰκουρὸς καὶ ἀνέραστος ποίησις τῆς ἡμετέρας μεσαιωνικῆς κοινωνίας στερεῖται καθόλου τοῦ παραστατικοῦ τούτου χαρίσματος.

*Ἐστω παράδειγμα ἀπλότητος περί τε τὴν παθοποιίαν καὶ τὴν σκηνογράφησιν τὸ ἐξῆς δημοτικὸν ἄσματιον, πολύτιμον μὲν ἐπὶ ἀρχαιότητι, διότι ἐν αὐτῷ γίνεται μνεῖα δύο ἡρώων τῆς Ἰ. ἑκατονταετηρίδος, τοῦ αὐτοκράτορος Νικηφόρου Φωκᾶ, καὶ Πέτρου τοῦ θείου του, ἀξιώλογον δ' ἔτι καὶ ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῆς γλώσσης. Ἀντέγραψεν αὐτὸ ἐκ τῆς αὐτοκρατορικῆς τῶν Παρισίων βιβλιοθήκης τῶν χειρογράφων ὁ ἀείμνηστος πρωτεκδότης τῶν Νεοελληνικῶν Ἀσμάτων *Fauriel* (1).

(1) Τὸ ἀνεκδοτὸν τοῦτο ποιημάτιον, προῖεν ὡς εἶοικε τῆς Ἰ. ἡμῶν ἑκατονταετηρίδος, ἀποτελεῖ μέρος τῆς δευτέρας καὶ εἰσέτι ἀδημοσιεύτου Συλλογῆς Νεοελληνικῶν Ἀσμάτων τοῦ *Fauriel*, ἣν ἔλαβον ἀνὰ χεῖρας ἐν Παρισίοις παρὰ τῷ *K. Brunet de Presle*. Γνωστὸν πρὸ πολλοῦ παρ' ἡμῖν τ' ὄνομα τοῦ διασήμου τούτου φιλέλληνος καὶ ἐλληνιστοῦ, ὅστις, καὶ τοι μηδέποτε ἐπισκεφθεὶς τὴν Ἑλλάδα, λαλεῖ καὶ προφέρει καὶ γράφει τὴν ἡμετέραν καθομιλουμένην ὡς Ἑλλήν ἔκ γενετῆς. Ὁ *K. Brunet de Presle* ἐμόχθησεν ἀκαμάτως ὑπὲρ τῶν ἀγωνιζομένων πατέρων μας, ἐξελλήνισεν ἀπὸ πρώτης νεότητος τὰς Γνώμας τοῦ *Larochefoucauld*, συνέγραψεν εἶτα τὴν Ἱστορίαν τῶν ἐν Σικελίᾳ Ἑλληνικῶν ἀποικιῶν, καὶ τὴν Ἑλλάδα ἐν τῷ *Univers Pittoresque*, ἐπὶ τέλος ἐξέδωκε καὶ διώρθωσε τὸ κείμενον τῆς χρονογραφίας τοῦ *Μιχαὴλ Ἀτταλειάτου* ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν *Βυζαντινῶν τῆς Βόννης*. Προεφοδιασθεὶς ὁ παριώνυμος οὗτος φίλος μου τῆς προσηκούσης ἀδείας παρὰ τῆς χήρας τοῦ μακαρίτου *Fauriel*, ἐπέτρεπέ μοι καλοκάγαθως νὰ λάβω ἀντίγραφον τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος ποιηματίου.

Η ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΙΣ.

- Κουρσεύουν οί Σαρακηνοί, κουρσεύουν Ἀραβίδες,
 Κουρσεύουν τὸν Ἀνδρόνικον κ' ἐπαίρουν τὴν καλὴν του,
 Ἐγγαστρωμέν' ἐννιά μηνῶν, τῆς ὥρας νὰ γεννήσῃ.
 Ὕστην φυλακὴν τὸ γέννησε, στὰ σίδερα τὸ τρέφει.
5. Ἡ μάνα του τὸ τάγιζε ψυχούδια μὲ τὸ γάλα,
 Ἡ Ἀμήρισσα τὸ τάγιζε ψυχούδια μὲ τὸ μέλι,
 Κ' ἡ μάνα τῶλεγε ἀπ' ἐδῶ ἅ υἱέ μου τ' Ἀνδρόνικου!
 Τῶλεγ' ἡ Ἀμήρισσα ἀπ' ἐκεῖ ἅ υἱέ μου τ' Ἀμνηῶ σου!
 Χρονιὸς ἐπιάσε τὸ σπαθὶν, καὶ διέτης τὸ κοντάρην,
- 10 Κι' ὅταν ἐπάτησε τοὺς τρεῖς κρατειέται παλληκάρην.
 Ἐβγῆκε, διαλαλήθηκε, κἀνένα δὲν φοβᾶται,
 Μῆτε τὸν Πέτρον τὸν Φωκᾶν, μῆτε τὸν Νικηφόρον,
 Μῆτε τὸν Πετροτράχηλον, τὸν τρέμει ἡ γῆ κι' ὁ κόσμος,
 Κἀν ἓνι δίκαιος πόλεμος, μῆτε τὸν Κωνσταντῖνον.
- 15 Ἐτράβησαν τὸ μαῦρόν του, πηδᾶ, καθαλλικεύει,
 Φτερνιστηριὰν τοῦ χάρισε, ἄνω εἰς βουνὸν ἐβγαίνει,
 Κ' εὐρίσκει τοὺς Σαρακηνοὺς δικίμιν ἐπηδοῦσαν.
 «Δικίμιν ποῦ πηδᾶτε σεῖς, πηδοῦντο κ' ἡ γυναῖκες,
 «Ὅχι γυναῖκες ἄτροφαις, ἀλλὰ κ' ἐγγαστρωμέναις.
- 20 «Οἱ μαῦροί σας μετροῦντ' ἐννιά κ' ἓνας δικός μου δέκα.
 «Δέστε κ' ἐξαγκωνιάστε με τρεῖς δίπλαις τ' ἀλυσίδην,
 «Ράψετε καὶ τὰ ἄματιά μου τρεῖς δίπλαις τὸ ραφίδην,
 «Βάλτε καὶ σταῖς μασχάλαις μου τρικάνταρο μολύβην,
 «Κομβόστε καὶ στὰ πόδια μου δυὸ σιδηρένλαις κλάπαις,
- 25 «Νὰ ἰδῆτε πῶς ἀναπηδοῦν Ῥωμαῖοι παλληκάρια!»
 Δένουν κ' ἐξαγκωνιάζουτον τρεῖς δίπλαις ἀλυσίδην,
 Βάλλουν εἰς ταῖς μασχάλαις του τρικάνταρο μολύβην,
 Κομβόνουν καὶ στὰ πόδια του δυὸ σιδηρένλαις κλάπαις,

- Κὶ ἀφοῦ ταῦτα τοῦ ῥοίκασι Σαρακηνοί, λαλοῦν του
30. « Ἄ βρὲ μωρὸν κὶ ἀνήλικον κὶ ἀπογαλακτισμένον,
 « Ἄν ἔχῃς τόσην προκοπὴν, ἔπαρ' τὴν ἑλευθερίαν σου ! »
 Τινάσσει τὰ δύο χέρια του καὶ κόφτει τ' ἄλυσσιδιν,
 Κλονίζει ταῖς μασχάλαις του καὶ πέφτει τὸ μολύβιν,
 Καὶ δυὸ πηδήματά ἄκαμε κ' ἐβγήκασιν ἢ κλάπαις,
35. Κὶ ἀπὸ τοὺς μαύρους τοὺς ἐννιά εὐρέθη στὸν ῥδικόν του
 Φτεριστηριάν τοῦ χάρισε, στὸν κάμπον καταβαίνει.
 « Υἱέ μου, τοῦ λέγει ἡ μάνα του, υἱέ μου τοῦ λέγει πάλιν,
 « Υἱέ μου, κὶ ἂν πᾶς στὸν κύριν σου, στάθου νὰ σοῦ συντύχω.
 « Ὅλαις ἢ τένταις (1) κόκκιναις, καὶ τοῦ κυροῦ σου μαύρη,
40. « Κὶ ἂν δὲν σ' ὠμώσουν τρεῖς φοραῖς μὴ γύρης νὰ πεζεύσῃς ! »
 Ὡσάν τοῦ ῥσύντυχ' ἔποιε, κὶ ὡς τοῦχε παραγγεῖλει.
 Φτερνίζει δευτέρην φορὰν, στὸν κάμπον ἐκατέβη,
 Βλέπει ταῖς τένταις κόκκινες, καὶ τοῦ κυροῦ του μαύρη.
 Γυρέβ' ἐδῶ, γυρέβ' ἐκεῖ, τὴν πόρταν δὲν εὐρίσκει,
45. Δίνει ἓνα κλότσον φοβερόν, ἔξωθεν ἔσω εὐρέθη.
 Ἄνδρόνικος ὁ κύρις του βγαίνει παρωργισμένος,
 Νὰ καταιβῆ τὸν προσκαλεῖ, ῥῶτᾶ, ζαναρωτᾶ τον.
 « Ἄ βρὲ μωρὸν κὶ ἀνήλικον, πόθεν ἔν' ἡ γεννιά σου,
 Πόθεν ἢ ρίζα σου κρατεῖ, πόθεν τὰ γονικά σου ;
- 50.— « Ἄν δὲν ὠμώσῃς τρεῖς φοραῖς, δὲν γύρνω νὰ πεζεύσω ». —
 — « Ἄν σύρω ἴγὼ τὴν σπάθαν μου, καλὰ θέλω σοῦ ῥμόσω ». —
 — « Ἄν σύρης σὺ τὴν σπάθαν σου, ἔχω κ' ἐγὼ ῥδικήν μου ». —
 — « Ἄν πιάσω τὸ κοντάριν μου, σὲ κάμνω νὰ πεζεύσῃς ». —
 — « Ἄν πιάσῃς τὸ κοντάριν σου, ἔχω κ' ἐγὼ ῥδικόν μου ».
- 50.— « Μὰ τὸ σπαθὶν ποῦ ζώνομαι δέκα φοραῖς ὁμόνω
 « Εἰς τὴν καρδιάν μου νὰ ῥμπηχθῆ ἂν σὲ καταδικήσω ! »

(1) Ὁ λεξικογράφος Σουΐδας, ὅστις ἤκμασε περὶ τὰς ἀρχὰς τῆς ἱ. ἑκατονταετηρίδος ἀναφέρει τὴν λέξιν Τ ἐ ν δ α. « Τένδα παρ' ἡμῖν, λέγει, οἰκία ἐκ ἐκ λίγου ». Δέξις, ἄρα τῆς τότε συνηθείας, μεταδοθεῖσα ἐκ τῆς λατινικῆς.

- Ἀκρόγυρε κ' ἐπέξευσε ἀπὸ τὸν μαῦρον κάτω
 Τότε κατερωτήσαν τὸν πόθεν ἔν' ἡ γενιά του
 Πόθεν ἡ ρίζα του κρατεῖ, πόθεν τὰ γονικά του
 60 Αὐτὸς ἀπελογήθηκεν ἀπ' τὴν ἀρχήν, καὶ λέγει,
 Ὅτ' ἔν' υἱὸς τ' Ἀνδρόνικου Ἀραβοκουρσευμένος,
 Στὴν φυλακὴν ἔγεννήθηκε, στὰ σίδηρα ἀνετράφη.
 Ἀνδρόνικος ποῦ τὸν θωρεῖ, ἐλούσθη τῶν κλαμμάτων,
 Σηκόνει τὸν στὰ χέρια του τοὺς οὐρανοὺς δοξάζει.
 65 «Δοξάζω σε, Πανάγαθε, κὶ ἀγιάζω τ' ὄνομά σου,
 «Παντέρημος ἀπέμεινα, σήμερον ἔξανασαίνω!»
 Κ' εὐθὺς φωνάζει τὸν Παπᾶ, παράκλησιν σημαίνει,
 Δίδει χαρίσματα πολλά, σχαρήκιν τοῦ φουσάτου,
 Βγάλλει τὸ μαῦρο φλάμπουρο, τὸ κόκκινο σηκόνει,
 70. Στήνει καὶ τέντα ὀλόχρυση, στὴν Κρήτη κουρσευμένη.

Τὸ ποιημάτιον τοῦτο, εὐλογοφανὲς τὸ ἀρχαιότερον πάντων ὄσων γνωστῶν ἄχρι τοῦδε δημοτικῶν ἁσμάτων, δύναται μετὰ τῶν πολλῶν ὁμοίων του ν' ἀναχθῆ εἰς τὴν αὐτὴν ἐκείνην τάξιν, ἔνθα συνήθως τάσσονται καὶ τινὰ ἔμμετρα τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης μυθιστορήματα, ποῦ μὲν καλούμενα *Romances*, ποῦ δὲ *Ballades*, ἐνίοτε δὲ καὶ ἐπὶ τὸ ἀρχαικώτερον *Sirventes*. ἐπειδὴ καὶ τὰ ἑλληνικὰ ταῦτα, οὐ διαφόρως τῶν δυτικῶν, χρησιμεύουσιν ἁδόμενα εἰς τὸν χορόν. Διαφέρουσι δὲ τὰ ἡμέτερα μόνον κατὰ τοῦτο, ὅτι διατραγωδοῦσι μὲν ἐμπαθῶς τὰς δραματικωτέρας, τῶν οἰκιακῶν περιπετειῶν, παραλείπουσιν ὁμῶς πᾶσαν συγκίνησιν προσερχομένην ἐκ τοῦ ἔρωτος, ἢ ἐξ οἰασοῦν ἀνοικείου καὶ ἀσυνήθους προσπελάσεως τῶν δύο φύλων. Καὶ τοῦτο μὲν ὡς πρὸς τὴν ἀπλότητα. Βί δὲ ἐπικά τὸ σχῆμα τὰ ἑλληνικὰ ποιημάτια, ἀλλὰ μετέχουσι καὶ λυρικῆς φύσεως ἅμα, καὶ δραματικῆς. Μετέχουσι μὲν τῆς λυρικῆς, ὡς στιχοῦρ-

γούμενα ἐπίτηδες διὰ τὸ ἄσμα, καὶ τὸν χορόν· περιλαμβάνουσι δὲ καὶ μερίδα δραματισμοῦ οὐκ ἀδιάφορον, καθὸ παριστόντα συμφορὰς ἀξιοδακρύτους, καὶ μετὰ θαυμασίας ἐτοιμότητος ἐναλλάσσοντα τὸν παρεμβαλλόμενον διάλογον.

Ἴδου καὶ ἕτερον ἀνέκδοτον δείγμα τοῦ διηγηματικοῦ *Τραγουδίου*, περιγράφον διὰ περιστάσεων καὶ χρωμάτων ὅπως διαφόρων τὴν Ἀναγνώρισιν συγγενῶν. Ἐπειδὴ ἡ ἀπροσδόκητος Ἀναγνώρισις παρέχει ἄφθονον ὕλην δραματικὴν πρὸς τὸν ἰδιόρρυθμον τοῦ ἡμετέρου μεσαιῶνος ῥομαντισμόν. Τὸ δεύτερον τοῦτο καὶ ἀρχαιότυπον ποιημάτιον ἐλήφθη παρ' ἐμοῦ εἰς Αἴγιαν ἐκ στόματος ἀγραμμάτου τινός, ἀλλ' εὐφώνου ψάλτου.

Η ΑΡΠΑΓΗ ΤΗΣ ΕΙΡΗΝΗΣ.

Ἡ κυρὰ Ῥήνη τοῦ Σκληροῦ, κ' ἡ Ἀρετὴ τοῦ Δούκα,
 Κ' ἡ Χρυσοκουβουκλειώτισσα, πανεύνωστα κορίτσια,
 Βγήκαν νὰ περπατήσουνε, καὶ στὸ Λουτρὸ νὰ πᾶνε.
 Ἡ μάνα τῆς ἡ Σκλήραινα, κάτσε, Ῥηνηῶ, τῆς λέγει!
 Κι ὁ Κύρης τῆς ἀντίλεγε, σύρε, Ῥηνηῶ μου σύρε,
 Σύρε, κ' ἐγὼ γιὰ χάρι σου τρεῖς βίγλαις θὰ καθίσω!
 Τὴ μιὰ καθίζω στὸ βουνό, τὴν ἄλλη στ' ἀκρογιαλί,
 Τὴν τρίτη τὴν καλλήτερη μέσ' τοῦ Λουτροῦ τὴν πόρτα.
 Ἀκόμη ὁ λόγος ἔστειλε, κ' ἡ συντυχιὰ ἀποκράτει,
 Φωνάζ' ἡ βίγλα τοῦ βουνοῦ! Μιὰ φοῦστα (1) καταιβαίνει,
 Ἀφροκοπᾷ στὰ κύματα, τὸν Πλάτανο διαβαίνει!
 Φωνάζ' ἡ βίγλα τοῦ γιαιλοῦ! Δυὸ φοῦσταις ἀρμενίζου,
 Βάνουνε πλώρη στὸ Καστρί, καὶ στοῦ Λουτροῦ τὴν πόρτα!

(1) Ἀστρί, πλοῖον πειρατικόν.

Φωνάζει κ' ἡ κκλήτερη Κορίτσια 'πιάκανέ σας!

Ὅστε ν' ἀλλάξ' ἡ Ἀρετή, ν' ἀναζωσθῆ ἡ Εἰρήνη,

Κ' ἡ Χρυσοκουβουκλιώτισσα τὸ δέμα της νὰ βάλῃ,

'Ἄλλοι ἀπ' τὴν πόρτα μ'παίνουνε, κί ἄλλοι ἀπ' τὸ παραθύρι,

Τὴν ἀκριβὴ τῆς Σκλήραινας ἀνάγερα τὴν πᾶνε (1).

Τουρκόπουλο τὴ δέχεται στὰ δλόχρυσα ντυμένο,

'Ἀπὸ τὸ χέρι τὴν κρατεῖ, στή φούστα τὴν ἐμπάζει,

Στὰ κλάμματα, τὴνὲ φιλεῖ, τὴνὲ σφιχταγκαλιάζει.

Πουλάκι, πῆγε, κάθησε στῆς τέντας του τὰ ξύλα,

Δὲν ἐκιλάδεις 'σάν πουλί, κί οὔτε 'σὰ χιλιδῶνι,

Μόν' ἐκιλάδεις κ' ἔλεγε μ' ἀνθρώπινη ὀμιλία·

—Πολὺ κακὸ ποῦ τῶπαθες, Σκλήραινα, τέτοια 'μέρα,

Στὴ Ῥήνη σου τὴν ἀκριβὴ, τὴ μοσχαναθρεμμένη,

Ὅποῦ χε Ῥῆγαν ἀδελφὸ, ποῦχε καὶ Ῥῆγα κύρη!

Δὲν εἶναι κρίμα κί 'ἄδικο, δὲν εἶναι καὶ κατάρα,

Νάχη ὁ ἀδελφὸς τὴν ἀδελφὴ στὸν κόρφο του κλεισμένη,

'Σὰ νύφη νὰ τὴνὲ φιλῆ, 'σάν ἄντρας νὰ τὴν βλέπη!

—'Ἀκοῦς, ἀκοῦς, Τουρκόπουλε, τί λέει τὸ πουλάκι;

—Πουλάκ' εἶναι κί 'ἄς κιλαδῆ, πουλάκ' εἶναι κί 'ἄς λέη!

—Γειά νὰ σοῦ πῶ, Τουρκόπουλε, ποιὸς εἶσαι, πῶς σὲ λένε;

Εἶχ' ἀδελφὸ στὴν ξενιτειά, καὶ πρωτοταξειδιάρη,

'Ἄλλοι μᾶς λὲν ποῦ 'χάθηκε, κί ἄλλοι μᾶς λὲν ποῦ 'πνίγη,

Κί ἄλλοι μᾶς λὲν ποῦ 'τούρκεψε στῆς Ἀραπιάς τὰ μέρη.

—'Πέσμου καὶ σὺ κορίτσι μου! Ποῦθε κρατεῖ ἡ σειρά σου;

—Καὶ τί κερδίζεις νὰ σοῦ πῶ ποῦθε κρατεῖ ἡ σειρά μου;

'Ἄς ἦν ἀπὸ τ' ἀνάθεμα, καὶ τὴν ἀνεμοζάλη!

—'Πέσμου, νὰ ζήσης, λιγερή, πῶς λὲν τὰ γονικά σου;

—'Ἡ μάνα μου ἀπ' τὴν Κόριθο, κί ὁ κύρης μου ἀπ' τ' Ἀνάπλι,

Σκληρόν τὸν λένε 'ξάκουστο, κ' ἐμένα κυρὰ Ῥήνη.

—Πιάσ' ἀδελφὴ μ' τὴν τσέπη σου, πιάσε καὶ τὴν ποδιά σου!

(1) Ἀνάγερα, ἴσως Ἐγάερον, ἢ ἀκριβέστερον Ἐγαέριον.

Στὴν τσέπη βάζει τὰ φλώριά, καὶ στὴν ποδιά τὰ γρόσια.
 —Σύρε Ῥηνηῶ στὸ σπῆτι μας, σύρε στὰ γονικά μας,
 Κ' ἐγὼ ἀπὸ ἴσω σου ἔρχομαι νὰ βρῶ νὰ σὲ ἴπαντρέψω.
 Τονὲ φιλεῖ ἴσαν ἀδελφὸ, πάλε ματαφιλεῖ τον,
 Τηνὲ φιλεῖ ἴσαν ἀδελφή, καὶ στὸ Λουτρό τῆ βγάζει.

I.

Δὲν ἀποβρέει, λοιπόν, ἐκ τοῦ Ἑρωτος, τοῦ παντοδυνάμου τῆς Δυτικῆς Ποιήσεως Θεοῦ, ἡ πρὸς τὴν λύπην καὶ βαρυθυμίαν κλίσις τῆς δημοτικῆς ἡμῶν Λυρικῆς. Εἰσβάλλει ἡ ἀνία αὕτη ἐξ ἄλλης πηγῆς ἀποβρέητου. Προέρχεται ἐκ τῆς φιλοθρήνου καὶ μεμφιμοίρου φύσεως τῆς γενεᾶς, ἐκ τινος ἐνδομύχου, ἐγκαρδίου, αὐτομάτου ῥοπῆς πρὸς τὸ ἔλεγος, τὸ δεινολόγημα, τὴν αὐτοπάθειαν, ἢ ἀκριβέστερον, τὴν ἀνθρωποπάθειαν. Ἡ Μοῦσα τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, καίπερ ἀφελεστάτη διὰ τὸ ἀπερικόσμητον τῆς τέχνης, ὅμως κατ' ἔμφυτον διάθεσιν πέφυκεν ἐξαιρετικῶς ἐλεγειακὴ καὶ ἐτοιμοδάκρυς· ἐλεγειακὴ οὐ μόνον ἐν τῇ ἐξεικονίσει ταρακτικῶν δυστυχημάτων, ἢ ἐν ἐπόψει οἰκιακῶν καταστροφῶν, ἀλλὰ, τὸ παράδοξον, καὶ ἐν μέσῳ αὐτῆς τῆς εὐφροσύνης, τῆς εὐθυμίας, τῆς ἐνεστίου χαρᾶς. Ὅ,τι πρὸς ἄλλους ἐγείρει συνήθως τὴν φαιδρότητα, ὅ,τι δύναται πρὸς τὸν ἄλλογενῆ, τὸν Γάλλον λ. χ. τὸν Ἰσπανόν, τὸν Ἰταλὸν νὰ ἐμποιήσῃ ἡδονὴν καὶ τέρψιν καὶ ἀγαλλίασιν, τοῦτο πολὺ πρὸς τὸν ἡμέτερον λαὸν προξενεῖ δυσθυμίαν, παράγει σκυθρωπότητα, κατῆφειαν. Ἐνῶ ἐπιδιώκουσιν οἱ ἄλλοι τῶν ἰδίων συμφορῶν τὴν ἐπιλησμονήν, καὶ οἱ μὲν κατακοιμίζουσιν ἐν ἀστεϊσμοῖς, οἱ δὲ πνίγουσιν ἐν τῇ κραιπάλῃ τοῦ θανάτου τὴν προαίσθησιν, ὁ εὐπαθὴς οὗτος θηρεύει τὴν αἰφνιδίαν τῆς ψυχῆς ταραχήν, ζητεῖ τὴν συλλύπησιν, θρηνεῖ τὴν ἀνθρώπινον ματαιότητα, κλαίει γελῶν, γελᾷ στεναζῶν, καὶ δὲν ἀπέρχεται τῆς πανηγύρεως, ἢ ὅταν ἴδῃ καὶ πρὸς αὐτὰ εἰ δυνατὸν

τὰ θηλάζοντά νήπια μεταδεδομένην τὴν ἐνήθονον λύπην, ἥτις τὸν ἐχθακχεύει.

Τίς ἐξ ἡμῶν ἀγνοεῖ τὰς πενθίμους ἐμπνεύσεις, τὸν ζοφερὸν καὶ που Ὅσσιάνειον χρωματισμὸν, τὰς ἀπαραμίλλους λέγω θρηνηθίας ἐκείνας, δι' ὧν ἡ κυπαρισσοστεφῆς Μοῦσα τῆς χριστιανικῆς Ἑλλάδος μινυρίζει τὰ ἐγκώμια τοῦ τεθνεώτος, ἢ παρηγορεῖ τοὺς ἐπιζῶντας συγγενεῖς; Τὰ Μυρολόγια τῶν γυναικῶν μας, θαυμαστὰ ἐλεγειογραφίας ἀριστουργήματα, αὐτόφυτα τῆς ἑλληνικῆς εὐαισθησίας προϊόντα, μεταφρασθέντα εἰς τὰς κυριωτέρας τῶν Εὐρωπαϊκῶν γλωσσῶν, κινουσι τὸν θαυμασμὸν τῶν ποιητῶν, καὶ ἐφελκύνουσι τῶν γραμματολόγων τὴν προσοχὴν, ὅσον οὐδὲν ἄλλο, ἔστω καὶ τὸ ἐντεχνώτερον, τῶν λοιπῶν ἐξηυγετισμένων καὶ τετορνευμένων ἡμῶν στιχουργημάτων. Ἡ μίμησις ξένων ὑπογραμμῶν δὲν εἰσεχώρησεν ἐν αὐτοῖς. Ἀναμνήσεις κλασικῶν, ἢ ῥωμαντικῶν, ἢ ἄλλων ἑτερογλώσσων ἀναγνωσμάτων, ἐντυπώσεις ἕξωθεν προσελθοῦσαι δὲν νοθεύουσι τὴν οὐσίαν των. Διὸ καὶ πρωτότυπον ἐν αὐτοῖς ἐμποιητικὸν ἐνδιὰπρέπει, καὶ νευρώδης ἰσχὺς δραματικὴ ἐμπεριέχεται, καὶ αὐτοδύναμον παραστατικὸν τ' ἀντικείμενα προσωποποιεῖ, καὶ εἰκονογραφήματα εὐρώστως ἐκτετυπωμένα ἐνεξάλασσονται. Τί πλέον; Εἰς ἐντέλειαν τοιαύτην οὐτ' ἔφθασεν ἕως τοῦ νῦν, οὔτε, φοβοῦμαι, θέλει περιέλθει ποτὲ ἡ μινυρθάδιος καὶ ψελίζουσα, καὶ ἑτεροκίνητος Μοῦσα τῶν ἐπὶ καθαρολογίᾳ θαυμαζομένων παρ' ἡμῖν στιχουργῶν. Φαίνεται, ὅτι, ἡ ἔμφυτος τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ δραματικότης, τεθειμένη εἰς ἔποψιν συμφορῶν ἢ θανάτου, ἐξάπτεται, καθάπερ πυρίτις ἐν ἐπαφῇ δαυλοῦ. Ἄρκει, ὅμως νὰ ἦναι ἄμεσος, ἡ ἐπαφὴ καὶ ὑπ' οὐδενὸς ἑτερογενοῦς σώματος ἐπιπροσθουμένη. Θὲς τὸν ἀπαίδευτον καὶ ἰδιώτην Ἑλληνα παρὰ τὸ χεῖλος ἀνεωγμένου τάφου. Ἰλιὰς αἰσθημάτων αἴφνης ἀναπηδᾷ ἐκ τῆς εὐκατανύκτου καρδίας του. Ἀπέναντι τοῦ κατακειμένου πρὸς τοῦδαφος πλησίον, ἡ ἕως τότε ληθαργήσασα λεγεὼν τῶν παθῶν αὐτοῦ θουελλώδης καὶ ἀ-

κατάσχετος ἐξάνισταται. Ἴσως εἰς αὐτὴν ταύτην τὴν διάθεσιν ἀποβλέπων καὶ ὁ Κοραΐης, ἐχαριεντίζετο καλῶν συνήθως κ λ α φ ο π ο ὑ λ ι α τὸν Ἑλληνικὸν λαόν.

ΙΑ΄.

Ἄλλὰ καὶ ὡς ἀνωτέρω παρατηρήθη, ὁ Θρήνος δὲν εἰσάγεται παρὰ τῆς δημοτικῆς Ποιήσεως εἰς μόνας τὰς περιστάσεις θανάτου, ἢ ταφῆς. Εἰ οὕτω μόνον εἶχε τὸ πρᾶγμα, δὲν ἤθελεν εἶσθαι μοναδικόν· ἐπειδὴ καὶ ἄλλα γένη μυρολογοῦσιν, ὡς οἱ Ἕλληνες. Τὸ μοναδικόν, καὶ δὴ παράδοξον, ὑπάρχει εἰς τὴν κορυφῶσιν τοῦ θρήνου κατὰ περιπτώσεις προκαλοῦσας πᾶν ἄλλο, ἢ τὴν θλίψιν καὶ τὸν ὀδυρμόν· παραδείγματος χάριν, εἰς τὴν φαιδροτέραν τῶν οἰκιακῶν ἐορτῶν, τὴν γαμήλιον τελετὴν, αὐτὴν καθ' ἣν ἀπανταχοῦ τῆς λοιπῆς Εὐρώπης ἐπικρατεῖ χαρμονὴ καὶ ἀγαλλίασις.

Παρευρέθην εἰς πολλοὺς γάμους ἑλληνικοὺς, καὶ κατ' ἐπαρχίας διαφόρους. Ἐν τινι τῶν Κυκλάδων εὔρον τὴν τελετὴν ὑπερεχόντως ἑλληνικὴν.

Μετὰ τὴν ἱεράν Εὐχὴν τοῦ Στεφανώματος, ἢ λιγερῆ, τουτέστιν ἡ κόρη, ἢ νεόνυμφος, ὑπὸ δύο τῶν ὠραιότερων παρθένων, ἢ παρανύμφων συνοδευομένη, προέρχεται κεκυφῦα καὶ κατὰ βῆμα πρὸς ἄμφω τοὺς γονεῖς, ὅπως λάβῃ τὴν εὐλογίαν, καὶ ἀσπασθῇ τὴν δεξιάν αὐτῶν.

Τὴν στιγμὴν ταύτην ὁ χορὸς τῶν κορασιῶν διχοτομεῖται, τὰ δὲ μουσικὰ ὄργανα τονίζουσιν εἰς ἦχον λυπηρὸν τοὺς ἀποχαιρετισμούς. Διὰ τούτων, ἡ μὲν νύμφη προσαγορεύει τοὺς γονεῖς, καὶ ἱκετεύει τὴν ἄφεσιν τῶν προηγουμένων ἀμαρτημάτων, οὔτοι δέ, ἀφοῦ παραινέσωσιν τὴν θυγατέρα, ἐπέυχονται αὐτὴ πάντα τῆς γῆς τ' ἀγαθὰ.

«Νυφοῦλα, αὐτοῦ ποῦ θὲ νὰ πᾶς εἰς τὰ πεθερικά σου,
 Ἵσὰ δέντρ' ὀλόρθη νὰ σταθῆς, Ἵσὰ δυόσμο νὰ μυρίσης,
 Ἵσὰν ἄλικη γαροφαλλὰ νὰ τοὺς μοσχοβολίσῃς!»

Ἐν ὀνόματι τῆς μητρὸς, συγκεκρινημένης οὔσης, ἐκφωνεῖ ἑ-
 τέρωθεν ὁ χορός.

«Δεκάξι χρόνια ἐπότιζα μηλίτζα στὴν αὐλή μου·

Τώρα μοῦ τὴν ἐπαίρουνε, ἅς ἴπάγῃ στὴν εὐχή μου!»

Τότε, ἐπὶ τῇ εὐχῇ τῶν γονέων, ἡ μὲν νεόνυμφος θρύπτεται
 τὴν καρδίαν, τρέπεται εἰς δάκρυα καὶ γογγυσμούς, οἱ δὲ γο-
 νεῖς συνθηρηνοῦσι κλαίουσι δὲ καὶ ἀδελφαί, καὶ ἐξαδέλφαι, καὶ
 ἐταῖραι, καὶ γείτονες. Ἄλλ' ὁ θρῆνος ἀποβαίνει γενικὸς ἐν μέ-
 σω τοῦ γάμου, ἀλλὰ κοπετὸς ἐκρηγνύεται πανταχόθεν, καθ' ἣν
 στιγμὴν ἡ ἀρτίγαμος ἀποχαιρετίζει τοὺς συγκεκριμένους διὰ
 τοῦ χοροῦ, ὡς ἐξῆς.

«Ἀφίνω ἴγειά τῆς συνοδιᾶς, καὶ σᾶς μου φιλενάδαις,

Ἵπαγαίνω Ἵσ ἄλλη γειτονιά, καὶ Ἵσ ἄλλους μαχαλάδες!

Ἵχεστε ἴγειά γειτόνισσαις, καὶ νοικοκυροπούλαις,

Ἵπαγαίνω Ἵσ ἄλλη γειτονιά, Ἵσ ἄλλαις γειτονοπούλαις!»

Πρὸς τὸν ἀποχαιρετισμὸν ὁ χορὸς, ἐκ τοῦ ἀπέναντι μέρους
 ἀπαντῶν, ἐπανειλημμένως ψάλλει·

«Σύρε, νυφοῦλα, στὸ καλό, καὶ στὴν καλὴν τὴν ὥρα,

Ἵθεν περάσῃς νᾶβγουνε τριαντάφυλλα καὶ ρόδα!»

Τὸ ἀτέχναστον καὶ αὐτοφυὲς δρᾶμα, ὅπερ εἶχον πρὸ ὀφθαλ-
 μῶν, ἴσχυσεν ἐπὶ τῆς καρδίας μου δραστηρίως. Ὁμολογῶ, ὅτι
 ὑπὸ τῆς δραματικῆς ἐκείνης τοῦ γάμου ροπῆς κἀγὼ συμπαρα-
 συρθεὶς, δὲν ἠδυνήθην ν' ἀναχαιτίσω τὰ δάκρυα. Καὶ ὅμως, πο-
 σάκις ἐπίσημοι παραστάσεις τραγικαὶ μὲ κατέλιπον ἀσυγκίνητον!

Ταῦτα μὲν περὶ γάμων. Τί δὲ περὶ τῶν δημοτερπῶν ἑορτῶν,

καὶ ἰδίως περὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν πανηγύρεων, ἐν αἷς σύμ-
 πας, σὺν γυναιξὶ καὶ τέκνοις, ὁ πληθυσμὸς τῆς κωμοπόλεως
 συναθροίζεται πρὸς κοινὴν εὐθυμίαν, καὶ συνευώχῃσιν;

Εἰς τὸν εὐρύχωρον περίβολον τῆς Ἐκκλησίας, χοροστάσιον
 καλούμενον πολλαχοῦ, ὑπὸ τὴν σκιὰν ὑψηλῆς πρίνου, συνῆλθον
 πρὸ τινῶν ἑτῶν πλῆθος χωρικῶν, ἄνδρες τε καὶ γυναῖκες, προ-
 τεθειμένοι κατ' ἔθος πατροπαράδοτον νὰ σχηματίσωσιν εἰς τι-
 μὴν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου τὸν ἐνιαύσιον πανηγυρικὸν χορόν.

Προσκλήσει τῆς βαρβίτου καὶ τῶν ψαλτῶν, προέβησαν ὅσοι
 ἄγαμοι νέοι καὶ παρθένοι, ἱλαροὶ μὲν τὸ πρόσωπον, πρόθυμοι
 δὲ τὴν διάθεσιν, καὶ ἐνδεδυμένοι τὸν ἐορτάσιμον ἱματισμόν.

‘Τίνα ἄσματα ψάλλονται συνήθως εἰς τοιαύτας περιστάσεις,
 λέγω, εἰς περιστάσιν συμποσίου καὶ χοροῦ; Ἄσματα χαρο-
 ποιά, ἀναντιρρήτως. Τοιούτου εἶδους στιχουργήματα ψάλλου-
 σι, χορεύοντες, ὅλοι, νομίζω, οἱ λαοὶ τῆς γῆς. Τοιούτου δὲ εἶ-
 δους ἄσματα περιέμενον ἀγῶ κατὰ τὴν πανηγυριν ἐκείνην,
 ἰδὼν μάλιστα τὰ πέριξ λοφίδια κατὰπλευα συμποσίων, καὶ τὰς
 φιάλας περιερχομένας τὴν δημήγυριν.

Ἦπατήθην ὁμῶς. Πολλὰ μὲν ἄσματα ἐψάλησαν διὰ τὸν χο-
 ρόν, ἀλλ' ἅπαντα διηγηματικά, ἐκ τοῦ εἶδους αὐτοῦ, ὅπερ ἀ-
 νέφερον ἀνωτέρω, ἄσματα δεινά, σοβαρά, καὶ τραγικὸν ὡς ἐ-
 πὶ τὸ πλεῖστον ἔχοντα τὸ τέλος, κατὰ δὲ μέγιστον μέρος ἀ-
 νομοιοκατάληκτα, ἄρα ἀρχαιότατα. Περὶ δύοσιν ἡλίου, ἤδη προ-
 βεβηκῶτος τοῦ χοροῦ, φωνὴ ἠγέρθη γενικὴ, αἰτήσασα τὴν τρο-
 πὴν καὶ τῶν ἀσμάτων καὶ τοῦ ἤχου. Ἀνέλαβον θάρρος, ἐλ-
 πίσας εἰς τὸν νεωτερισμόν. Τότε, προσελθόντων πολλῶν ἄλλων,
 ἐξ ὧν καὶ ὑπανδροὶ γυναῖκες, καὶ τινες γέροντες πολιοί, ὁ χο-
 ρὸς ἐπλατύνθη ἀπ' ἄκρης εἰς ἄκραν τοῦ περιβόλου, καὶ ἤρ-
 ξατο διάφορος ἢ ὄρχησις.

‘Πῶς νὰ ἐκφράσω τὴν ἐκπληξίν μου; Ἐμβρόντητος ἀπέ-
 μεια, ἀκούσας τοὺς ἐξῆς ὁμοιοκαταλήκτους, συμφώνως πρὸς
 τὴν βάρβιτον καὶ τὸν αὐλὸν ψαλέντας ὑπὸ τῶν χορευτῶν.

«Χαρεῖτε νιοί, χαρεῖτε νιαῖς,
 Κ' ἡ ἕμερα δλοβραδυάζει,
 Κι' ὁ Χάρος ταῖς ἡμέραις μας
 Μιά μιὰ ταῖς λογαριάζει!
 Ἄς πατήσωμε, κι' ἄς ἴπῃ
 Τέτοια γῆ ποῦ θὰ μᾶς φάη!

Δὲν ἔχει ὁ Χάρος διάκρισι
 Δὲν ἔχει ἐμπιστοσύνη,
 Παίρνει παιδιὰ ἴπὸ τὸ βυζί,
 Γέροντας δὲν ἀφίνει.
 Δόστε του, γιὰ νὰ (εὐ)πρεπίση,
 Κι' ὁ χορὸς νὰ νοστιμίση!»

Καὶ τῷ ὄντι· ὅσῳ αἱ εἰκόνες τοῦ διθυράμβου προέβαινον πεν-
 θιμώτεραι, τόσῳ μᾶλλον ζωηρός, καὶ εὐστροφος, τόσῳ ἐμμα-
 νῆς ἀπέβαιναν ὁ χορὸς, Οἱ πόδες ἔκρουσαν τὴν γῆν σφοδρῶς,
 αἱ στροφαὶ περιῆλθον ταχύτεραι τὸ χοροστάσιον.

Παράξενον κράμα λύπης καὶ χαρᾶς, θρήνου καὶ γέλωτος,
 ζωῆς καὶ θανάτου!

Τὸ νεκροταφεῖον τῆς κωμοπόλεως, εἰς ἀπόστασιν κείμενον
 ὀλίγων πήχεων, καὶ ἐπιδεικνῶν τὰς λευκὰς πλάκας, αἵτινες
 σπορῶραδην ἐσκέπαζον τοὺς συγγενεῖς καὶ προγόνους τῶν χορευ-
 τῶν, συνεπιβάζετο πρὸς τὴν ἔκτοπον σκηνήν. Ἡσθάνθη ὀρθω-
 θείσας τὰς τρίχας τῆς κεφαλῆς ἀναμνησθεῖς τῶν ἀρχαίων Αἴ-
 γυπτίων, οἵτινες περὶ τὴν τράπεζαν τοῦ οἰκίακοῦ συμποσίου
 περιήγαγον τοὺς τεταριχευμένους νεκροὺς τῶν προγόνων των,
 οὐκ οἶδα ἂν πρὸς σωφρονισμὸν ζωῆς, ἢ πρὸς παράστασιν θα-
 νάτου.

Τὸ μυρολόγιον τῶν ζώντων προύχρησεν ἀναπλεκόμενον μᾶλ-
 λον ἐπὶ μᾶλλον θρηνητικῶς.

«Χαρείτε νιοί, χαρείτε νιαῖς
 Τὰ δροσερά σας νιάτα,
 Γιατί θὰ νάλθῃ ἕνας καιρὸς
 Νὰ σᾶς τὰ φάγ' ἡ πλάκα!
 Ἄς πατήσωμε, κι' ἄς 'πάη
 Τέτοια γῆ ποῦ θὰ μᾶς φάη!

Τούτ' ἡ γῆ ποῦ τὴν πατοῦμε,
 Ὅλοι μέσα θὲ νὰ 'μποῦμε!
 Τούτ' ἡ γῆ μὲ τὰ χορτάρια
 Τρώγει νιούς καὶ παλληκάρια,
 Κι' ἀποκάτου στὰ λουλούδια
 Τρώγει νιαῖς καὶ κοπελούδια!
 Δόστε τῆς λοιπὸν νὰ 'πάρη!
 Δόστε τῆς μὲ τὸ ποδάρι!

Χαρείτε νιοί, χαρείτε νιαῖς,
 Τοῦ χρόνου ποῖός θὰ ζήση;
 Ὁ Χάρος ἔχει ἀπόφασιν
 Ψυχὴν νὰ μὴν ἀφίση.
 Ἄρχοντες καὶ μεγιστάνες,
 Καὶ λοιπὴ φτωχολογιά,
 Ὅλους μᾶς προσμένει ὁ Χάρος
 Νιούς, γερόντους, καὶ παιδιὰ!

Ἐρωτῶ, ἔποσον ἀπέχει τῆς δημοτικῆς ταύτης λυρικῆς τὸ ἑλεγειακὸν καὶ πένθιμον ὕφος τῆς Νεκρωσίμου Ἀκολουθίας;
 Ἡ αὐτὴ σχεδὸν διάθεσις, ἡ αὐτὴ ὡς ἔγγιστα παρ' ἀμφοτέραις εἰκονογραφία.

«Θρηνώ και δδύρομαι ὅταν ἐννοήσω τὸν θάνατον, καὶ ἴδω ἐν τοῖς τάφοις κειμένην τὴν κατ' εἰκόνα Θεοῦ πλασθεῖσαν ἡμῖν ὠραιότητα, ἄμορφον, ἄδοξον, μὴ ἔχουσαν εἶδος! Ὡ τοῦ θαύματος, τί τὸ περὶ ἡμᾶς τοῦτο γέγονε μυστήριον; Πῶς παρεδόθημεν τῇ φθορᾷ, καὶ συνεζεύχθημεν τῷ θανάτῳ; Ὅντως Θεοῦ προστάξει, ὡς γέγραπται, τοῦ παρέχοντος τῷ μεταστάντι τὴν ἀνάπαυσιν! »

Ἀπανταχοῦ καὶ πάντοτε ὁ Θάνατος, ἐρώμενος τῆς Ψυχῆς. Ἡ Ζωή, ὁ Θάνατος, καὶ ἡ νεκρανάστασις ἀδιαχώριστοι.

Ἴδου ὁ Ἡσίοδος, ὁ Θεόγνις, ὁ Φωκυλίδης! Ἴδου ἡ ποίησις τοῦ Λιγυάδου! Ἴδου τὸ Εὐαγγέλιον! Ἴδου τὰ τροπάρια τῆς ἐνταφιάσεως! Ἴδου ὡσαύτως ἡ πηγὴ, ὅθεν ἀπέβρευσε καὶ ἀποβρέυσει πᾶν τὸ καλὸν καὶ πρωτότυπον ἐν τῇ Νεοελληνικῇ ποιήσει!

IV.

Ἄλλ' ἡ ἀνάπτυξις ἐκτείνεται ὑπὲρ τὸ δέον. Καιρὸς νὰ ἔλθω εἰς τὸ συμπέρασμα τῆς θεωρίας μου.

Πρὸς τοῦτο δέ, θαρρῶ, ὀλίγοι ἔτι λέξεις ἐξαρκουῖσιν, ἐπειδὴ τὰ μέχρι τοῦδε ἐκτεθέντα οἴκοθεν ἀποβλύζουσι τὸ συμπέρασμα.

Ὅτε, δυνάμει τῶν παντοίων μεταβολῶν, ὅσας ἐπιτροχάδην διεξήλθομεν, παρήκμασεν ἡ Ποίησις τῆς Ἑλλάδος κατὰ τε τὴν οὐσίαν καὶ τὴν ἐντολήν, ἐπῆλθεν ὡς ἀναγκαῖα συνέπεια καὶ ἡ μεταβολὴ τῆς ἐπικρατησάσης ὀνομασίας της. Τότε, περιπεσοῦσης ἐν ἀχρηστίᾳ τῆς προσωδίας, ἀλλοιωθείσης ἐπὶ τὸ ἀπλούστερον τῆς προφορᾶς, μεταπλασθείσης τῆς μουσικῆς τέχνης, ἀλλὰ καί, διὰ τὴν κατάργησιν τοῦ θεάτρου, παρακμασάσης τῆς ἀπαγγελίας καὶ ρυθμικῆς καταλογῆς, ἡ Ποίησις, ἢ πλέον δὲν ἐψάλη κατὰ τοὺς παλαιοὺς κανόνας, ἢ γέγονε προνομία ὀλίγων βραψωδῶν.

Ἄλλ' εἰ καὶ ἄτεχνος τὴν μέθοδον, σύντομος δὲ τὴν περιγραφὴν ἢ ἐκπεπτωκυῖα τῆς Ἑλλάδος Ποίησις, ὅμως ἀνεξά-

λειπτον ἐτήρησε τὸν ἐθνικὸν καὶ πάτριον τῆς δραματικότητος χαρακτῆρα. Καθ' ὁμοίωσιν τῶν προγενεστέρων ἐπικῶν, λυρικῶν, καὶ δραματικῶν, τὰ δημοτικὰ ῥαψωδήματα ἐξῆλθον τὸ μὲν σχῆμα διηγηματικά, τὴν δὲ διάθεσιν συγκινητικά, καὶ πολλάκις τραγικά. Συνήθως ἕκαστον αὐτῶν ὑπῆρξε ποίημα ἐπικὸν ὀλιγόστιχον μὲν, οὐκ ἄμοιρον δὲ χάριτος διαλογικῆς, ποίημα μᾶλλον ἢ ἦττον περιπαθῶς διηγηθὲν μίαν οἰκιακὴν τινα καταστροφὴν, μίαν τινὰ λύσιν συμφορᾶς ἀξιαφηγήτου, μίαν τραγικὴν περιπέτειαν, εἴτε πολιτικὴν, εἴτε ἰδιωτικὴν, κατ' ἐκλογὴν καὶ ἀρέσκειαν τοῦ ποιητοῦ.

Ἐκτοτε, τὸ ῥῆμα Ἄδω, ὅπερ τὸ πρὶν ἐσήμανε τὴν ὑπὸ τῶν μουσικῶν καὶ ποιητικῶν κανόνων τῆς ἀρχαίας τέχνης ἐβρύθμισμένην μολπὴν, ἀπέβη ἄχρηστον, ἀντὶ δὲ τούτου παραισέφησε τὸ Τραγωδέω, κατ' ἀρχὰς μὲν ἐκληφθὲν ἐν τῇ σημασίᾳ τοῦ ἀπαγγέλλω, ἐμφαντικῶς διηγοῦμαι, ἐμμέτρως διαζωγραφῶ, ἔπειτα δὲ δι' ἕξεως μακρᾶς, ἀντὶ τοῦ Ἄδω αὐτοῦ, ὡς ἐκ τῆς φωνητικῆς ἢ ὀργανικῆς μουσικῆς, πρὸς ἣν βαθμηδὸν ἐφηρμόσθη τὸ ποίημα. Τραγῳδία δέ, ἢ ἐπὶ τὸ αἰολικώτερον Τραγούδια ὠνόμασεν ἢ κοινὴ συνήθεια τὰ ψαλλόμενα ἐκεῖνα ἐπικολυρικά τραγωδήματα, οὐ διαφόρως τῶν προγόνων, οἵτινες καὶ αὐτοὶ κατὰ μεταφορὰν ἀπεκάλεσαν τραγωδούμενα τ' ἀξιοδραμάτιστα καὶ δεινά, οἷον τραγωδούμενον βίον, τὸν ἐμπλεον περιπετειῶν ταρακτικῶν, καὶ ἱστορίαν τετραγωδημένην, τὴν ὁμοιάζουσαν πρὸς τὰς συμφορὰς τῆς δραματικῆς σκηνῆς. Ὅθεν καὶ κατὰ Σοῦιδαν «Τραγωδικόν, τὸ ἐμπαθές· ἐπεὶ περ καὶ ἡ τραγωδία, ἐμπαθῶν πραγμάτων ἀπαγγελτικὴ.» Περίπου διὰ τὸν λόγον αὐτὸν καὶ οἱ Ῥαψωδοὶ τῆς μεσαιωνικῆς Γαλλίας ὠνόμασαν Στεραγμοὺς (*Lais*) τὰ τραγωδούμενα αὐτῶν μυθιστορήματα, ἐξ ὧν προῆλθον ἐφεξῆς τὰ *Lai* τῆς Ἰταλικῆς Λυρικῆς.

Ἄρα, ἡ λέξις τῆς ἡμετέρας καθομιλουμένης Τραγουδῶ, καθὼς καὶ ἡ ἐκ ταύτης παραγομένη Τραγούδιον, ἐκτὸς

ὅτι ἐν τῇ γραμματολογίᾳ τῆς Νεωτέρας Ἑλλάδος σημειοῦσι νέαν ἐποχὴν ποιήσεως, ἀλλὰ συγχρόνως εἶναι ἐγκρατεῖς, ὡς συνεπτυγμένως εἶδομεν, καὶ τινος σπουδαίας ἱστοριονομικῆς ἀξίας.

Καὶ περιέχουσι μὲν ἐν πρώτοις ἀξίαν ἱστορικὴν, καθὼ ποδηγοῦσαι τὸν ἰχνηλάτην ἱστορικὸν εἰς τὸν ἔρεθον αὐτὸν τῶν πρὸ Χριστοῦ καὶ μετὰ Χριστὸν συμβάντων ἔνθα μεταπλάσσονται καὶ νοῦς, καὶ καρδία, καὶ διάλεκτος τοῦ Ἑλληνοσ. Ἐχουσι δ' ἀκολούθως καὶ βαρύτητα φιλοσοφικὴν, καθόσον πρὸς τὸν φιλέρευνον ἐπικριτὴν ὑποδεικνύουσι τὴν κληρονομικὴν διάθεσιν, τὰς ἐμφύτους ῥοπὰς, τὸν τύπον, τὴν ἐπίδεκτικότητα, τὸν σκοπὸν, καὶ συνελόντι εἰπεῖν, τὴν ψυχολογίαν τῆς Νεοελληνικῆς Ποιήσεως.

II'.

Ἄφθεις ἤδη τῆς λύσεως τοῦ τεθέντος γλωττολογικοῦ προβλήματος, ἐξεπλήρωσα τὴν προθεσίν μου.

Ἄλλὰ, πρὶν ἢ ἀποθέσω τὸν κάλαμον, τί κακὸν νὰ προσθέσω ὡς ἐκ περισσοῦ καὶ πορισματικῶς ὀλίγα τινά, ὅσα ἢ φορὰ τῆς σκέψεως προσεπιμετρήσῃ, περὶ καθηκόντων τῆς Νεοελληνικῆς Ποιήσεως, καὶ περὶ πορείας ἔθνικῆς τοῦ ποιητοῦ;

Ἐὰν συμφώνως πρὸς τὴν ἠθικὴν τοῦ γένους κρᾶσιν, ἢ φύσιν τῆς νεωτέρας ἡμῶν Ποιήσεως ῥέπη ἐξαιρέτως πρὸς τὸ σεμνόν, καὶ δεινόν καὶ ἐλεγειακόν, ἔπεται, ὅτι ὁ κλητὸς τῆς Ἑλλάδος ποιητῆς εἰς δύο στάδια θέλει ἐξαιρέτως εὐδοκιμήσει, εἰς τὸ Ἐπικολυρικὸν τοῦ μεσαιωνικοῦ Τραγωδίου, ἐν ᾧ συμπεριλαμβάνεται καὶ τὸ ἀπλοῦν Ἐλεγείον, τὸ στερούμενον μυθιστορικῆς ὑφῆς, καὶ εἰς τὸ Δραματικόν, τὰ μόνον κατάλληλα καὶ πρὸς τὴν ἐμφυτον τῶν πλείστων διάθεσιν, καὶ πρὸς τὰς ἀνάγκας ἐπιτοῦ γένους. Δὲν ἐξαιρῶ δὲ ἀπλῶς καὶ ὡς ἔτυχε τὴν μεγάλην Ἐποποιίαν. Ἀκλόνητον ἔχω τὴν πεποίθησιν, ὅτι ἡ μεγάλη καὶ

πρωτότυπος Ἐποποιΐα γεννᾶται ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Ὀμήρου, καὶ συντελευτᾷ μετ' αὐτοῦ.

Ἡ διαίρεσις αὕτη συνεπιφέρει καὶ τινὰ βαθμολογίαν, προκύπτουσαν ἐκ τῆς ἐπιδεκτικότητος τοῦ καιροῦ. Ἐκ τῶν εἰρημέων δύο ποιητικῶν σταδίων τὸ μὲν πρῶτον, κατ' ἐμέ, ἀναλογεῖ χρονικῶς πρὸς τὴν παιδικὴν καὶ ἐνεστῶσαν, τὸ δὲ ἕτερον πρὸς τὴν ἀνδρικὴν καὶ μέλλουσαν τοῦ γένους ἡμῶν ἡλικίαν. Τουτέστιν, ἕωσοῦ μὲν τὸ γένος διατελέσῃ ἐθνικῶς ἀσυγκρότητον, καὶ διανοητικῶς ἀπαράσκευον, καὶ γλωττικῶς ἀκανόνιστον, θέλει ἐπιτυχέστερον καλλιεργηθῆ ἢ μυθιστορικὴ καὶ ἐλεγειακὴ Λυρική, ἥτις ὀπωσοῦν μετέχει καὶ ἐπικῆς οὐσίας. Ἐπειδὴν δὲ τὸ γένος ἐπανακτῆσῃ ἀκεραίαν τὴν ἐθνικὴν αὐτονομίαν, καὶ διὰ μὲν ἀσκήσεως ἀναπτύξῃ τὴν ἑαυτοῦ διάνοιαν, διὰ δὲ συντόνου φροντίδος μορφώσῃ γλώσσαν εὐρυθμον καὶ κανονικὴν, τότε θέλει ἀναλάμψει ἡ Δραματικὴ.

Τὸ πρῶτον τῆς ἐθνικῆς ποιήσεως στάδιον εἶναι Δημοτικὸν αὐτὸ καθ' ἑαυτό, συνέχεια, ἢ μᾶλλον εὐκρατος ἀπομίμησις τῆς ἀνωνύμου μεσαιωνικῆς ποιήσεως· στάδιον, δημοτικὸν τὴν Γλῶσσαν, δημοτικὸν τὸ Νόημα, δημοτικὸν ὡσαύτως καὶ τὴν Τέχνην.

Καὶ ὡς μὲν πρὸς τὴν Γλῶσσαν, ὁ ποιητής, ἔχων πρὸ ὀφθαλμῶν οὐ μόνον τὸ ἐνεστὸς, ἀλλὰ καὶ τὸ μέλλον τοῦ γένους, τουτέστιν ἀναλογιζόμενος τὴν ἐκ Προνοίας ἀδιάλειπτον ἐθνικὴν ἀνάπτυξιν, δι' ἧς τὰ διηρημένα μέλη τοῦ Πανελληνίου συνέρχονται βαθμηδὸν εἰς πολιτικὴν καὶ φιλολογικὴν ἐνότητα, δὲν θέλει ἀπερισκέπτως μεταχειρισθῆ τὸ γλωσσάριον τῆς ἐπαρχίας του, τοὺς ἰδιωτισμοὺς τῆς πόλεώς του, τὴν διάλεκτον ἐνὶ λόγῳ καὶ τὴν προφοράν, ἃς ὁ χρόνος καὶ ὁ τόπος περιώρισαν ἐξ αἰῶνος ἐντὸς οἰκογενειακῆς τινος περιφερείας· ἀλλὰ θέλει πανσθενεῖ προσπαθῆσαι νὰ γίνῃ καταληπτὸς, διὰ γλώσσης ὅσον οἶόν τε πάγκοινων ἐχούσης τὸν χαρακτῆρα, πρὸς τε τὸ ὀλομελὲς Πανελλήνιον τῆς σήμερον, καὶ πρὸς τὸ τῆς αὔριον νοημότερον. Λί γλῶσσαι κινουῦνται καὶ προοδεύουσιν ἐντὸς τῶν

ἔθνικῶν συστημάτων, καθὼς κινῶνται πλανῆται καὶ δορυφόροι εἰς τὰ διάφορα ἀστρονομικὰ συστήματα. Προάγεται ὁ νοῦς; Συμ-
προάγεται μετ' αὐτοῦ καὶ ἡ διάλεκτος; διότι ἡ γλῶσσα πα-
ρακολουθεῖ τὰ ἔχνη τῆς διανοίας, ὡς ἡ σκιά παρακολουθεῖ
τὸν πορευόμενον ἄνθρωπον. Οὐαί, λοιπόν, πρὸς τὸν ποιητὴν, ὅ-
στις δὲν ὑπολογίση τὴν ἀειχρόνιον κίνησιν τῆς διανοίας, ἄρα καὶ
τῆς γλώσσης τὴν ἀδιάκοπον μετὰστασιν! Κινδυνεύουσι τὰ ὑ-
περχυδαίζοντα ἔπη του ν' ἀποβῶσι μετ' ὀλίγον ἀπλᾶ μνημεῖα
γλωττολογικά, ὑπὸ τῶν φιλολόγων μόνον καὶ βοηθείᾳ γλωσ-
σαρίου διερμηνεύσιμα.

Ὁ αὐτὸς λόγος ἰσχύει καὶ ὡς πρὸς τὴν τοῦ Νοήματος δια-
τύπωσιν. Οἷα ἡ γλῶσσα, τοιοῦτο καὶ τὸ νόημα· εὐπρόσιτον μὲν
ἐν τῷ παρόντι, ἀξιοπρεπὲς δ' ἄλλως καὶ ἐν τῷ μέλλοντι. Ἀ-
παιτεῖ κυρίως τὴν ἀπλότητα τῆς ἰδέας ἢ Ποίησις ἢ Δημοτική,
καθότι νόημα ὑψηλὸν καὶ ὑπερήφανον εἰς λέξιν ταπεινὴν ἐμβε-
βυσμένον, δύναται μὲν νὰ κολακεύσῃ τὸ φιλεπιδεικτικὸν τοῦ
ποιητοῦ, καὶ κατὰ τὸν πυρετὸν τῆς στιχουργήσεως ν' ἀπατήσῃ
τὴν ἔμφυτον τούτου καλαισθησίαν, δὲν ἀπατᾶ ὅμως καθόλου
τὸν ἀπαθέστερον καὶ ἀφιλόδοξον ἀναγνώστην, ὅστις εἰς τὴν μέ-
ταρσιν τοῦ στιχουργοῦ βλέπει θάτερον, τὴν ἀφιλοκαλίαν ἢ τὴν
πτωχαλαζονεῖαν, κρίνει δὲ τὴν περίοδον, εἰμὴ τυχόντως καὶ
ὀλόκληρον τὸ ποίημα, ἀσυντέλεστον πρὸς ὃν συνετέθη δημοτι-
κὸν σκοπόν.

Τοῦτ' αὐτὸ προσέτι καὶ περὶ Τέχνης. Ἡ Τέχνη ἔσεται ἀ-
πλῆ, ἀπέριττος, ἐλευθέρᾳ ὅσον ἕξεισι τῶν ἐπιστημονικῶν πε-
δῶν ναί, ὅσον τὸ δυνατὸν ἐλευθέρᾳ τῶν μεταφυσικῶν κρίσεων
καὶ ἀφαιρέσεων. Ἐνάρμοσον εἰς Ποίησιν, δημοτικὴν ἔχουσαν τὴν
ἐντολήν, τοὺς καλλωπισμοὺς καὶ τὰ περιθέματα τῆς ἐξηγη-
νισμένης Τέχνης, εἴσαζον τοὺς κανόνας, οἵτινες ἀπορρέουσιν ἐκ
τῆς αἰσθητικῆς ἀναλύσεως τῶν ἀρχαίων κλασικῶν, ἢ τῶν
νεωτέρων ρωμαντικῶν ὑπογραμμῶν! Ἐπέθης τ' ὀρόφωμα τοῦ
Παρθενῶνος, ἢ τὴν γλυφοποιικίλον στέγην γοτθικῆς οἰκοδομῆς

ἐπὶ πασσάλων ἀγροτικῆς καλύβης. Διότι δέον καὶ ἰδέαι., καὶ εἰκόνες, καὶ μέθοδος παραστατική, καὶ πάθη νὰ ἀναλογῶσι πρὸς τὰς νοητικὰς δυνάμεις τοῦ κοινοῦ, ὅπερ διὰ τὸ φιλόδημον τῆς Ποιήσεως, καὶ χάριν τῆς καθομιλουμένης γλώσσης, ὑποτίθεται ἀπ' ἄκρας εἰς ἄκραν τοῦ γένους μας ἐκτεινόμενον. Διότι ἡ Τέχνη, τοῦλάχιστον ἡ εὐστοχος καὶ ἀποτελεσματική, μᾶλλον προσοικειοῖ τὸν Τεχνίτην πρὸς τὸ πλῆθος, ἢ ἀποσπᾷ τὸν ποιητὴν ἀπὸ τῆς φιλίας τοῦ λαοῦ. Τέχνη τὴν διάνοιαν μετεωρίσασα ὑπεράνω τοῦ κοινοῦ καταληπτικοῦ, θανασίμως ἐξημίωσε τὸ ποίημα.

Ταῦτα μὲν περὶ τοῦ πρώτου καὶ Ἐπικολυρικοῦ σταδίου.

Περὶ δὲ τοῦ δευτέρου, τοῦ Δραματικοῦ καὶ εὐγενεστέρου, οὐδὲν ἐπέγει πρὸς ὦραν· ἄωρον γὰρ τὸ γένος μας καὶ πάντως ἀπροετοίμαστον εἰς ἀπόλαυσιν τοιοῦτου ἀγλαοῦ καρποῦ. Περιστὸν ἄρα νὰ παρατείνω τὴν θεωρίαν δι' ἀσκόπων προνοημάτων. Εὖ σοι τὸ μέλλον ἔξει, εἰ τὸ παρὸν εὖ τιθῆς!

Ἐκτὸς τῶν ὄρων τούτων, καὶ οὕτω κατ' ἐμὴν ἰδέαν τεθέντων, οὐδεμίᾳ ποιητικῇ πρωτοτυπία θέλει διαφημίσει τὸν νεώτερόν μας Παρνασσόν, οὐδεμίᾳ δὲ προκύψει πραγματικὴ ἔθνωφείλια ἐκ τῆς στιχουργήσεως.

Ἦρσύνησα ἐξ ἐπιστάσεως καὶ κατὰ πλάτος τὴν ἱστορίαν τῆς Ἑλληνικῆς ποιήσεως· συμπαρέβαλον τὰς διαφόρους φάσεις αὐτῆς· ἐσκέφθην καὶ μακρὸν καὶ συντόμως περὶ τοῦ ἐξέχοντος καὶ κοινοῦ πρὸς ὅλας τὰς ἐποχὰς αὐτῆς χαρακτῆρος· ἐκφέρω λοιπὸν τὴν γνώμην ταύτην ἐν πεφωτισμένῃ συνειδήσει, καὶ μετὰ πλήρους πεποιθήσεως.

ΙΑ΄.

Εἰ κατὰ τύχην, πρὸς στήριξιν τοιαύτης γνώμης, προσεκαλούμην νὰ παρασυνάψω καὶ θετικωτέρας τινὰς ἀποδείξεις, ληφθεῖσας ἐκ τῆς συγχρόνου φιλολογίας μας, ἤθελον χάριν πα-

ραδείγματος προσαγάγει τὰ ὀνόματα τῶν δύο κορυφαιῶν τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος ποιητῶν, τοῦ Φωσκόλου, καὶ τοῦ Σολωμοῦ. Ἰσοδυναμοῦσι, νομίζω, δύο ὀνόματα τοιαῦτα πρὸς εἴκοσιν ἄλλα κατωτέρας περιωπῆς.

Ποτέρα ἢ πατρὶς τοῦ Φωσκόλου, ἢ Ἑλλάς, ἢ ἡ Ἰταλία;

Ἀμφισβητούμενον. Ἐὰν μὲν ἐξετάσωμεν τὸν ποιητὴν ἐκ τῶν πνευματικῶν διαθέσεων, κρίνομεν αὐτὸν Ἕλληνα, ἑλληνικώτατον· ἐὰν δ' ἐκ τῆς γλώσσης ἐν ἣ συνέγραψε, καὶ τῆς χώρας, ἐνθα διέτριψε τὸ πλεῖστον, εὐρίσκομεν αὐτὸν Ἰταλόν.

Ναί, πέφυκεν Ἕλληνα τὴν ποιητικὴν διάθεσιν, ὡς ἐκ τῆς πρωτοτυπίας καὶ γλαφυρότητος τῆς Λυρικῆς του αἵτινες ὀφείλονται κατὰ μέγα μέρος πρὸς τὸ ἐλεγεῖα καὶ ἐκείνο καὶ πένητι μὲν τοῦ ἑλληνικοῦ φουράματος.

Ὁ Φώσκολος, νεανίας ἔτι περὶ τὰ τέλη τῆς ληξιάσης ἐκατονταετηρίδος ἀποδημήσας ἐκ Ζακύνθου, εὔρε συνεπικρατούσας εἰς Ἰταλίαν δύο ποιητικὰς σχολὰς· ἀφ' ἑνὸς μὲν τὴν ἐγχώριον Ἰταλικὴν, ἣτις εἰσέτι ἠκολούθει ἀνελευθέρως τὰ ἴχνη τῶν ποιητῶν τῆς πολυθεικῆς περιόδου, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὴν ἀρτικόμεστον Ἀγγλογερμανικὴν, ἣν ἐξεπροσώπουν πρὸ πάντων ὁ *Shakespeare*, ὁ *Schiller*, καὶ ὁ *Goethe*. Προβάς ὁ ὀξυκάρδιος νέος εἰς ἡλικίαν καὶ παιδείαν, καὶ διατεθειμένος ἤδη πρὸς κτῆσιν φήμης ν' ἀσπασθῆ τὴν γλῶσσαν καὶ τὴν φιλολογίαν τῆς Ἰταλίας, μεμορφωμένας οὖσας, ἀντὶ τῆς δούλης καὶ ἀδόξου τότε πατρίδος, ἣν κατέλειπεν εἰς Ἐπτάνησον, ἔταλαντεύθη οὐκ ὀλίγον περὶ τὴν ἐκλογὴν τῆς ἀρμοδιωτέρας σχολῆς. Ἐπὶ τέλους, φύσει φιλόκαινος ὢν, προσέλετο τὸν συμβιβασμὸν ἀμφοτέρων τῶν σχολῶν, ἐπενόησε δηλαδὴ τὴν εἰσαγωγὴν μικτῆς τινος ποιήσεως ἐν τῇ Ἰταλικῇ φιλολογίᾳ. Τοιοῦτοτρόπως, ἐγένετο καὶ *Κλασσικὸς ἅμα καὶ Ῥωμαντικὸς*. Κλασσικὸς μὲν, χάριν τῆς πολιτογραφήσεως αὐτοῦ ἐν τῇ φιλολογίᾳ τῆς Χερσονήσου, καὶ τῆς χρήσεως τῆς Ἰταλικῆς, Ῥωμαντικὸς δὲ διὰ τὸν ζῆλον αὐτοῦ πρὸς τὰ τότε θαυμαζόμενα γεννήματα τῆς Γερμανικῆς σχολῆς. Καὶ

νῦν, εἰς τὴν συνανάκρασιν τοῦ ποιητικοῦ τούτου διαπλάσμου εἰάν προσθέσωμεν τὴν ζύμην τὴν ἑλληνικὴν ἣν ἔλαβεν ὁ Φώσκολος ἐκ γενετῆς, θέλομεν συγκροτῆσαι τὰ τρία στοιχεῖα, ἐξ ὧν ἡ ποίησις του σύγκειται· φύσιν, δηλαδή, ἐλεγειακὴν καὶ φιλόθρηνον, σχῆμα κλασικὸν καὶ ὁπωσοῦν σχολαστικόν, ἐξῆς ἐπικτήτους εὐλαθείας καὶ θαυμασμοῦ πρὸς τὴν ἀνωμαλίαν τῆς ῥωμαντικῆς σχολῆς. Εἰς τὰ τρία ταῦτα χαρακτηρίσματα διαγνωρίζονται ὁ βίος καὶ τὰ κυριώτερα συγγράμματα τοῦ Φωσκόλου.

Εὐθετον νὰ παρατηρήσωμεν, ὅτι ἐν τῇ τότε Ἑπτανήσῳ ἀρνησιπάτρις δὲν ἐθεωρεῖτο ὁ τὴν Ἰταλικὴν διάλεκτον ἀσπαζόμενος. Ναὶ μὲν σήμερον πᾶσα τάξις τῆς κοινωνίας αὐτῆς φιλοτιμεῖται ν' ἀποτινάξῃ τῆς παρατεταμένης ξενοκρατίας τὸν κονιορτόν· ἀλλ' εἰς τὰς ἡμέρας ἐκεῖνας ἡ φιλολογικὴ λειποταξία ἦτο πρᾶξις συνηθεστάτη, πρᾶξις ἔντιμος σχεδὸν παρὰ τοῖς πεπαιδευμένοις, ὧν ἄλλως τε οἱ πλείονες εἰς τὰ γυμνάσια τῆς Ἑνετικῆς πολιτείας παιδαγωγούμενοι, καὶ ἐν Παταυίῳ συμπληροῦντες τὰς σπουδὰς, ἐθήλαζον ἐκ μικρᾶς ἡλικίας τὰ θέλητρα τῆς Ἰταλικῆς ἐξευγένισεως. Μόνοι τῶν λογίων κατὰ πάντα πιστοὶ ταῖς προγονικαῖς παραδόσεσιν ἀνεδείχθησαν οἱ κληρικοὶ, οἵτινες, χάριν τοῦ ἐπαγγέλματος προσφυσέστεροι τῷ ἰθαγενεῖ στοιχείῳ διατελέσαντες, ἐτήρησαν, εἴτε σχολαρχοῦντες, εἴτε γράφοντες, εἴτε κηρύττοντες, τὴν χρῆσιν τῆς πατρίου διαλέκτου, καὶ δι' ἐπιμονῆς τοιαύτης ἐκεῖθεν μὲν ἀνεχαίτισαν τὴν πλημμύραν τῆς ξενογλωττίας καὶ τῆς θρησκευτικῆς ἀποστασίας, ἐντεῦθεν δὲ ὁδᾶξ, οὕτως εἰπεῖν, συνεκράτησαν τὴν συνέχειαν τοῦ ἔθνισμοῦ. Ἀλλ' ἡ πορεία τῶν ἐκκλησιαστικῶν, εἰ καὶ ἀξία εἰδικῆς ἐξιστορήσεως, ποιεῖ ἐν τῇ πραγματεία μας ἐξαιρέσειν. Τὸ παράδειγμα τοῦ Μηνιάτου, τοῦ Εὐγενίου Βουλγάρεως, τοῦ Κατηφόρου, τοῦ Νεκταρίου Ζαμπελίου, τοῦ Νικηφόρου Θεοτόκου, τοῦ Προσαλέντου, καὶ τῶν λοιπῶν τῆς Ἑπτανησιακῆς ὀρθοδοξίας ἱερολοχιτῶν, δὲν ἐνεθάρρυνε

τοὺς νέους, ὅσοι τὴν θύραθεν παιδίαν ἐνηγκαλίσθησαν. Ἄλλὰ καὶ πρὸς ἐπίμετρον τῆς ἀπάτης, ἀνέθαλλε τότε ἡ Ἰταλικὴ φιλολογία. Καθ' ὃν καιρὸν ὁ Φώσκολος μετέβη ἀφ' Ἐνετίας εἰς Μεδιόλανα τρία ἦσαν τὰ ὀνόματα ἐν στόματι πάντων, τὰ τοῦ Ἀλφιέρου, τοῦ Παρίνου, καὶ τοῦ Μόντου, ὀνόματα περιεπαικτικά, αὐτόχρημα Ἰταλικά, ἅπερ ἀφ' ἑαυτῶν καὶ μόνον συνεκαιφαλαίουν τῆς Χερσονήσου τὴν ἀναζώωσιν. Τοσαύτη δόξα ἐδελέασε τὸν ἀγένειον ποιητὴν. Ὁ Φώσκολος ἐξιταλίζεται. Ἰτί παράδοξον; Ἐξιταλίσθησαν τόσοι ἄλλοι τῶν συγχρόνων τοῦ Ἐπτανησίου, καὶ τοὶ μὴ πρεσβεύσαντες ὡς αὐτὸς τὰ δόγματα τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας!

Προῖον ἀξιωμακτικὸν τῆς ἐπινοηθείσης αὐτῆς παρὰ τοῦ Φωσκόλου συγκράσεως ἐξῆλθεν ὁ Ἰάκωβος Ὁρτης, κακὸζήλον τοῦ Βερτέρου ἀπομίμημα, ὅπου τὰ γενναιότερα τῶν αἰσθημάτων, ἐξόχως ὁ ἔρωσ τῆς πατρίδος καὶ ἡ φιλάνθρωπία, διαδραματίζονται ἀνάνδρως σφαγιαζόμενα ὑπὸ τινος ἀγριώδους, φρενόπληγος, ἐρωτομανοῦς ἐγωῖσμοῦ, τέρατος ἀρτιτόκου, ὅπερ ἀγανακτῶσα μετ' ὀλίγον ἐξελάκτησε τοῦ αἰῶνος ἡ συνείδησις. Δεύτερον δὲ ποιητικῆς εὐφυΐας προῖον, καὶ τὸ πάντων αἰνετώτερον, ἐξῆλθε τὸ ποίημα *Οἱ Τάφοι*, προφανῆς ἐπαναδρομὴ τοῦ ποιητοῦ πρὸς τὰς ἐμφύτους καὶ πατρίας ἐλεγειακὰς ἐμπνεύσεις, γνήσιον Ζακυνθιακῆς ἐμπαθείας μυρολόγημα, τύπος ἐξιταλισμένος καὶ τελειοπεποιημένος τοῦ κατὰ πᾶσαν χώραν ἑλληνικὴν ἀδομένου παρὰ τῶν ἡμετέρων γυναικῶν θρηνηδῆματος. Μετάφρασον ἑλληνιστὶ τὸ ποίημα αὐτό, ἀφελε δὲ χωρὶς ἀκροτηριάσεως, εἰ δυνατόν, καὶ ὅσας Ἰταλικὰς εἰκόνας ὁ ποιητὴς ἐπέσπειρεν ὡς ἐκ τῆς φιλολογικῆς αὐτοῦ πρὸς τὴν Ἰταλίαν αὐτομολίας, καὶ θέλεις ἀποδόσει πρὸς τὴν Νεοελληνικὴν ἐθνότητα τὸ ἐντελέστερον Ἐλεγείον τοῦ αἰῶνος, ἵνα μὴ εἶπω, καὶ τὸ εὐπρεπέστερον πάνθ' ὅσων πονημάτων ὁ Ἰταλισμὸς ἀφῆρπασε πρὸς τὴν ἡμετέραν φιλολογίαν, ἀφ' ἀλώσεως Κωνσταντινουπόλεως καὶ γραμμάτων ἀναγεννή-

σεως. Μόνον τοιαύτης πνευματικῆς ἐπικρίσεως χάριν, ἔχει ὁ Φώσκολος δικαίωμα νὰ συναριθμηθῆ μετὰ τῶν Ἑλλήνων ποιητῶν.

Πλειστάκις ἐγένετο λόγος, ὅτι ἡ ἔθνικὴ τῶν συγγραφέων λειποταξία δύναται μὲν ἐνίοτε νὰ ἐπιπροσθήσῃ, ἀνίκανος ὅμως εἶναι καὶ νὰ ἐξαλείψῃ τὸν πάτριον χαρακτῆρα ἀπὸ τῶν συγγραφέων αὐτῶν. Ἐκτὸς ὀλιγίστων ἐξαιρέσεων, ἡ παρατήρησις ἐφαρμόζεται προσφυέστατα πρὸς ὅσους τῶν ἡμετέρων μετανέστησαν κατὰ καιροὺς εἰς Ἰταλίαν, καὶ συνέγραψαν Ἰταλιστί. Οἱ αὐτόμολοι οὗτοι, καίτοι παιδιόθεν ἀποξενωθέντες, ὅμως, συμφώνως πρὸς τὸ ῥητόν,

«*Caelum non animum mutant qui trans mare currunt,*»

ἀκοίμητον ἐφύλαξαν εἰς τὸ στήθος τοῦ ἑλληνισμοῦ τὸ πῦρ, ὧστε καὶ ζήλω ὑπερβάλλοντι προσεπελάμπρυνον τὴν προγονικὴν ἡμῶν κληρονομίαν. Τοιοῦτοι διέπρεψαν εἰς τὰς ἡμέρας μας ἐν τοῖς ποιηταῖς ὁ Τριβώλης, ὁ Μάριος Πιέρης, ἡ περιώνυμος Θεοτόκου *Albrizzi*, ὁ μεταφραστὴς τῆς Ὀδυσσεΐας Δελβινιώτης, μετὰ δὲ τῶν Κερκυραίων τούτων καὶ ἕτεροι Ἑπτανήσιοι ὑποδεέστεροι, οἵτινες, καὶ περ Ἰταλίσαντες, ἀλλὰ πολλαχοῦ τῆς λυρικῆς αὐτῶν ποιήσεως ἔγκαυστον ἐνετύπωσαν τὴν σφραγίδα τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Τί γὰρ τῆς Λυρικῆς ἐπιτηδειότερον πρὸς φανεροποίησιν τῶν μυθίων πόθων; Ἡ ψυχὴ ἐσοπτρίζεται ἀπερικόσμητος καὶ ἀνεπιμέλητος ἐν τῇ Ὁδῇ, καθὼς μονήρης παρθένος μορφοσκοπεῖται ἐν κατόπτρῳ. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Φώσκολος ἔτι μᾶλλον ἀπερικάλυπτον ἐκδηλοῖ τὸν ἔθνικὸν χαρακτῆρα εἰς τὰς Ὁδὰς αὐτοῦ καὶ εἰς τ' Ἀνακρεόντεια, πρὸ πάντων δὲ εἰς τὸν Ὑμνον ταῖς Χάρισι, ἐνθα πάντα φραγμὸν θέματος, ὕφους, μέτρων Ἰταλικῶν διαῤῥηγνύμενος, στρέφεται περίλυπος καὶ βαρυθυμῶν, ἀπευθύνεται νοσταλγῶν πρὸς τὴν μητρῴαν γῆν, καὶ υἱικῇ τῇ στοργῇ ἀναπολεῖ τὴν ἀθάνατον αὐτῆς δόξαν, εὐφημεῖ τὰ κάλλη της, ἀποζητεῖ τὸ ζωογόνον τοῦ ἡλίου της θάλπος.

«*Salve Zacinto! All' antenoree prode,
De' santi Lari ideì ultimo albergo
E de' miei padri, darò i carmi e l'ossa
E a te i pensier; chè piamente a queste
Dee non favella chi la Patria obblia!*»

ἴμοι! Αἱ ἔθνοφθόροι συνθῆκαι τοῦ 1815, κηρύξασαι τῆς ἰταλικῆς αὐτονομίας τὴν ἔκπτωσιν, προγράφουσι τὸν ἀτίθασσον οἴστρον τοῦ ποιητοῦ. Ὁ Φώσκολος, ὑπὸ τῶν Αὐστριακῶν ὑποβλεπόμενος, καταλιμπάνει τὴν φιλόμολπον Ἰταλίαν, καταφεύγων δὲ εἰς Λονδῖνον, πόλιν φιλέμπορον, παρεπιδημεῖ μᾶλλον ὡς ἄπατρις, ἢ ὡς ἐξόριστος, καὶ πορίζεται τὰ πρὸς τὸ ζῆν ἄρθρογραφῶν. Ἄλλ' ἤδη ἡ βροντὴ τοῦ 1821 διεπέρα τὸ στενὸν τῶν Γαδεύρων. Ἡ βροντὴ αὕτη ἐξανάπτει τὸ θεῖον πῦρ εἰς τὴν νοσοῦσαν μὲν, ἀλλ' ἔτι μεγάλην τοῦ Ζακυνθίου ψυχὴν. Ὁ Φώσκολος ἐξάνίσταται ὡς ἐκ ληθάργου, καὶ ψάλλει κατὰ μόνας *Τραγούδια Κλέφτικα*. Ἀντὶ τῆς θανούσης Ἰταλίας, προσφωνεῖ αὐτὸν υἱὸν ἢ Ἀναγεννωμένη Ἑλλάς, κόσμος νεώτατος, ἀνακύπτων ὡς ἐκ θαύματος ἐκ τῆς ἀμνημοσύνης τῶν αἰώνων. Τί πλέον; Ὁ Φώσκολος προίσταται ἐν Ἀγγλίᾳ πρόθυμος τῆς Νεοελληνικῆς παλιγγενεσίας συνήγορος, καὶ τῶν φιλελληνικῶν ἐταιρειῶν ὑποκινητῆς· μᾶλλον δ' ἐπὶ μᾶλλον σὺν τοῖς λοιποῖς ὁμοεθνεσὶ φιλοτιμούμενος, ἀποφασίζει ν' ἀποπερνίσῃ τὸν ἔκπτωτον Ἰταλισμὸν, καὶ, ὠριμώτερος ἤδη τὴν ἡλικίαν, νὰ παλινοστήσῃ πρὸς τὴν πάτριον φιλολογίαν, ἧς τὴν γλῶσσαν κ' ἐλάλει, κ' ἔγραφεν ὡς ἔξοχος ἑλληνιστής. — Φεῦ! ἦτον ἀργά. Ἐπέπρωτο ν' ἀποδημήσῃ τοῦ βίου τούτου, πρὶν ἢ ἀξιωθῆ νὰ πατήσῃ τὸ ἐξηγορασμένον ἔδαφος. Προέλαβεν αὐτὸν ὁ θάνατος παρασκευάζοντα τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ σχεδίου, ἐδέξατο δὲ τὸν τελευταῖον πρὸς τὴν ἀναγεννωμένην Ἑλλάδα χαιρετισμὸν τοῦ πολυπαθοῦς ποιητοῦ ὁ Καποδίστριας.

Παρήλθον ἕκτοτε τριάκοντα περίπου ἔτη Καὶ ὁμως,

τὰ λείψανα τοῦ περιφήμου τῶν *Τάφων* ἀοιδοῦ, τοῦ θερμουρ-
γοῦ συνηγόρου τῶν Παργίων, εἰσέτι στεροῦνται τῆς πατρίας
ταφῆς. Ὁφείλει ἡ Ζάκυνθος, ἐπὶ τῇ δόξᾳ τοιοῦτου τέκνου σε-
μνυνομένη, καὶ οἰκτείρουσα τὰς δυστυχίας του, ὄφειλε νὰ μὴ
λησμονήσῃ, ὅτι χάριν τῆς κηδεύσεως

«..... *Si vive con l' amico estinto*
E l'estinto con noi, se pia la terra
Che lo raccolse infante e lo nutriva
Nel suo grembo materno, nltimo asilo
Porgendo, sacre le reliquie renda
Dall' insultar de nembì e dal profano
Piede del vulgo, e serbi un sasso il nome,
E di fiori odorata arbore amica
Le ceneri di molli ombre consoli!»

Συνιστῶ τὴν ἀνάμνησιν τῆς διαθήκης ταύτης τοῦ Φωσκό-
λου πρὸς τοὺς φιλοτίμους καὶ φιλοεθνεῖς Ζακυνθίους, καὶ με-
ταβαίνω πρὸς τὸν Σολωμόν, ἕτερον σεπτὸν γέννημα τῆς νή-
σου των.

ΙΕ΄.

Περιττὸν κρίνω νὰ ὑπενθυμίσω, ὅτι, ἀναλαβὼν ἐνταῦθα συν-
τομον ἐπιθεώρησιν τῆς ποιήσεως τῶν ἐν τῇ σήμερον Ἑλλάδι
γεννηθέντων δύο κορυφαίων λυρικῶν, δὲν ἐπεχείρησα νὰ ἐξετά-
σω τὸ πνεῦμα καὶ τὴν πορείαν αὐτῶν, ἢ μόνον ἐκ παρόδου,
καὶ χάριν παραδείγματος. Γινώσκω ὡς πᾶς ἄλλος, ὅτι ἐκτε-
νεστέραν καὶ ἀκριβεστέραν τὴν ἀνάλυσιν ἤθελεν ἀπαιτήσῃ ἡ ἐξ
ἐπιστασίας ἐπίκρισις ἑκατέρας τῆς ποιήσεως, ἢ ὁ παραλληλι-
σμός τῶν δύο ποιητῶν. Ὡς ἐκ τούτου, δὲν θέλει ὁ ἀναγνώ-
στης περιμείνει ἐν τοῖς ἐφεξῆς, ἢ συνεπτυγμένην τινὰ ἀνασκευὴν

τῶν ἐπῶν τοῦ Σολωμοῦ· ἐπειδὴ, πρὸς τοῖς ἄλλοις, ὀφείλω νὰ δημολογήσω, ὅτι πρὸ μιᾶς μόνης ἐβδομάδος περιήλθεν εἰς γνῶσίν μου ἡ Κερκυραϊκὴ ἔκδοσις τῶν ἀπάντων τοῦ ποιητοῦ, ἔκδοσις ἐμπεριέχουσα καὶ τινὰ πρωτοφανῆ καὶ ἀξιόλογα λογογραφήματα. Ἔστω ἡ ἐπιφύλαξις αὕτη πρὸς δικαιολόγησιν τῆς συντομίας μου. Τὰ δὲ πλατύτερα εἰς ἐπίτηδες πραγματεῖαν.

Ἐγγων τὸν Σολωμὸν προσωπικῶς, καὶ ἐκ νεαρᾶς μου ἡλικίας. Ἠγάπησα αὐτὸν δι' ἀγάπης πατροπαραδότου, καὶ ἐθαύμασα τὸν ἄνδρα ζωηρῶς, καθ' ἣν ἐποχὴν ὄνειρα φήμης ποιητικῆς ἐδελέασαν τὴν νεανικὴν φιλαυτίαν μου. Σήμερον, ὅτε ὁ μὲν διαβόητος αἰοιδὸς ἀπέστη τοῦ παρόντος βίου, ἡ δὲ πρόβασις τοῦ χρόνου ἐμετρίασε τὰς ὁρμὰς ἐμοῦ, καὶ εἰς ἄλλους ἤδη θετικωτέρους ἀγῶνας ἔτρεψε τοὺς πόθους μου, σήμερον, νομίζω, δύναμαι μετὰ πλείονος ἀμεροληψίας νὰ κρίνω τὰ ἔργα του· δύναμαι καὶ ὀφείλω νὰ ἐξακριβώσω τὸν χαρακτῆρα τῆς ἐναπολειφθείσης ἡμῖν κληρονομίας του, μᾶλλον ὡς ἀπαθῆς τῆς ἐθνικῆς φιλολογίας θεράπων, ἢ ὡς φίλος καὶ συμπολίτης.

Καθὼς ἡ ποίησις τοῦ Φωσκόλου, οὕτω καὶ ἡ τοῦ Σολωμοῦ ὑπὸ τρεῖς ὄψεις διαφόρους παρίσταται. Ὅμως αἱ φάσεις τοῦ πνεύματος τοῦ Σολωμοῦ ἀκολουθοῦσι χρονολογικὴν τινὰ σειρὰν.

Α'.) Κατὰ τὴν πρώτην νεότητα ὁ ποιητής, πρωτόπειρος ὢν ἔτι εἰς τὴν ποιητικὴν τεχνολογίαν, παραδίδει τὰς ἐμπνεύσεις του μετὰ πλήρους ἐλευθερίας καὶ ἐμπιστοσύνης τῇ μόνῃ προνοίᾳ τῆς ἰδίας αὐτοῦ καλαισθησίας. Ἀφ' ἑαυτοῦ κρίνει καὶ διακρίνει, ἀφ' ἑαυτοῦ ἐκλέγει, ἀφ' ἑαυτοῦ αἰσθάνεται, συλλογίζεται, διατυποῖ. Πλὴν τῶν προσόντων, ἅπερ ἔλαβε παρὰ τῆς φύσεως, ἄλλα Τέχνης προσόντα δὲν ἐπιζητεῖ. Ἐκαὶ τίνων ἐτέρων προσόντων εἶχεν ὁ εὐμοῖρος χρεῖαν; Φαντασία ζέουσα, καχλάζουσα, πάθη τρυφερά, ἀξιοθαύματος περὶ τὴν ἐκτύπωσιν τῶν εἰκόνων ἐπιδεκτικότης, καρδιοβόλος ἐλεγειακὴ ἀνάπαλις, ἀφέλεια, ἐτοιμότης, οὐς μουσικώτατον, θησαυρὸς ὄλος ποιητικῶν προτερημάτων, περιλαμπρύνουσι τὰς πρώτας ἐκθειάσεις του.

Διό, οὔτε κλασικός εἶναι κατὰ τὴν περίοδον ταύτην, οὔτε ρωμαντικός. Εἴτε ἰταλιστὶ στιχουργῶν, εἴτε ἑλληνιστὶ, οἰστροηλατεῖται παρὰ μόνης τῆς ἰδιαιτέρας αὐτοῦ Μούσης· εἶναι κατὰ τὴν φράσιν τοῦ *Montaigne*, ποιητῆς *imprémedité et fortuite*. Ἐπιφοιτᾷ ταῖς φρεσὶν αὐτοῦ τὸ τοῦ Πλάτωνος ἔνθεον.

Νομίζω, ὅτι ἡ ἀληθινὴ τῆς δόξης ὁδός, πρὸς ἣν ἡ φύσις προώρισε τὸν ποιητὴν ἐκ γενετῆς, πιστότερον ἀποκαλύπτεται εἰς τὰ αὐτοσχέδια τῆς ἐμπνεύσεως προανακρούσματα, παρὰ εἰς τὰ ὀψιγενέστερα προϊόντα τῆς διανοίας. Ὁ βίος τοῦ Σολωμοῦ προσμαρτυρεῖ λαμπρῶς τὴν ὀρθότητα τῆς παρατηρήσεως. Ἐξαιρέτως, ἡ κάλλιον εἰπεῖν, ἀποκλειστικῶς ὁ εὐφυῆς οὗτος ἀοιδὸς προορισθεὶς εἰς τὴν Ἑλεγεῖο γράφειαν, ἐγκολάπτει ἐν τοῖς πρώτοις αὐτοῦ στιχουργήμασιν ἀμίμητον τὴν σφραγίδα τῆς ἐλεγειακῆς πρωτοτυπίας, ἐμποιεῖ εἰς τὰ πρωτόλεια τῆς δημιουργίας του κόσμον καινὸν δραματισμοῦ. Οὕτω, προσλαβὼν ἐπίκουρον τὴν πάγκοινον καὶ καθομιλουμένην γλῶσσαν, ἐκέρδησε τάχιστα τοῦ Πανελληνίου τὴν φιλοφροσύνην.

Τῷ ὄντι· οὐδὲν παρ' ἡμῖν δημοχαρέστερον τοῦ Τραγουδίου τοῦ Σολωμοῦ. Ἐποῦ, εἰς τίνα τῆς Ἑλλάδος γωνίαν ἀγνοοῦνται τὰ Ἑλεγεῖά του; Εἰς τίνα τῶν δημοτικῶν πανηγύρεων δὲν ἤχοῦσι περιαδόμενα τὰ περιπαθέστατα ἄσματά του; Εἰς τίνα γάμον, ἢ οἰκιακὴν ἑορτὴν δὲν ψάλλουσιν αἱ παρθένοι τὰς Νεκρικὰς ᾠδὰς του, φερ' εἰπεῖν, τὸ ἐλεγεῖον τῆς *Φαρμακωμένης*,

«Τὰ Τραγούδια μου τάλεγες ὄλα,»

τὸ ἕτερον τῆς παιδούλας,

«Ὅπουχε ἴστα ξανθὰ μαλλιά

Νλωθέριστη μυρτοῦλα,»

τὸ τοῦ Βοσκοῦ, τῆς *Ξανθούλας*, τῆς *Αὐγῆς*, τῆς *Καλογραίας*; τῆς *Ἀβροκόμης*, τῆς *Ψυχούλας*, τῆς *Παράφρονος Μητρός*, καὶ τὰ ἐπίλοιπα, ἐν οἷς ἡ σεμνότης, ἡ παρθενία, ἡ μητρική

στοργή, ὁ ἀτυχὴς ἔρως τῆς γυναικός, εἰς κορωνίδας στενάς μὲν, ἀλλὰ χαριστάτας ἐμπεριγραφόμενα, παριστάνουσι πρωτοφανῆ τινα λυρικὸν χρωματισμόν;

Ἐχει βεβαίως ἡ ἑλληνικὴ ψυχὴ θηλυκόν τι καὶ ἡμερον. Ἐως ἀπ' ἀρχῆς τὰ πάθη τοῦ γυναικείου φύλου ἀσχολοῦσι τὴν Ἐποποιίαν. Οἷους δ' ἀθανάτους τύπους γυναικείου σχεδιάζει ἐφεξῆς τὸ θέατρον! Ὅποιαν ἠθικὴν καινουργίαν ἐγκαινίζει τὸ Δράμα διὰ τῆς Ἀντιγόνης, τῆς Ἰφιγενείας, τῆς Πολυξένης! Ἐρωτῶσι τινές, ἂν πρὸ Ἑλλάδος ὑπῆρξεν ἀνθρωπισμός. Εὐλόγος ἡ ἐρώτησις. Τίς γὰρ ὁ ἐν τῇ εὐσπλαγγνίᾳ τῆς γυναικὸς ἀνακαλύψας τὸ ἕτερον καὶ ἕως τότε ἄγνωστον τῆς ἀνθρωπίνου ψυχῆς ἡμισφαίριον, τίς, εἰμὴ ὁ Ἕλλην; Ἐκτοτε, ὁ ἥττων τόνος τοῦ ἀδυνάτου φύλου ποικίλλει τὸν μείζονα τόνον τοῦ ἀνδρός! Ναί, διὰ τῆς γυναικὸς ἐπὶ σκηνῆς χειραγωγηθείσης, συνεπληρώθη ἡ κοινωνικὴ παθολογία, ἡ ἀνθρωπότης διατελέσθη καὶ συναπηρτίσθη. Ἐκεῖθεν ἤρξατο ἡ ὀλοκληρία τῆς συνειδήσεως.

Οὐχ ἥττον δὲ περιποιεῖται τὴν γυναῖκα καὶ ἡ Ποίησις ἡ Δημοτικὴ, ὑπὸ τῆς Χριστιανικῆς μάλιστα φιλανθρωπίας ἰσχυροπεποιημένη. Κατὰ τὴν ἔποψιν ταύτην ὁ Σολωμός, ἄριστος εἰκονογράφος παρθένων, καὶ παθοποιὸς προφερέστερος τῶν ἄλλων ἀναδεικνύμενος, βαδίζει ὁδὸν ὄντως Ἑλληνικὴν, ἀνύει τὴν πορείαν, ἣτις προάγει αὐτὸν εἰς φήμην μεγάλην. Τὰ ἐλεγεία, ὅσα νέος ὢν συνέγραψεν εἰς πένθος γυναικῶν, εἰς θάνατον κορασίων ἢ παιδίων, εἰς ἄλλας ἠθικὰς ὀδύνας, διαπρέπουσιν ἐν τῇ γραμματολογίᾳ μας, καὶ θέλουσι βεβαίως ἐπιζῆσει ὡς πολῦτιμοι τῆς δημοτικῆς ποιήσεως μαργαρίται.

Ἄλλὰ καὶ ἡ ἐπιστημονικὴ ἀνάλυσις θέλει ποτὲ ἀπονείμει αὐτοῖς εὐλάβειαν οὐ τὴν τυχοῦσαν. Δὲν δύναται ὁ κριτικὸς νὰ μὴ ὑπολογίσῃ τὴν περίστασιν, ὅτι ὁ Σολωμὸς ἀπεδήμησεν ἀπὸ Ζακύνθου εἰς ἠλικίαν τρυφεράν, ὅτι πρῶτον ἀέρα φιλολογικὸν ἐπνευσε τὸν τῆς Ἰταλίας, ὅτι ἐκεῖ ἠλικιάσθη, ἐκεῖ, καὶ κατὰ

τὴν μέθοδον τοῦ καιροῦ ἐκείνου, μέθοδον πάντως σχολαστικὴν, ἐδιδάχθη τὰ ἐγκύκλια μαθήματα ὅτι, πλὴν τῶν ποιητικῶν εἰδῶλων τῆς Ἰταλίας, ἄλλα σεβασμοῦ ἀντικείμενα δὲν προὔτεθησαν εἰς τὴν λατρείαν του. Ταῦτα πάντα δὲν θέλουσι παρασιωπηθῆ. Καὶ ὅμως, πῶς ἐξέρχεται τῆς δοκιμασίας σῶος τὸ ἦθος, ἀνεξάρτητος τὴν πνευματικὴν διάθεσιν! Οὐδὲν τὸ Ἰταλικὸν εἰς τὰ πρωτότυπα εἰδύλλιά του, οὐδὲν, ἔστω καὶ Πετράρχικόν. Ναὶ μὲν ἐλεγείσει καὶ ὁ Πετράρχης εἰς τὸν θάνατον τῆς Λαύρας βέβαια, σεμνοποιεῖ τὴν ἄσπιλον παρθενίαν καὶ αὐτός, κλαυθυρίζει καὶ αὐτὸς ἐπὶ τῇ προώρῳ τοῦ κάλλους φθορᾶ, ἀναπτεροῦται εἰς τρίτον οὐρανόν, ἀναζητῶν ὡς ἄλλος Ὀρφεὺς τὴν Εὐρυδικὴν του· ἀλλ' οὐχ ἦπτον ὁ Ἀρετινὸς λυρικὸς ἀνήκει εἰς ἐποχὴν, καθ' ἣν ἡ τυπογραφία δὲν διέλυσε ἐπαισθητῶς τὰς παλαιὰς διαφορὰς ἀναμέσον ἀριστοκρατίας καὶ δημοκρατίας. Ὁ Πετράρχης, εἰ καὶ φύσει ποιητὴς, εἰ καὶ δεδηγμένος τὴν καρδίαν, ὅμως ἀποτελεῖ μέρος σημαντικὸν τοῦ λογικωτατικοῦ συλλόγου τοῦ αἰῶνος του. Εἶναι ἕξοχος λατινιστὴς, διάσημος ἑλληνιστὴς, καθαρολόγος (*purista*), ἀρχαιολόγος, ἢ μᾶλλον ἀρχαιολάτρης· κατατρίβει τὰς ἡμέρας εἰς σχολίασιν φιλοσόφων, τὰς δὲ νύκτας δαπανᾷ εἰς σκωληκοβρότων χειρογράφων ἐρμηνεύσιν. Δὲν ἀρκεῖ εἶναι σύμβουλος καὶ πανηγυριστὴς πολιτικός, εἶναι ποιητὴς ἐστεφανωμένος (*laureato*), εἶναι δ' ἐν ἐπιμέτρῳ καὶ κληρικός. — Ὡς ὑπέροχον τὸ φορτίον πρὸς αἰοδὸν *Volgare*, δημοτικόν! Τάχα τοιοῦτος ὄγκος δὲν θέλει ἐνίοτε κατακάψει τὸ πάθος, κόψει τῆς φαντασίας τὴν ἀναπομπήν; — Τῷ ὄντι οἱ στεναγμοὶ του, πρὶν ἢ σωματοποιηθῶσιν ἐν τῷ χάρτῃ, διέρχονται οὐκ οἶδα τίνα ἀτμοσφαῖραν ὕψουσαν τὰ ἐκλεκτὰ τῆς Ἀραβίας ἀρώματα, ἀτμοσφαῖραν ἀρχοντίαις, ὀλιγαρχίας, ὑπεραττικισμοῦ, ἀτμοσφαῖραν ἐπιμελῶς προκεκαθαρμένην, ἥτις οὔτε πρὸς τὸν παναγιώτατον Πάπαν, οὔτε πρὸς αὐτὸν τὸν γαληνότατον Δοῦκα τῆς Ἑνετίας ἠθελεν ἀπαρέσει. Ἐνὶ λόγῳ, ἡ δημοτικότης του ὁμοιάζει τῇ πολιτείᾳ τῶν Φλωρεντινῶν, τῶν

Πισσαίων, τῶν Ἐνετῶν εἶναι δημοκρατία ἀριστοκρατική.—Ὁ-
λως δὲ διόλου ἐναντία ἀναφαίνεται τοῦ Ζακυνθίου ἢ λυρική. Ὁ
Σολωμός, εἶναι μὲν Κόμης τοῦ σήμερον *ξεπλυμένου* Ἑπτανησια-
κοῦ ἀρχοντολογίου, ἀλλ' εἶναι καὶ δημοκρατικὸς τὴν ποίησιν, ὅσον
οὔδεις τῶν χυδαίων καὶ δυσγενῶν. Τὸ ἐλεγείον του ἀναβράσεται
καχλάζον ἐκ μυχῶν ὑπογείων, σκοτεινῶν, καθὼς ὕδωρ κρυσταλ-
λοειδὲς ἐκ σπλάγγων γῆς. Οὐδὲν τὸ τετεχνασμένον ἐν αὐτῷ.
Ἄλλως τε δέ, Λάρας τινὸς ἰδίας μὴ τυχῶν ὁ ποιητής, τίς ἡ ἀ-
νάγκη νὰ ὀρμαθίζῃ μεμελημένα *Σονέττα* εἰς ἔπαινον ἐρωμέ-
νης; Ὁ Σολωμὸς δὲν κλαίει μόνον, ὡς ὁ Πετράρχης ἐνίοτε γε-
λᾷ. Γελᾷ μὲν, ὅταν ἔχη τὴν διάθεσιν, κλαίει δέ, ὅταν κλαύ-
σωσιν οἱ πολλοί, ὅταν ἐγχώριόν τι συμβᾷν ἀξιολύπητον ταρα-
ξῆ τὸ κοινὸν αἶσθημα, προδιαθέσῃ τὴν πόλιν εἰς πένθος. Ὡς
πρὸς τοῦτο, ἡ ποίησις τῆς νεότητός του γίνεται πιστή, πιστο-
τάτη τῆς Ζακυνθιακῆς κοινωνίας ἡχώ. Διὸ ὁ κυματισμὸς τῶν
αἰσθημάτων του, τὸ παλίντροπον τῆς θρηνωδούσης, ἢ εὐθυμού-
σης του λύρας ἐξεικονίζουσι κατὰ φύσιν τὴν ἐποχὴν, καθ' ἣν
ἄφροντις ὑπολήψεως καὶ φήμης διάγει τὸν βίον εἰς τοὺς κόλ-
πους τῆς πατρίδος του (1).

(1) Ὁ Κ. Πέτρος Κουαρτάνος, ἐν τῷ Ἰταλικῷ αὐτοῦ Προοίμιῳ εἰς τὰ Ἰταλικά
τοῦ Σολωμοῦ πονημάτια, (Διογυσίου Σολωμοῦ τὰ εὐρισκόμενα, Κερκύρα, 1859.
σελ. 356.) δίδει τὸν λόγον, ὅστις ἔπεισε τοὺς ἐκδότας νὰ ἀνατρέψωσι τὴν
χρονολογικὴν τάξιν τῶν ἔργων τοῦ ποιητοῦ. «Ἐῶντες, λέγει, τὴν τάξιν τοῦ
χρόνου, εὐλόγον κρίνομεν νὰ προτιμήσωμεν τὴν τάξιν τῶν πραγμάτων αὐτῶν.»
Ἐπὶ τοιαύτῃ ἐξουσίᾳ ἡ ὀρθὴ κριτικὴ ἀγανακτεῖ. Ὁφείλον, κατ' ἐμὴν γνώμην,
οἱ ἐκδόται νὰ τάξωσι πρῶτον τὰ ἔργα τῆς νεότητος, εἶτα δὲ τὰ τῆς ὀριμω-
τέρας ἡλικίας τοῦ ποιητοῦ, ἀδιαφοροῦντες, ἂν ὁ ποιητὴς αὐτὸς « ἐξ ηὐτέ-
λι ζε συνήθως πάντα τὰ ἔργα τῆς νεαρᾶς ἡλικίας του »
(Αὐτόθι, σελ. 355). Ἡ παράλογος προτίμησις, ἡ κακόκριτος φιλοστοργία γε-
νέων τινῶν πρὸς τὰ ἴδια τέκνα παρετηρήθη πολλάκις καὶ πρὸς τὴν τῶν ποι-
ητῶν προαίρεσιν· ἀλλὰ τὰς ἀδυναμίας τῶν συγγραφέων δὲν ἐγκολπίζεται ἀ-
κρίτως καὶ ἀνεξελέγκτως τοῦ κοινοῦ λόγου τὸ κριτήριον, ὅπερ δικάζει τὰ τε
ποιήματα καὶ τὸν ποιητὴν, νῦν μὲν κατὰ μέρος, νῦν δὲ συγκεκριμένως, πάν-
τοτε ὅμως καὶ τὴν λαιωρίαν καὶ τὴν κολακείαν ἀποστρεφόμενον. Ὅτι ὁ Σο-

Ἐδδαίμων ἐποχὴ ἐν τῇ βιογραφίᾳ τοῦ Σολωμοῦ! Ἡ ἀφρον-
 τισία τῆς νεότητος ἐτήρησεν ὅλας τὰς θύρας τῆς ἐμπνεύσεως
 ἀνεωγμένας πρὸς τὰ θέλητρα τῆς ζώσης πραγματικότητος,
 πρὸς τὰς ἀναφωνήσεις τῆς καρδίας, πρὸς τὰς αὐτοπαραδότους
 διδασκαλίας τῆς φύσεως. Ὅθεν ἡ εὐκρατος αὐτοῦ ἰδιοπάθεια,
 ἄφετος τῇ ὀδηγίᾳ δαιμονίου τύχης, ὑπερεχείλισε κρουνηδὸν
 νάματα εὐαισθησίας, αὐτόρρητα ρεῖθρα γλυκυθυμίας, ἀγάπης,
 ἐλέους· τὴν λύπην συγκεχυμένην, ὡς ἔτυχε, τῇ φαιδρότητι,
 τὰ δάκρυα τωθασμοῖς συμμεμιγμένα, τὸ καρδιοστάλακτον εἰ-
 δύλλιον μετὰ τῆς δηκτικῆς σατύρας. Καὶ ἀνώνυμον μὲν, ἀδέ-
 σποτον, ὑπὸ ροδοδάφνας καὶ μύρτους ἐσκιασμένον, τρέχει τό-
 τε ψιθυρίζον τὸ ρεῦμα τῆς φαντασίας του. Οὕτως αὐτόματος
 ἀναδύει, οὕτως ἀνώνυμος ἐν τῇ μνήμῃ τοῦ πλήθους ἐντυποῦ-
 ται καὶ ἡ ἐμπνευσις τοῦ περιπλανωμένου ἀοιδοῦ! Ἄλλ' ἀνάπα-
 λιν, οἷα τις ἀντιμισθία! Ὑπὸ τὸν πέπλον τῆς ἀνωθυμίας διο-
 ρᾶς τὴν εἰκόνα τοῦ ἀφιλοδόξου ποιητοῦ βλέπεισ ἐἰς τὴν ἀνε-
 πιστήμαντον τοῦ δημιουργήματος ὄψιν ἀναγεγλυμμένον τὸ πρό-
 σωπον τοῦ δημιουργοῦ. Μισθὸς ἀνεκτίμητος πρὸς τοὺς ποιητάς,
 ὅσοι γράφοντες δὲν ἐμβλέπουσι πρὸς χειροκροτήματα, ὅσοι δὲν
 ἐξογχοῦσι καὶ λογισμὸν, καὶ ὕφος, καὶ ποίημα, νομίζοντες ὅτι
 ἡ ἐπιτυχία ἐξαρθᾶται ἐκ τῆς ὑπερβολῆς, ὅτι τὸ πεφουσημένον
 καὶ παρατράγωδον σφοδρότεραν παράγει τὴν ἔκρηξιν τοῦ κοι-
 νοῦ θάυμασμοῦ. Ὁ ἀληθινὸς ποιητής, φύσεως ὦν ἀριστούργη-
 μα, οὐδένα μιμεῖται, οὐδένα ἄλλον ἀντιγράφει, παρὰ μόνον ἑαυ-
 τόν. Οὔτε βιβλιοθήκας ἐνθυμεῖται, οὔτε ιδέας καὶ αἰσθήματα
 δανεῖζεται, οὔτε στίχους κλασικοὺς ἀναμασσᾶται, οὔτε σμύρ-
 ναν καὶ λίβανον ἀποθέτει παρὰ πόδας ἀποτεθεωμένων ποιητῶν,

λωμὸς περιεφρόνει πάντα τὰ λυρικά ποιήματα τῆς νεότητός του, τοῦτο βέ-
 βαιον καὶ ἀναντιρρήτον. Ἐγὼ δέ, τό γε λοιπόν, δύναμαι ὡς αὐτήκοος μάρ-
 τυς νὰ προσθέσω, ὅτι γνώμην οὐχ ἤττον εὐτελιστικὴν ἔφερον ὁ συγγραφεὺς
 καὶ περὶ τῶν Ἐθνικῶν του Ἰγμων, οἵτινες ἦσαν γεννήματα τῆς Μούσης του
 ὑψιγενέστερα.

ἀλλ' ἐμμένει πιστὸς τῆς πραγματικότητος γραφεύς, ἢ δ' ἐρω-
μένη αὐτῆ γενναίως ὅσον οὐπω τὸν ἀνταμείβει . . . Ἐπαναπο-
λεις στιχουργῶν τὰς ἰδέας ἄλλων; Ἀναφροντίζεις τῆς Αἰσθη-
τικῆς ἐπιστήμης τοὺς κανόνες; Ἀναμένεις ἐπαίνους καὶ ἐπι-
βοήματα; Ῥυπαίνεις χάρτην! Ἡ μέθη τῆς φιλαυτίας, ἢ ἔ-
ξαψις τῆς δοξοκοπίας σου, ἢ βιβλιοκριτικὴ κολακεία, δέκα
βάνουσα χειροκροτήματα, ὅχι, δὲν ἰσχύουσιν οὐδ' ὅσον ν' ἀ-
νεγείρωσιν ἐν ὥρᾳ κρίσεως τὸ πῆλινον σκέπασμα τοῦ τάφου σου!

Β.) Ἐν τούτοις, ἤγγιζεν εἰς τὸ τέλος ὁ χρυσοῦς αἰὼν τοῦ
Σολωμοῦ.

Ἐνῶ αἱ ἠδύφωνοι νεάνιδες τῆς Ζακύνθου ἐμέλιζον τῆς Φαρ-
μακωμένης τὸ μυρολόγιον, ὕμνοι πολεμικοί, ὄπλων κλαγγή,
βοῇ ἐπαναστάσεως περιεβόμβουν εἰς τ' ἀπέναντι ὄρη τῆς Πε-
λοποννήσου.

Προέβαιναν ἡ Ἀνάστασις τοῦ 1821. Κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέ-
ρας ἡ ζωὴ ἐκάστης γωνίας τῆς Ἑλλάδος συνεπληθύνετο, εἰσ-
ρέουσα εἰς τὴν μεγάλην τοῦ Πανελληνίου ζωὴν.

Σπινθὴρ φιλοπατρίας διέρχεται τὸ μεταξὺ νήσου καὶ στε-
ρεᾶς στενόν, ἠλεκτρίζει τοὺς εὐεξάπτους Ζακυνθίους, μεταδίδει
φλόγας ἐθνισμοῦ εἰς τὰ στήθη των. Ἐκ τῶν κατοίκων, οἱ μὲν
δράττουσι τὰ ὄπλα, οἱ δὲ συνεισφέρουσιν ἔρανον, ἄλλοι διαδί-
δουσιν ἐν σπουδῇ τὰ σπέρματα τῆς Ἐταιρίας. Ἐνῶ δὲ αἱ παρ-
θένοι ξαίνουσι τίλημα διὰ τὰς πληγὰς, ἱερεῖς τελοῦσι παρακλή-
σεις ἐν παραθύστῳ, καί, εὐφῶνοι ὄντες, τονίζουσιν ἐν τοῖς συμ-
ποσίοις, εἰς τὸ πῆγμα τῶν Ἀγγλῶν Τοπαρχῶν, τοὺς ὕμνους
τοῦ Ῥήγα, καὶ τὸ *Τί καρτερεῖτε*.

Ἰ Τίς δύναται νὰ περιγράψῃ τὸν ἐνθουσιασμόν, τὸν πυρετόν,
τὴν μαγίαν τῆς Ἐπτανήσου κατ' ἐκείνην τὴν περίστασιν; Τοι-
αύτη περιγραφή δεῖται ἰδιαιτέρας, ἀλλὰ καὶ μακρᾶς ἐξιστορή-
σεως. Ὁ Ἴόνιος λαός, φύσει μὲν θερμουργός, ἐπηρεθισμένος δὲ
καὶ ὑπὸ δύο ἀντενεργειῶν ταύτοχρόνων, τῆς τοῦ Τούρκου, καὶ

τῆς τοῦ Ἀρμοστοῦ, ἀναφαίνεται γίγας τὴν αὐταπάρνησιν, ἤρωσ τὸν ἀνταγωνισμόν. Ὁ ἱερός αὐτὸς σπινθήρ φλέγει καὶ τὴν ἐθνικὴν φιλαυτίαν τοῦ Σολωμοῦ. Ἡ Ἑπτανησιακὴ κοινωνία μετεβλήθη ἀπροόπτως καὶ ὡς ἐκ θαύματος εἰς κοινωνίαν Ἑλληνικὴν. Ἐπὶ πῶς ἠδύνατο ὁ ποιητὴς νὰ καθυστερήσῃ; πῶς νὰ μὴ συμμερισθῇ τὴν καταστροφὴν, ἢ τὸν θρίαμβον τοῦ γένους του;—Ὁ ποιητὴς ἀδιστακτικῶς μεταπίθεται. Ἐὼν οὖν χαίρειν τοὺς θαλυπρεπεῖς τοῦ Τραγουδίου στεναγμούς, ὀρέγεται τοῦ ἐπινικίου Ὑμνου, καὶ συντρίβων τὴν ἐλεγειακὴν του λύραν ἐπὶ τοῦ βωμοῦ τῆς Ἐλευθερίας, ἔνθους ἔκτοτε ἀνάβοῃ,

«Στὰ χορτάρια, στὰ λουλούδια

Τὸ ποτῆρι δὲν βαστῶ·

Φιλελεύθερα τραγούδια,

Ἐὼν τὸν Πίνδαρον ἐκφωνῶ!»

Κατὰ δυστυχίαν, ἡ πορεία ποιητῶν τινῶν, ἐξόχως τῶν αὐθορμητῶν καὶ αὐτοφυῶν, εἶναι ἀμεταλλάκτως καθειμαρμένη. Δὲν ἐπιτρέπεται πρὸς τούτους ἡ λοξοδρομία, καθὼς πρὸς τὸν πηδαλιούχον. Ἡ ἐλαχίστη παρεκτροπὴ δύναται ν' ἀποβῇ πρὸς τὸν θειασμὸν αὐτῶν ἐπιζήμιος. Μνήσθητι περὶ τούτου τῶν λόγων τοῦ Σωκράτους ἐν τῷ Ἴωνι τοῦ Πλάτωνος. Ἀποκλίνουσι καὶ παρακμάζουσιν οἱ ἔνθεοι, ἔξω τῆς εἰδικῆς περιστάσεως ἐν ᾗ ἐμπέφυκαν. Ἐπειδὴ, καθὼς καὶ ὁ Ὀβίδιος συμμαρτυρεῖ,

«*Est Deus in nobis, sunt et commercia caeli;*

Spiritus aethereis sedibus ille venit.»

Ἦθελεν ἄρα γε ὁ Μίννερμος εὐδοκιμήσει εἰς τὸ στάδιον τῆς ἐνθουσιαστικῆς ποιήσεως; Ἀμφίβολον. Τὸ δὲ μόνον βέβαιον, ὅτι ὁ μὲν Λιγυάδης θαυμάζεται ὡς Λιγυάδης, ὁ δὲ Τυρταῖος ὡς Τυρταῖος, ὁ δὲ Πίνδαρος ὡς Πίνδαρος. Ἐκαστος εἰς ὃ προτέτακται, καὶ κατὰ τὴν ἰδίαν κλῆσιν.

Φανερόν, ὅτι ἡ τοιαύτη μετάστασις ὑπέβαλλεν εἰς δεινὴν δοκιμασίαν τὴν ποιητικὴν ἰδιοσυγκρασίαν τοῦ ἀοιδοῦ. Ὄφειλε γὰρ ὁ Σολωμὸς ἀπὸ τῆς χαμηλῆς χώρας τοῦ Μυρολογίου καὶ τοῦ ἐγχωρίου Ἄσματος, ἔνθα ἐπρώτευσεν ἤδη, νὰ μεταβῆ ταχυσίπτερος πρὸς τὰ ὑπεράκρια τοῦ Παλιγγενεσιακοῦ Διθυράμβου. Ἐκεῖ δὲ ἄλλα ἐπεκράτουν πάθη, ἄλλη ἀτμοσφαῖρα, ἄλλος κόσμος ἐνδιέπρεπε Πῶς ἐξέρχεται τῆς δοκιμασίας ὁ ποιητής; Τὸ ζήτημα προέρχεται αὐτόματον· δὲν δυνάμεθα νὰ τὸ ἀποφύγωμεν.

Δύο τὰ προϊόντα τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος μεταστάσεώς του· ἃ Ὑμνος εἰς τὴν Ἐλευθερίαν, καθαρὸν ποίημα λυρικόν, καὶ ὁ ἐλεγειώδης ἕτερος *Εἰς τὸν θάνατον τοῦ Λόρδου Βυρῶνος*. Τὰ δύο ταῦτα στιχουργήματα, μικρὸν ἀπέχοντα χρονολογικῶς ἀπ' ἀλλήλων, ἔτυχον τοῦ ἀξιοζήλου πλεονεκτήματος τῆς ἐγκαιρίας. Ἡ ἐν αὐτοῖς διαλάμπουσα φιλοπατρία ἐκορύφωσε τῶν Ἑπτανησίων τὸν ἐνθουσιασμόν. Καὶ τῇ ἀληθείᾳ, τὸ ἐπιπνευστικὸν τοῦ Σολωμοῦ, γονιμοποιηθὲν ὑπὸ τῶν περιπετειῶν τοῦ ἀγῶνος, διατυποῖ, εἰμῆ συνεχῶς, τοῦλάχιστον ἐκ διαλειμάτων, ἔμψυχον, καὶ σχεδὸν ἀπτήν ἐνταῦθα τὴν εἰκόνα τῆς Ἐπαναστάσεως. Ὑπάρχουσιν ἐν αὐτοῖς σκηναὶ τινες ἠρωϊκαί, οὕτω λαμπρῶς, οὕτω ζωγραφικῶς ἐκτεθειμέναι, ὥστε, νομίζω, οὐδεὶς τῶν ἐπὶ ὑψηλοφυΐᾳ καὶ πρωτοτυπίᾳ θαυμαζομένων ποιητῶν ἠθέλεν ἀπαξιώσει αὐτάς.

Ἄλλ' ἡ ἀστραπὴ τοῦ πατριωτισμοῦ, ἥτις διασχίζει τὴν μελανίαν τοῦ πολέμου, ἀλλ' ὁ πάταγος καὶ ἡ βροντὴ τῆς μάχης, ἀλλ' ἡ ἀλληλουχία τῶν ταρακτικῶν εἰκόνων, ἀλλὰ τὸ γοργὸν καὶ ἀρμονικὸν τοῦ μέτρου δὲν ἐξαγοράζουσι, τοῦλάχιστον κατὰ γνώμην ἐμὴν, ὅχι, δὲν ἀναπληροῦσι τὴν ἔλλειψιν τῆς ἰδυλλιακῆς ἀπλότητος, ἥτις ὑφίσταται τὸ κύριον προτέρημα τοῦ ποιητοῦ. Μετάρσιος, ἐξώπιος ὁ Σολωμὸς ἐνταῦθα γενόμενος παρὰ πῆν ἔμφυτον αὐτοῦ ῥοπήν, συναναφέρει πολλάκις τὴν ἰδέαν εἰς ὕψη Πινδαρικά, ἀπρόσιτα πρὸς τὸ ἄπτερον τοῦ πλήθους κατα-

ληπτικόν, καὶ ὑπὸ τῆς ἐμπνεύσεως ἐναρπαζόμενος λησμονεῖ, ὅτι ἢ παρ' αὐτοῦ μεταχειριζομένη γλῶσσα, καθὼ δημώδης παντάπασιν, ἀπαιτεῖ καὶ νοήματα δημώδη, νοήματα ἀπλοῦστατα, τοῖς πᾶσιν εὐκατάληπτα καὶ προσιτά, ἄλλως ἀποβαίνει ἔνδυμα στενὸν καὶ πενιχρὸν ἐπὶ πελώριον ἥρωος ἀνάστημα. — Οὕτω, φέρ' εἰπεῖν, προοιμιάζεται προσωποποιῶν τὴν Ἐλευθερίαν εἰς λέξιν καθημαξυμένην. Βέβαια ἡ προσωποποιήσις ἐπιτρέπεται πρὸς πάντα ποιητὴν. Ἀμφιβάλλω ὅμως ἐὰν ὁ χυδαῖος αὐτοσχεδιστὴς τῆς Τοσκάνης, τῆς Νεαπόλεως, ἢ οἴασθῆποτε ἄλλης χώρας εἴθε νὰ καθωραΐζη τὰ μέτρα του διὰ τοιούτων ἐξηγουομένων καὶ ὑπερηφάνων καλλωπισμάτων.

ἸΤάχα ἐφρόντισε καὶ ὁ χυδαῖσας Σολωμὸς ἐὰν τὸ ἀνεξευγένιστον τῆς πατρίδος του πλῆθος, πρὸς ὃ γράφων ἐνέβλεψε, φιλητὰς ποιητικὰς προσωποποιήσεις; ἐφρόντισεν ἐὰν εἰς ἀπαξάπασαν τὴν κυρίως *Δημοτικὴν* τῆς Ἑλλάδος ποίησιν εὐρίσκηται καὶ μία μόνη τοιούτου εἶδους ἐξαίρεσις; Ἐλεύθερος μὲν ὁ κλασικὸς ποιητὴς νὰ προσφωνῇ Δία καὶ Ἀπόλλωνα, νὰ συνθέσῃ τὰ νοήματά του ἐπὶ τὸ παραστατικώτερον, νὰ ἐμψυχῆ ἄψυχα καὶ νὰ μορφοποιῇ ιδέας ἀφηρημένας, ἀλλὰ τὸ ὕφος τὸ δημοτικόν, καὶ μάλιστα τὸ τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως, τὸ Ζακυνθιακὸν ἰδίωμα, κάλλιον εἰπεῖν, τοῦτο νομίζω, καθὼ πρόσγειον, καθὼ ἀφελὲς καὶ ἀνεπιτήδευτον, ἐξωκεανίζεται, χάνει τὰ γερά του μεθαρμοζόμενον εἰς ἀνωτέραν τάξιν εἰκόνων, σχημάτων, νοημάτων. Τὸ ὕφος τοῦ δημοτικοῦ ποιητοῦ οὔτε μυθολογικοὺς ἀναπλασμοὺς ἀνέχεται ἄλλους, πλὴν τῶν ἐν ταῖς παραδόσεσι διασωθέντων, οὔτε μετεωρισμὸν διανοίας ὑπομένει, οὔτε ἄλλον τινὰ χρωματισμὸν ἐπιδέχεται, πλὴν τοῦ ἀποκλειστικῶς λαμβανομένου ἐκ τῆς ἐπόψεως τῶν συνήθων καὶ χρεωδυστέρων ἀντικειμένων. Φρονιμώτερον, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, ὁ Σολωμὸς ἤθελε πράξει, εἰ ἀφ' ἐνὸς μὲν εἶχε καταστήσει προχειρότερον τὸ νόημα, ἀφ' ἐτέρου δ' εἶχεν ἀναβιβάσει τὴν γλῶσσαν εἰς ἑλληνικωτέραν περιωπὴν. Διότι ἀρμόδιον μὲν ἴσως ἦτο τὸ Ζα-

κυνθιακὸν ἰδίωμα εἰς ἐκτραγώδησιν τῆς Ξαρθούλας καὶ τῆς Ἀγούλας, ἦτο πρόσφορον ἴσως πρὸς κώμους Ζακυνθίων κιθαρωδῶν, ἀνεπαρκῆς ὅμως καὶ ἀνάρμοστον ἀπέβαινε πρὸς Ὑμνους, τὸν ἐγγώριον ἀπολακτιζόντας τύπον, καὶ Ἑλληνικὴν καθόλου τὴν εὐπρέπειαν παραλαμβάνοντας, Ὑμνους μὴ ἀπευθυνομένους πρὸς ταύτην, ἢ ἐκείνην ἰδιαιτέρως τὴν ἐπαρχίαν, πρὸς Ζακυνθίους, ἢ Κεφαλλῆνας μόνον, ἀλλὰ γε πρὸς σύνολον καὶ πανεθνεῖ συνηθροισμένον πρωτοφανῶς τὸ Πανελλήνιον.—Διὰ ταῦτα πάντα, ἢ μετοχέτευσις τῆς ἐλεγειακῆς ἰδέας καὶ λέξεως εἰς τὰ ῥεῦματὰ τῆς ἀνωτέρας Λυρικῆς, μετοχέτευσις, ἣν ὁ Σολωμὸς ἐπεχειρήσεν ἐν τοῖς εἰρημένοις Ὑμνοῖς, δὲν ἠὲδοκίμησε τοσοῦτον, ὅσον πρὸ τινῶν ἐτῶν ἐτάχυνε νὰ διασαλπίσῃ ὁ ὄχλος τῶν πανηγυριστῶν τοῦ ποιητοῦ. Ναὶ μὲν ὁ Ὑμνος εἰς τὴν Ἐλευθερίαν ἠλέκτρισε τότε ψυχὰς οἴκοθεν διατεθειμένας εἰς συγκίνησιν, ἀνεωγμένας ἤδη πρὸς τὸν ἐνθουσιασμόν. Ἀλλὰ, σήμερον, ὅτε ἡ ἕξαψις ἐμετριάσθη, σήμερον ὁ Ὑμνος αὐτὸς ἀτόλμως ἐν τῇ παρουσίᾳ τοῦ ἐπικριτοῦ ἀμφισβητεῖ τὴν ἡγουμένην πρὸς τὰ προγενέστερα καὶ ταπεινότερα τοῦ αὐτοῦ συγγραφέως στιχορρήματα. Καὶ ἐπιζῶσι μὲν ὀλίγοι τινὲς τῶν στροφῶν ἐκείνων, πότε καὶ πότε ψαλλόμεναι εἰς τὰς κυριωτέρας πόλεις τῆς Ἑλλάδος. Ἀλλὰ τίνες αὐταί; Ὅσαι μάλιστα φέρουσιν ἐλεγειακὸν καὶ δημοχαρῆ τὸν εἰκονισμόν. Τοιοῦτο λ. χ. τὸ χωρίον, ἔνθα ἡ νέα Ἑλλάς, παρίσταται πικραμένη, ἐντροπαλή, καὶ θυροκροτοῦσα εἰς ζήτησιν ἐπικουρίας. Τοιοῦτο καὶ τὸ ἕτερον, ἔνθα ἀπεικονίζεται ἡ ἄλωσις τῆς Τριπόλεως. Τοιοῦτο, τέλος, τὸ πένθιμον καὶ τῇ ἀληθείᾳ λαμπρότατον ἐκείνο, ὅπου σκηνογραφεῖται ἡ ἀπαγχόνισις τοῦ Πατριάρχου. Πλὴν τῶν ἐπεισοδίων τούτων, ἄπερ ζῶσιν ἐν τῇ μνήμῃ τῶν νέων, καὶ φαιδρύνουσι μόνον τῆς 25^{ης} Μαρτίου τ' Ἀθηναϊκᾶ συμπόσια, ὁ Ὑμνος εἰς τὴν Ἐλευθερίαν, καὶ ὁ Νεκρικός ἕτερος εἰς τὸν θάνατον τοῦ Βυρῶνος οὐδὲν ἠτύχησαν νὰ ἐντυπώσωσιν ἴχνος μόνιμον καὶ δυσεξάλειπτον ἐν τῇ ἀγάπῃ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ, χάριν

τοῦ ὁποίου συνετάχθησαν ἐξαιρέτως παρὰ τοῦ συγγραφέως.
 Ὁ ἔλεγειοποιὸς τῆς Ζακύνθου περιῆλθε καὶ ἀκαταπαύστως
 περιέρχεται τὸ Πανελλήνιον· ἀλλ' ὁ Ὑμνογράφος τῆς Ἐθνεγε-
 ρσίας βραδυπορεῖ κατὰ τὴν περιοδίαν.

Γ.) Λήξαντος τοῦ ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνος, κατευνάζεται
 βαθμηδὸν ὁ ἐθνικὸς ὄργασμός· ἑλληνικοῦ δὲ βασιλείου καθι-
 δρυθέντος, οἱ πολλοί, καταλείποντες ὕμνους τε καὶ φιλελεύ-
 θερα τραγούδια, πραγματοκοποῦσιν, ἐπανάγουσι τὸν νοῦν εἰς
 τὰ καλὰ καὶ συμφέροντα, τρέπονται εἰς ἀσχολίας ἰδιωτικᾶς. Ὁ
 Σολωμός, εἰ καὶ πόρρω τῆς τύρβης, ὅμως συνησθάνθη τὴν ἐπὶ
 τὸ πεζικώτερον τοῦ γένους μεταβολήν. Καὶ συνησθάνθη μὲν
 λυπηρῶς τὴν ὕφεισιν τοῦ δημοσίου ἐνθουσιασμοῦ, ἠγανάκτησεν
 δ' ἐτι μᾶλλον ἰδὼν τοὺς πεζολόγους τῆς ἐθνικῆς ἐκείνης πεζο-
 βατήσεως, νομοθέτας, διδασκάλους, δικηγόρους, δημοσιογρά-
 φους τοῦ βασιλείου, εἰσάγοντας ἐν χρήσει γλῶσσαν ἄλλην,
 παρὰ τὴν χυδαίαν, ἰδὼν δέ, τὸ βαρύτερον, στιχουργοὺς καθιε-
 ροῦντας ἐν ποιήμασι τῆς ἀνωτέρας καὶ πεπαιδευμένης τάξεως
 τὴν διάλεκτον. Ὁ Σολωμός δὲν ἐβράδυνε νὰ σταθμίσῃ τοῦ συ-
 στήματός του τὴν καθυστέρησιν. Διὸ ἡ φιλόδοξος ψυχὴ του, στε-
 νοχωρηθεῖσα ἐντὸς τοῦ ὁσημέραι συστελλομένου ἐκείνου κύκλου
 τῆς Ἑλληνικῆς δημοτικότητος, ἄρχεται, πρὸς ἀποζημίωσιν, ἐπι-
 ποθοῦσα ἄλλην τινὰ ὑπόληψιν μᾶλλον εὐρύχωρον, ὑπόληψιν Εὐ-
 ρωπαϊκὴν, εἰ δυνατόν.

Συνέπεσε τότε νὰ μεταβῇ ἀπὸ Ζακύνθου εἰς Κέρκυραν, χά-
 ριν οἰκιακῶν τινῶν συμφερόντων. Ἐκεῖ δὲ συναντήσας μαθη-
 τὴν τινα νεωστὶ μὲν ἐπιστρέψαντα ἐκ Γερμανίας, ὑπεραίροντα
 δὲ μετὰ στομφασμοῦ πᾶν τὸ Γερμανικόν, μυεῖται παρὰ τούτου
 διὰ περιλήψεων καὶ μεταφράσεων τὴν ποίησιν τοῦ *Goethe*, τοῦ
Schiller, τοῦ *Wieland*, καὶ ἀχρολογεῖ τὴν Καλλολογίαν τοῦ
Fichte, τοῦ *Lessing* καὶ τοῦ *Hegel*. Ὁ Σολωμός εἶχεν ἤδη καὶ
 προηγουμένως μελετήσῃ τοὺς κορυφαίους τῆς Ἀγγλικῆς φιλολο-

γίας, ιδίως τὸν *Shakespeare* καὶ τὸν *Byron*. Αἱ ἀναγνώσεις καὶ συναναστροφαὶ μετὰ τοῦ γερμανίζοντος μαθητοῦ, αἱ ἀναμνήσεις τῶν ῥομαντικῶν τῆς Ἀγγλίας ποιητῶν, αἱ καλλολογικαὶ συνεντεύξεις μετὰ τοῦ διασήμεου μελοποιοῦ Μαντσάρου προσεπιβρωννύουσιν εἰς τὴν καρδίαν του τὸν πόθον πλατυτέρας τινὸς ποιήσεως. Ἐκτοτε ὁ μὲν ὀρίζων τῆς ἀφελοῦς καὶ εἰδυλλιακῆς στιχουργίας φαίνεται αὐτῷ στενόχωρος, ἡ δὲ Λυρικὴ ἀνεπαρκής. Ὅθεν βάσκανον ἐπιβάλλον ὀφθαλμὸν πρὸς τὰ τρόπαια τοῦ *Gaethe*, καὶ ἀναπολῶν σχετικῶς πρὸς τὸ ἑλληνικὸν κοινὸν τὸ τοῦ Κολόμβου *el mundo es poco*, φιλοτιμεῖται νὰ κτήσῃ φήμην Ἐπικοῦ καὶ Εὐρωπαϊκοῦ ποιητοῦ (1).

Ἐκάλεσα πρὸ ὀλίγου μετὰ στασιν τὴν ἐκδρομὴν τοῦ Σολωμοῦ ἀπὸ τῆς Ἐλεγειογραφίας πρὸς τὸν Πινδαρισμὸν. Μετὰ πολλῆς μου λύπης ἐπὶ τοῦ παρόντος ἀναγκάζομαι νὰ καλέσω διὰ τινος λέξεως ἀπαισίας ἀποστασίαν τὴν αὐτομόλησιν τοῦ δημοτικοῦ Ὑμνογράφου πρὸς τὸν ἑτεροούσιον καὶ ἄλλοτύπων Γερμανισμὸν.

Ναί· βλέπω ἐν τῇ φάσει ταύτῃ τὴν ἀποστασίαν, ὀφείλω νὰ στιγματίσω τοῦ προορισμοῦ τὴν παράβασιν.

Διότι πῶς ὀμιχλώδης μυστικισμός, οἷος ὁ τοῦ *Wieland*, τοῦ *Burger*, τοῦ *Gaethe* ἠδύνατο νὰ μετεισδύσῃ εἰς τὸν γαληνότατον τῆς ἡμετέρας Ἑλλάδος αἰθέρα, νὰ μεταφυτευθῇ εἰς τὴν ζῶσαν καὶ πάλλουςαν, εἰς τὴν διαφανεστάτην ταύτην τοῦ αἰῶνος, καὶ τῆς ἡμετέρας ἀναγεννήσεως πραγματικότητα; Πῶς ἡ λαβυρινθώδης ἐκείνη τοῦ *Herder*, τοῦ *Fichte*, τοῦ *Hegel*,

(1) Εἶπον ἀνωτέρω ὅτι οἱ ὑπομνηματογράφοι τοῦ Σολωμοῦ ἀνατρέπουσι λίαν ἀπερισκέπτως ἐν τῇ Κερκυραϊκῇ ἐκδόσει τὴν χρονολογίαν τῶν ἔργων, καὶ συγχέουσι τὰς διανοητικὰς φάσεις τοῦ ποιητοῦ. Ἔτι ὀφελούσιν οἱ ἀναπλάσμοι καὶ τὰ βιογραφικὰ ἐπιτηδεύματα, ὅταν τὰ πράγματα λαλῶσιν ἀφ' ἑαυτῶν; Εἰλικρινέστερον ἄλλως τε ἐκφράζεται ὁ ἑλληνίζων τῶν ὑπομνηματιστῶν, ὀμολογῶν (σελ. κή.) ὅτι «ἡ ἔλλειψις τῶν σημαντικωτέρων χειρογράφων ματαιώνει πάντα περισσότερο τὴν προσπάθεια νὰ ἀκολουθήσομε τὸν ποιητὴν εἰς τὴν ἀδιάκοπην πρόδον τοῦ πνεύματός του.»

τοῦ *Schelling* καλλολογία ἠδύνατο νὰ ἐφαρμοσθῆ εἰς τὴν ἀμόρφωτον, καὶ ἀπλουστάτην, καὶ ὅλως ἀνεπιστήμονα γλῶσσαν τοῦ Κλέφτου;

Ἐξάπαντος, τὸ ἐπινόημα ἦτο τόλμημα προσβεβλημένης ὑπερφροσύνης.

Αἱ ἐκ τῆς ἀποστασίας πηγάσασαι προσπάθειαι ἐψάλισαν τὰς πτέρυγας τῆς ἐπιπνοίας καὶ τοῦ ἐνθουσιασμοῦ, διέφθειρον τὴν πρωτοτυπίαν τῆς ἰδέας. Ὁ πόθος τῆς ἐπικῆς ὑπεραιωρήσεως, τὸ *Proprio*, ὡς ὁ ποιητὴς συνήθως ὠνόμασεν ἰταλιστὶ τὸν φιλόσοφον τῆς Ποιήσεως σκοπόν, ἠνάλωσε τὴν ἔμφυτον λυρικὴν ἔμπνευσιν· τὰ καλλολογικὰ λεπτολογήματα συνεπόδισαν τὴν ἀναπτέρωσιν τῆς φαντασίας (1).

(1) Περίεργα δείγματα τῆς αἰνιγματώδους καλλολογίας τοῦ Σολωμοῦ περιέχει ἡ ἀρτίτυπος ἔκδοσις τῶν ποιημάτων του. Ὁ ἀναγνώστης δράττει ἐν τοῖς Σ τ ο χ α σ μ ο ῖ ς τ ο ῦ π ο ι η τ ῆ ψηλαφητῶς, καὶ τρόπον τινὰ ἐπ' αὐτοφώρῳ, τὸν ἀφηνιασμὸν τῆς ποιητικῆς φιλοσοφίας, ἅμα δὲ καὶ τὴν ἀπόδρασιν τοῦ δημοτικοῦ αἰδοῦ πρὸς τὴν τῶν ὑπερφιλοσοφούντων ὀλιγαρχικὴν συμμορίαν. Παραθέτω, χάριν διευκρινήσεως, δύο τεκμήρια, ἐξ ὧν ἡ κρίσις μου γενήσεται καταφανεστέρα.

«Ὁ θεμελιώδης ρυθμὸς τοῦ ποιήματος,» γράφει ὀλιγαρχικῶ τῷ πνεύματι, ἵνα μὴ εἶπω καὶ ἀλγεβραϊκῇ τῇ φράσει, ὁ ποιητὴς, «ἄς ἦναι, ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ὡς τὸ τέλος, τὸ Κοινὸ καὶ τὸ Κύριο (*Proprio*), συβρίζωμένα καὶ ταυτισμένα μὲ τὴ γλῶσσα· ἄς ἐργάζεται (τὸ ποίημα) ἀδιάκοπα γιὰ τὴν ἀληθινὴν οὐσία, ἀλλὰ εἰς τὸν τρόπον ὥστε ν ἄ μ ῆ τ ὸ κ α τ α λ ἄ β ο υ ν ε ἰ μ ῆ ο ἶ ν ὀ ε ς κ ο ἶ γ υ μ ν α σ μ ἔ ν ο ι κ α ἰ β α θ ε ἴ ς. Εἰς τοῦτο θὰ φθάσῃ τινὰς μὲ τρόπον ἀπλό, πλούσιον ὅμως ἀπὸ δεσίματα, τρέφοντας τῇ Μορφῇ μὲ τύπους δημοτικούς· λ. χ. ἐτοιμοθάνατος — χρυσοπηγή, — χρυσοπράσινα, κ. α.» (Στοχασμοὶ τοῦ Ποιητῆ, Ἐκδ. Κερκύρας, σελ. 226).

«Μία μεστὴ καὶ ὠραία δημοκρατία ἰδεῶν, ἡ ὁποίαις νὰ παρασταίνουσι οὐσιαστικὰ τὸν εἰς ταῖς αἴσθησις ἀόρατο Μονάρχη. Τότε εἶναι ἀληθινὸ ποίημα. Ὁ Μονάρχης, ὅπου μένει κρυμμένος γιὰ ταῖς αἴσθησις, καὶ γνωρίζεται μόνον ἀπὸ τὸ πνεῦμα, μέσα εἰς τὸ ὅποτον ἐγεννήθηκε, εἶναι ἔξω ἀπὸ τὴν περιφέρειαν τοῦ Καιροῦ· ἀλλὰ μία δημοκρατία ἰδεῶν ἐνεργεῖ αἰσθητὰ μέσα εἰς τὰ ὅρια τοῦ Καιροῦ». (Αὐτόθι).

Ἄγνωστί σαφὲς συνάγει ἐκ τῶν Στοχασμῶν τούτων ὁ δέξυνος ἀνεγνώστης, ἀλλὰ τὸ κατ' ἐμὲ ὁμολογῶ, ὅτι καὶ ἐννοῶ συγχρόνως καὶ δὲν ἐννοῶ τὰ περιεχόμενα. Τοῦτο μόνον ἐκ τοῦ συνόλου τῶν Στοχασμῶν ἐξάγω ὅπως εἶναι πιθαν-

Ἄπο τοῦ δε ἄρχεται ὁ ποιητικὸς τοῦ Σολωμοῦ μαρμαρῶς, ἀπὸ τοῦ δε χρονολογοῦνται ἡδολιγοδραχνία καὶ ἀποτυχία του, ἀπὸ τοῦ δε ἡ ἀξιοδάκρυτος τοσοῦτων καὶ τηλικούτων προτερημάτων στείρευσις! Ὁ παθητικὸς αἰοῖδος εἰς τὸ ἐξῆς θέλει φρονήσει, ὅτι «ἡ δυσκολία τὴν ὁποίαν αἰσθάνεται ὁ συγγραφεὺς (ὁ μεγά-
λος συγγραφεὺς) δὲν στέκει εἰς τὸ νὰ δείξη φαντασία καὶ πά-
θος, ἀλλὰ εἰς τὸ νὰ ὑποτάξῃ αὐτὰ τὰ δύο πράγματα μὲ καιρὸ
καὶ μὲ κόπο εἰς τὸ νόημα τῆς Τέχνης. Ἄκατανόητος αὐτο-
χειρία!—Οἱμοι, τὸ σπινθηροβόλον διάδημα τοῦ *Gaitho* ἐξεθάμ-
βωσε πολλῶν λυρικῶν τοὺς ὀφθαλμούς! Αὐτὸ ἐπλάνησε τὸν
Βυρῶνα, αὐτὸ παρέτρεψε τὸν Φώσκολον, αὐτὸ κατέπληξε καὶ
τὸν Σολωμόν.

Ἦπως πρέπει νὰ ὀνομάσωμεν τὸν *Λάμπρον*, ἄρα δοκίμιον
ἀξιόλογον, ἢ μᾶλλον ἀκέφαλον καὶ ἄπουν ἀποκύημα τοῦ ῥω-
μαντικοῦ μυστικισμοῦ, ἐπὶ γῆς Ἑλληνίδος ἀποτεχθέν; Ἴσως
πρὸς τὴν λάμπιν ταύτης τῆς ιδέας, ἥτις ἀνεσάρκωτος ἀπέμει-
γεν εἰς τὸν ἐγκέφαλον τοῦ ποιητοῦ, ἴσως ἀμφοτέρα ἀρμύζουσι
τὰ χαρακτηρίσματα. Ἄναντίρρητον, ὀπωσδήποτε, ὅτι ἐν τῷ
σχεδίῳ τούτῳ πολλὰ διαφαίνονται κάλλη ποιητικά. Ὁ πρῶτον
ἐλεγειογράφος, εἰ καὶ μηδέπω ἀποχωριζόμενος τῶν νεκρικῶν
σκηνῶν, ἐν οἷς ὡς εἶδομεν, κατὰ κλίσιν ἔμφυτον εὐδοχιμεῖ,
ὅμως ἐνταῦθα παρεισάγει τὸν θάνατον ὑπὸ καινὴν μορφήν, κα-

νόν, ὅτι ὁ ποιητὴς ἐστὶς ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ εἰς τὸ ἐξῆς θέλει νὰ μὴ τὸ ν
καταλάβουν εἰ μὴ οἱ νόες οἱ γυμνασμένοι καὶ βαθεῖς,
ὁ ποιητὴς ἐν τῷ παραβύστω τῆς συννοίας συνελάβῃ ποτε τὴν τολμηρὰν ιδέαν
νὰ σχηματίσῃ, διὰ τῆς συγχωνεύσεως τῆς ῥωμαντικῆς καὶ τῆς κλασικῆς σχο-
λῆς, τρίτην τινὰ μικτὴν σχολήν, ἥτις ὑπὸ τὸ δ η μ ο κ ρ α τ ι κ ὸ ν τοῦ ῥω-
μαντισμοῦ πρόσχημα, καὶ εἰς ὕψος ἑλληνικὸν χυδαῖον ἤθελεν ὑποκρῦπτει
τὸ μ ο ν α ρ χ ι κ ὸ ν καὶ ὑπερβατὸν τῆς τε ἀρχαίας καὶ τῆς νεωτέρας Με-
ταφυσικῆς. Ἄν κατὰ τύχην δὲν διατύπωσα καταληπτῶς ἐνταῦθα τὸν καλλο-
λογικὸν τοῦ Π ο ι η τ ῆ λογάριθον, ἢ ἂν δὲν ἐπελείφθῃ ὀρθῶς τῆς ιδέας του,
καταφεύγω πρὸς τὸν Μεταφραστὴν τῶν Στοχασμῶν, καὶ Ἰπομνηματιστὴν
τοῦ π ο η τ ῆ αὐτοῦ, ἢ ἀκριβολογία, καὶ κυριολεξία τοῦ ὁποίου ἐπιπλουτί-
ζουσι χάρισιν ὄντως ἑρασμαίαις καὶ ζηλωταῖς τὴν ἐθνικὴν λογογραφίαν μας.

τ' ἄλλον τρόπον δραματίζει αὐτόν· οὐκέτι ἐν μινυρίσμασι λυρικοῖς, ἐν στεναγμοῖς καὶ δακρύοις ὡς τό πρῖν, ἀλλ' ἐν μυθιστορηματι σεσαρκωμένῳ, ἀλλὰ διὰ πρόμου τραγικοῦ καὶ τινος ἐπιτικῆς πομπῆς· δίδει ἐνὶ λόγῳ πρὸς τὸν θάνατον ἀκολουθίαν περιπετειῶν ῥωμαντικῶν, δίδει τοῦ μύθου τὸν ἱματισμόν. Ὁθεν ἐξάγεται, ὅτι ἡ φαντασία του, καὶ τοι φύσει λυρική, ὅμως δὲν ἦτο καὶ ἐπιχώτερος ἀνεπίδεκτος· ὅτι ὁ ποιητὴς οἴκοθεν ἐγίνωσκε καὶ αὐτοδιδάκτως τὴν λαμπρὰν καὶ δυσμίμητον τέχνην τοῦ δοῦναι τῷ μύθῳ ἱστορικὴν οὐσίαν, σχῆμα ἐπικόν, βηματισμόν δραματικόν, θελκτικὴν εἰκονικότητα, τέχνην, ἣν, ἐν παρενθέσει, ἢ παρεῖδον οἱ μαθηταὶ του, ἢ ἀτελεσφορῆτως ἐπειράθησαν νὰ εἰσαγάγωσιν εἰς τὰς ἀποπειρας των.

Ἀλλά, καὶ τοι σεσαρκωμένον τὸ σχέδιον ὑπὸ μυθοποιητικῆν περιωπὴν, καὶ περ ἑλληνιστὶ γεγραμμένον, καὶ τοι ποιοῦν ἑλληνικῶν ἐθίμων καὶ πράξεων ἐπίδειξιν, ὅμως ἑλληνικῆς Μούσης προῖον δὲν εἶναι αὐτὸ καθ' ἑαυτό.

Τοῦτο δὲ λέγων, δὲν ἀποβλέπω πρὸς τ' ἀχλυῶδη νοήματα, ὅσα ἐνεισρέουσιν ἐν τῷ Λάμπρῳ ἕκ τινος ἐπιτετήδευμένης ποιητικῆς ἐπινοήσεως, οὔτε πρὸς τὸν ξένον στίχον, οὔτε πρὸς τὴν γλῶσσαν, ποῦ μὲν χυδαίαν καὶ ἰδιώτιδα ὑπὲρ τὸ δέον, ποῦ δὲ ἀριστοκρατικὴν τὴν ἔμφασιν καὶ τὴν φιλοσοφικὴν ἀξίωσιν. Ἀποβλέπω πρὸ πάντων καὶ κατ' ἐξοχὴν πρὸς τι οὐσιωδέστερον. Λέγω, ὅτι ὁ Λάμπρος δὲν εἶναι ἑλληνικῆς ἐμπνεύσεως προῖον, διότι οὔτε τὸν μύθον ἔχει ἑλληνικόν, οὔτε τὰ ἦθη.

Καὶ ἐξηγοῦμαι.

Ὁ μῦθος τοῦ ποιήματος ἐμπεριγράφει εἰς διάλεκτον ἑλληνικὴν, εἰς ὕφος ἀγοραῖον, εἰς σχῆμα δημοτικώτατον ἐν τῶν φρικωδεστέρων κακουργημάτων· τὴν παρθενοφθορίαν θυγατρὸς, καὶ τὰς συνεπειὰς τῆς παρανομίας ταύτης. Ἴδου ὁ στρόφιγξ τῶν δραματιζομένων ἠθῶν!

Ἄλλ' εἶναι τάχα ἀπόρροια τῆς ἑλληνικῆς κοινωνίας τοιοῦτος μῦθος; Ἐκακουργήματα παρόμοια εἶναι ἄρα ἴδια τῆς ἀ-

πλοΐκῃς, καὶ οἶνει μοναστικῆς διαίτης, ἐν ἣ πρό αἰώνων πολ-
λῶν ἀνετράφη ὁ ἡμέτερος λαός; Δὲν εἶναι μᾶλλον αὐτὰ γνω-
ρίσματα κοινωνίας ἄλλης, ἤδη προβεβηκυῖας εἰς κακοήθειαν,
εἰς ἠθικὴν τηκεδόνα καὶ διαφθοράν, γνωρίσματα, εἰς ἔποψιν
τῶν ὁποίων φρίττει τὸ κοινὸν τῆς πατρίδος μας αἴσθημα, πρὸς
ἔκφρασιν τῶν ὁποίων αὐτὴ ἡ ἡμετέρα γλῶσσα ἀρνεῖται τὴν
βοήθειάν της;—Καὶ ἀφ' ἑτέρου, ἴ τάχα ἐξήντησεν ἡ ἐθνικὴ
ποίησις ἀπάσας τὰς συγκινήσεις, ὅσαι πηγάζουσιν ἐκ τῆς ἐξει-
κονίσεως τοῦ ἀπλοῦ ἔρωτος, ὅπως καὶ ἡμεῖς κατὰ μίμησιν δυ-
τικῶν τινῶν ποιητῶν ὀρμηθῶμεν ὄμμασι τυφλοῖς πρὸς τοὺς
ἔρωτας τοὺς παρὰ φύσιν, πρὸς τὴν τερατογραφίαν τῆς αἰμο-
μιξίας; Ἡ ὁδός, κατωφερῆς καὶ κρημνώδης σφόδρα. Ναὶ μὲν
καὶ ὁ Ῥακίνας, μιμητὴς τοῦ Εὐριπίδου, εἰκονίζει ἐν τῇ Φαίδρα
τὸν ἔκτοπον ἔρωτα ἄλλ' ὅμως, διὰ τίνων λεπτῶν ἐπιφυλάξεων!
Ἡ Φαίδρα, καὶ τοι μόνον μητριά, καὶ τοι νομίζουσα ἑαυτὴν
χῆραν διὰ τὸν θάνατον τοῦ συζύγου, οὐχ ἥττον ἐντρέπεται τὸ
ἀλλόκοτον πάθος της· ὑποκύπτει ἡ παντάλαινα τῇ διωγμῷ
τῆς Ἀφροδίτης! Ὁ Καμπιστρὼν, ὑπερβάς εἰς τόλμην καὶ Εὐ-
ριπίδην καὶ Ῥακίναν, εἰσάγει ἐν τῇ Τιριδάτῃ τὸν ἔρωτα ἀδελ-
φοῦ πρὸς ἀδελφὴν. Ἐπὶ τέλους ὁ *Chateaubriand* ποιεῖ τὸν
αὐτὸν ἀθέμιτον ἔρωτα θέμα περιπαθοῦς μυθιστορήματος. Ἀλλὰ
καὶ οὗτοι τῆς δυτικῆς κοινωνίας οἱ ποιηταί, πρὸς τοιαῦτα κα-
ταφεύγοντες δριμύτατα καρκεύματα, δὲν παραλείπουσι νὰ
σκεπάσωσι σεμνῶ τινι περιβολαίῳ τὰς ἀποπλανήσεις τοῦ πά-
θους, τὴν δὲ ἀπόλαυσιν καὶ πλήρωσιν τοιούτων σχέσεων ἐκ-
φυλλοφοροῦσιν ἀπὸ τῆς σκηνῆς ὡς πρᾶγμα ἀποτρόπαιον, καὶ
ὄλως ἀντιποιητικόν. Ὁ Σολωμός, βιάσας καὶ τὴν αἰδῶ τῆς
τέχνης, καὶ τὴν αἰδῶ τῶν ὁμογενῶν, ἐξώκειλε κατὰ τὸ ῥω-
μαντικὸν τοῦ *Λάμπρου* δοκίμιον εἰς τὸ ἔπακρον τῆς ῥωμαν-
τικῆς τόλμης, τῆς ἀφιλοκαλίας κάλλιον εἰπεῖν.—Θέαμα ἀπο-
τρόπαιον! Τὰ δειλαῖα φάσματα τῆς ἐν ἀγνοίᾳ πληρωθείσης αἰ-
μομιξίας, τὰ τέκνα τοῦ ἐγκλήματος, διαβαδίζοντα τὸ θυσια-

στήριον, προέρχονται βρακοδυτοῦντα καὶ ποδοκτυποῦντα τὴν ἀβέβηλον τῆς Ἐπαναστάσεως σκηνὴν ὑπὸ τὴν στυγερωτέραν μορφήν.

Ἄλλ' ἡ συνείδησις τοῦ εὐφυοῦς ποιητοῦ δύναται μὲν νὰ σιγήσῃ πρὸς ὦραν, ἐξεγείρεται ὅμως μετὰ μικρόν. Γνοὺς καὶ αὐτὸς ὁ Σολωμὸς τὸ ἀπότομον τοῦ ἐπινοήματος, τὸν μὲν *Λάμπρον* ἔασεν ἀτελείωτον, τὰ δὲ τερατώδη θέματα ἀπελάκτισε, καὶ πάλιν διὰ τὴν ἐποποιίαν ἐνεστερνίσθη τὴν πραγματικότητα τῆς Ἑλληνικῆς ἐθνεγεργίας. Ἐβράδυνεν ὅμως ἡ ἐπιστροφή! Τῶν ἰδανικῶν τρυφῶν ἢ κατάκορος ἀπόλαυσις ἐπηυώνισεν ἤδη τὸ χυδαῖον τῆς πραγματικῆς ἀληθείας! Ὁ μυστικισμὸς, ἐμβολιασθεὶς ἅπαξ ἐν τῇ φαντασίᾳ τοῦ ποιητοῦ, διείρησεν εἰς πᾶσαν ἔμπνευσιν αὐτοῦ, καθὼς διέρπει δηλητήριον εἰς τὰς φλέβας. (1) Ὁ ἔρωσ τῆς κριτικῆς ἀναλύσεως, ὀρύξας λάκκον ἀναμέσον τοῦ ὑπερβατοῦ νοήματος καὶ τῆς λιτότητος τοῦ χυδαίου λόγου, ἔφερε μετ' ὀλίγον εἰς ἀθυμίαν τὸν νεωτεριστὴν, ἐδειλίανε τὴν εὐτολμον αὐτοῦ διάνοιαν, περιήλασε τὴν ἐπιπνευστικὴν δύναμίν του εἰς κύκλον ἀβεβαιότητος ἀδιέξοδον, ἐπέφερε, κατ' ἀρχὰς μὲν τὴν νάρκωσιν, βαθμηδὸν δὲ καὶ τὴν ἀφορίαν τῆς μεγαλοφυΐας.

«Νερά καθάρια καὶ γλυκά, νερά χαριτωμένα

Χύνονται μέσ' τὴν ἄβυσσο»

Στίχοι αὐτοῦ τοῦ Σολωμοῦ.—Ἐντεῦθεν ἡ ἰδιοτροπία, ἡ καθουμία, ἡ φυγανθρωπία, αἵτινες ἐχαρακτήρισαν τὸ τελευταῖον

(1) «Ahi, che la terra è piena di misteri,
Nè tutti il loco, onde vegn' io li svela!

Or quando fia, chi sarà mai che alfine
Mi sveli il ver, che tante volte io chiesi
A tanti spirti, in tante sfere invano!

Ἡ Σαπφώ. Ἰταλ. ποιημάτων τοῦ Σολωμοῦ.

τοῦ βίου του στάδιον· ἐντεῦθεν καὶ οἱ πνευματικοὶ ἐκεῖνοι ἐρεθισμοί, πρὸς οὓς ὁ ταλαιπωρούμενος ἐπ' ἔσχατα κατέφυγε πρὸς ἀναζωπύρωσιν τῆς ῥαθυμότητος φρενός, ἐρεθισμοὶ ἐκ τοῦ εἶδους ἐκείνων, οἵτινες, ὡς ἄδεται, συνέτεμον καὶ τὸ νῆμα τῶν ἡμερῶν τοῦ Schiller.

Ἰς οἶδεν ἄλλως τε μὴ ἐκ τῆς αὐτῆς ἀθυμίας προῆλθε καὶ ἡ ἄκαμπτος ἀπέχθεια τοῦ Σολωμοῦ πρὸς τὸ ἀσπασασθαι αὐτοπροσώπως τὴν γῆν τῆς Ἀναγεννήσεως, καὶ ἐπιτοπίως ἀποθησαυρίσαι τὰ ἦθη, τὴν γλῶσσαν, τὰς ἀναμνήσεις πῶν ἡρώων, οὓς ἔλεγεν ὀριζομένους εἰς ἐξύμνησιν; Πρὸς ὅσους περὶ τούτου ἡρώετον αὐτὸν ἀπεκρίνετο συνήθως, ὅτι ἡ αὐτοψία τῆς ὀντότητος, μάλιστα δὲ ὀντότητος μὴ εἰσέτι συγκεκριτημένης, οἷα ἦτο ἡ ἑλληνική, ἤθελεν ἴσως ἀφανίσει τὴν ἰδανικὴν ἐποποιίαν ἣν διετέλει οἰκοδομῶν μεσ τὸ ἅγιον βῆμα τῆς ψυχῆς. Λάθος βαρὺ ὤφειλεν ὁ νουνεχέστατος ὑπὲρ πάντ' ἄλλον ν' ἀναλογισθῆ, ὅτι χρεῖαν ἰδανοποιήσεως δὲν εἶχεν ἡ ἑλληνική Ἀναγέννησις, αὐτὴ ἦτις εἰς τοὺς κόλπους τῆς περιλάμβανεν ἤδη πᾶν στοιχεῖον ἰδανικῆς καὶ πρωτοτύπου δημιουργήσεως, ἱστορίαν, δηλαδὴ, καὶ θρησκείαν, καὶ ἰδιοπροσωπίαν ἐθνικὴν, καὶ ἦθη ἀξιοζωγράφητα, καὶ παραδόσεων ἐνσάρκωσιν, καὶ τεράστιον δραματικότητα. Ὄφειλεν ἴσως πρὸ πάντων νὰ μὴ λησμονήσῃ τὸ παράγγελμα, ὅπερ νέος ὢν ἔτι ἔλαβε παρὰ τοῦ Μόντου, ὅτι ἀμαρτάνει ὁ ποιητὴς συλλογιζόμενος παραπολύ. Ἡ Ἀναγέννησις τῆς Ἑλλάδος ἦτο ἐν τῇ πεζοβατία τοῦ νῦν αἰῶνος αὐτοτέλεστος καινουργουμένης Ποιήσεως ἀποκάλυψις.

Καὶ ὅμως, τὴν ἀποκάλυψιν ταύτην ἄλλως πῶς ἐπεσκόπησεν, ἢ ὡς πασιδῆλον καὶ ἀπερικάλυπτον τὸ μεμυστηριασμένον πνεῦμα τοῦ Σολωμοῦ, ὅπερ εἰς τὰ πλησιέστατα συμβάντα τῆς Ἐπαναστάσεως, εἰς τὸ ἔμπνουν εἰσέτι στόμα τῶν ἀρχηγῶν τῆς, εἰς τὴν ἀντηχοῦσαν ἔτι βροντὴν τῶν ἐμπρηστηρίων τοῦ Κανάρου κατεβασανίσθη, οὐκ οἶδα πῶς, νὰ ἐνεύρῃ τ' ἀπόρρητα τῶν Δρυΐδων, τὰς ὄνειροφαντασίας τῶν θεολήπτων, τῶν Niebe-

lungen τὰ μυστήρια. «Ὁ Σολωμός, παρατηρεῖ καὶ αὐτὸς ὁ ὑπομνηματιστὴς του ἐν τοῖς Προλεγομένοις (σελ. λδ'), δὲν ἐσυνηθοῦσε νὰ θεατρίζῃ τὰ ἔθνικα του φρονήματα· ἀλλὰ μὲς τὸ ἄγιο Βῆμα τῆς ψυχῆς οἰκοδομοῦσε τὴν ἀληθινὴν Ἑλλάδα. Ἡ Ἑλλάδα αὐτὴ, τὴν ὁποῖαν ὁ κοινὸς ἄνθρωπος δὲν ἐκαταξιώθηκε νὰ ἰδῇ ποτὲ μὲ ὄσους συμπερασμοὺς κι' ἂν μορφώσῃ ἀπὸ τὰ πράγματα, μὲ ὅσα ὀνειράτα κι' ἂν γεννήσῃ ἢ ἐπιθυμία του, ἢ Ἑλλάδα αὐτὴ, ποῦ εἶναι μυστήριον γιὰ ὅλα τὰ ἄλλα παιδιὰ της, αὐτὴ φανερόνεται εἰς τὰ μάτια τοῦ ἔθνικοῦ ποιητῆ μὲ τὰ θεϊκὰ της γνωρίσματα. Καὶ αὐτὸς τὴν ἀναγνωρίζει· καὶ μ' ὅλον τοῦτο αἰσθάνεται, ὅτι δὲν δύναται ἀκέραιην νὰ τὴν ἀγκαλιάσῃ ἢ φαντασίᾳ του, ἐπειδὴ καθὼς τοῦ πολύαστρου οὐρανοῦ, ὅμοια καὶ αὐτῆς, πολλὰ μέρη φαίνονται, καὶ μέρη ἔναι κρυμμένα».

Ἡ τελευταία αὕτη φράσις ἐξήχθη παρὰ τοῦ βιογράφου καὶ πανηγυριστοῦ ἔκ τινος σχεδιάσματος, ἔνθα ὁ ποιητὴς προσφωνεῖ τὴν μητέρα Ἑλλάδα. Ἐξ αὐτῆς τῆς προσφωνήσεως ὁ ἀναγνώστης θέλει κατανοήσῃ (καθ' ὅσον δύναται) ὑπὸ ποῖον ποτὲ σχῆμα ἰδανικὸν ἢ μήτηρ αὐτὴ παρίσταται τῇ φαντασίᾳ τοῦ ποιητοῦ.

«Μητέρα μεγαλόψυχη ἔς τὸν πόνον καὶ ἔς τὴ δόξα,

Κι' ἂν ἔς τὸ κρυφὸ μυστήριον ζοῦν πάντα τὰ παιδιὰ σου

Με λογισμὸ καὶ μ' ὄνειρον, τί χάρι' ἔχουν τὰ μάτια,

Τὰ μάτια τούτα, νὰ σ' ἰδοῦν μὲς τὸ πανέριον δάσος,

Ποῦ ξάφνου σοῦ ἔτριγύρισε τ' ἀθάνατα ποδάρια

(Κύττα) μὲ φύλλα τῆς Λαμπρῆς, μὲ φύλλα τοῦ Βαϊῶνε!

Τὸ θεϊκὸ σου πάτημα δὲν ἄκουσα, δὲν εἶδα,

Ἄτάραχνη ἄν οὐρανὸς μ' ὅλα τὰ κάλλη ἔπῳχει,

Ποῦ μέρη τόσα φαίνονται καὶ μέρη ἔναι κρυμμένα·

Ἀλλὰ, θεά, δὲν ἠμπορῶ ν' ἀκούσω τῆ φωνῆ σου,

Κ' εὐθὺς ἐγὼ τ' Ἑλληνικοῦ κόσμου νὰ τῇ χαρίσω;

Δόξα ἢ ἢ μαύρη πέτρα του καὶ τὸ ξερὸ χορτάφι.

Ἰ Δὲν νομίζεις ὅτι, εἰς Γερμανικὸν πανεπιστήμιον παρευρισκόμενος, ἀκούεις τὸν περιβόητον μυστογράφον *Schoelling* ἀπὸ τῆς ἑδρας ἐξαγορεύοντα, ὅτι εὐδαίμονα ἤθελε νομίσαι ἑαυτὸν, ἂν ἐκ τῶν ὀγδοήκοντα πέντε μαθητῶν του δύο μόνοι ἠδύναντο νὰ ἐμβατεύσωσιν εἰς τὸν νοῦν τῆς παραδόσεως; Ἄσπετίλωμεν λοιπὸν εἰς κόρακας καὶ Ἱστορίαν καὶ Ποίησιν καὶ πᾶσαν μελέτην ἐρμηνευτικὴν, ἀφοῦ τριάκοντα αἰῶνων ἀκάματος προσπάθειαι δὲν ἐπέτυχον νὰ διασκεδάσωσι τὴν ὁμίχλην, νὰ καταλύσωσι τὸν *Νεκρῶν κευθμῶνα* καὶ σκότου πύλας, ἔνθα ἡ Ἑλληνικὴ Ἱστορία ἰσχυρογνωμόνως κρύπτεται. Ἡ Ἑλλάς ἀτελεύτητον καὶ κρυφὸ μυστήριον πρὸς τὰ τέκνα της! Μυστήριον ἡ Ἑλλάς τοῦ 1821 πρὸς τὸν Καραϊσκάκη, πρὸς τὸν Νικητῆν, πρὸς τὸν Γερμανόν! Ἄστειον, τῇ ἀληθείᾳ, τὸ μυστήριον αὐτό, ὅπερ γεγωνῶς ἀπὸ κολοφῶνος τῶν Καλαβρύτων ἀναφωνεῖ καὶ διαβοᾷ τὸ τὰν ἢ ἐπὶ τὰν, ὅπερ ἀστραπηβολεῖ εἰς τὴν λάμπιν τοῦ ξίφους τῶν Βοσσάρων, ὅπερ ἀποκωφοῖ τὴν ἀκοὴν ἀπὸ Ψαρρῶν καὶ Ὑδρας καὶ Πετσῶν ἕως ἀδύτων τοῦ Σουλτανικοῦ σεραγίου! Ὁ γερμανόφιλος βιογράφος ἄς ἀποκαλῆ ὅσον θέλῃ τὸ σχεδίασμα αὐτὸ «*πιτυχημένο συγχώνευμα τοῦ ἐπικού εἴδους καὶ τοῦ λυρικοῦ, μέσα εἰς μιαν ἀπλότητα, ἡ ὁποία μένει μοναδικὴ εἰς τὴ φιλολογοία τοῦ αἰῶνος*» (σελ. μζ'). Ἐγὼ ἐκ μέρους μου τὴν μοναδικὴν ἀπλότητα δὲν εὐρίσκω, παρὰ μόνον εἰς τὰ τούτου ἀξιοσπαργάνιστα ψελλίσματα, τῷ ὄντι μοναδικὰ εἰς τὴ φιλολογοία τῆς σπουδαιολογούσης Ἑλλάδος. Μᾶλλον δὲ συμφωνῶ πρὸς αὐτόν, συνομολογοῦντα μετὰ τοῦ περινοητικοῦ δημοσίου, ὅτι «*Πολλὰ ὀλίγον ἤθελε ἐξάγεται ἀπὸ τὰ συγγράμματα τοῦ Σολωμοῦ, καὶ ἂν τὰ εἶχαμε ὅλα καὶ ἀκέραια· διότι τὸ ἔργον του εἰς τὴν Τέχνην, καθὼς καὶ εἰς τὸν ὑψηλὸν προφορικὸν λόγον του, ἦταν μία αὐθόρμητη, ἀδιάκοπη προσπάθεια νὰ σβύρῃ τὴν προσωπικότητά του μέσα εἰς τὴν ἀπόλυτην ἀλήθειαν*».

Καὶ πραγματικῶς ἡ διαπρύσιος αὕτη προσωπικότης ἐσβέσθη εἰς τὰ βάθη τῆς Ἀπολύτου Ἀληθείας. Δοξάσωμεν τὸν Ὑψιστον ὅτι ἡ προσωπικότης τοῦ ἔθνους δὲν συνεβυθίσθη μετ' αὐτῆς εἰς τὴν ἄβυσσον!

Οὐχ ἦττον ὁμως ἡ σβέσις ἀπέβη ὀλεθρία καὶ πρὸς τὴν δόξαν ἐνταυτῷ τοῦ ποιητοῦ, καὶ πρὸς τὴν τοῦ ἔθνους ἐπισημῆσιν. Ὁ ἰδανικὸς ἐκεῖνος ὄνειρος, ὁ μυστικὸς καὶ φανταστὸς

ἐξείνος κόσμος τῆς ἐπαγγελίας, οἴμοι, ἀγέννητος, ἀναποκάλυπτος κατῆλθε τὰς βαθμίδας τοῦ τάφου μετὰ τοῦ δημιουργοῦ του! Πλὴν τοῦ *Λάμπρου*, καὶ τινων ἐτέρων τεμαχίων, ναὶ μὲν τετορνευμένων καὶ περισσῶς ἀπωνυχισμένων, ὅμως ἀσυναρτήτων, πλὴν τινων σχεδιασμάτων, ὡσαύτως ἀποπνεόντων ὁσμὴν γερμανικοῦ πανθεισμοῦ, ὡσαύτως σκιαγραφούντων πρόσωπα, αἰνιγματώδη ἔχοντα καὶ τὸν λογισμόν, καὶ τὸ εἶδος, καὶ τὴν δμιλίαν, ναὶ, πλὴν ὀλίγων τινῶν ἀσυρβράπτων σκιαγραφημάτων, τὴν αὐτομολίαν προσμαρτυρούντων τοῦ λυρικοῦ, οὐδὲν ἢ ἀπολελεγεμένη Μοῦσα τοῦ Σολωμοῦ ἄφισεν εἰς κληρονομίαν ὀλομελὲς καὶ πλήρες ἐπικὸν δοκίμιον. Ὁ Κορυφαῖος τῶν Ἑλλήνων ἐλεγειογράφων, εἰμὴ καὶ τῶν Εὐρωπαϊῶν, ἀκμαῖος ἔτι ἀποίχεται, θανασίμως ἀποπληχθεὶς ἐν τῇ καρδίᾳ (1).

(1) Γινομένου λόγου περὶ προσώπων, ὑπὸ τοῦ Σολωμοῦ ἐν τῇ νεωτέρᾳ αὐτοῦ ποιήσει σχεδιασθέντων, ἄτοπον δὲν εἶναι καὶ διὰ παραδειγμάτων νὰ ἐξακριβώσωμεν τὰ κατηγορούμενα. Καὶ ἐπειδὴ τὸ περιπόθητον θέμα τοῦ ποιητοῦ κατὰ τὴν πρώτην τῆς ἐλεγειοποιίας φάσιν, ὑπῆρξεν, ὡς εἶδομεν ἀνωτέρω, ὁ γυναικεῖος χαρακτήρ, τύπουσ γυναικεῖους, χάριν συγκρίσεως, καὶ νῦν ἄς λάβωμεν ἐκ τῶν ὑστεροχρόνων ἐπικῶν του σχεδιασμάτων, ὅπως αὐτόφωρον ἔσον οἶόν τε δράξωμεν ἐν τῇ διαφορᾷ τὴν βαθμιαίαν ἔκπτωσιν τῆς Τέχνης. Πρὸς τοῦτον δὲ τὸν σκοπὸν, οὐδὲν, οἶμαι, ἀρμοδιώτερον τῆς μαρτυρίας αὐτοῦ τοῦ Ἰπομνηματιστοῦ, ἔστις ἀναφέρει διὰ μνήμης τὴν ὑπαρξίν ἀποσπασμάτων ἐκ τῶν *Ελευθερίων Πολιορχημένων*, κρίμασιν οἷς οἶδε Κύριος, μὴ ἰδόντων τὸ φῶς ἐν τῇ Κερκυραϊκῇ ἐκδόσει. «Ὡς κορυφὴ τοῦ ἠθικοῦ μεγαλείου, διηγεῖται ἐν τοῖς Προλεγομένοις αὐτοῦ ὁ εἰρημένος Ἰπομνηματιστής (σελ. μά.) ἐφαίνεται εἰς τὸ ποίημα μίᾳ τῶν γυναικῶν, τῆς ὁποίας ὁ ποιητὴς ἔδινε ἕνα πνεῦμα φιλέρευνο, διψασμένο νὰ ἐννοήσῃ τι ἀπὸ τὰ μυστήρια τοῦ παντός. Ἀπὸ αὐτῆ τῆ μυστικῆ διάθεσι τῆς γυναικὸς πιάνεται ὁ Πειρασμός, ὅπως τὴν κάμῃ νὰ ξεκλίνῃ ἀπὸ τὴν θέσι, εἰς τὴν ὁποίαν αὐτὴ ὑψώθηκε καὶ βασιτεῖται μὲ τοὺς ἄλλους ἀγωνιστάδες. Ἐνῶ εἰς ταῖς ὑστεριναῖς ὥραις, ἡ γυναῖκες κάθονται περιλυπαῖς, καὶ σιωπηλαῖς, ξάφνου ἡ Μάρθα σκάει τὰ γέλια. Τότε μίᾳ ἄλλῃ τῆς λέει. «Τί κάνεις, ὦ καρδιογνώστρα; ἐσύ, ὅπου δὲν σὲ εἶδαμε νὰ καλοκαρδίξῃσαι οὔτε εἰς τὸν καιρὸ τῆς εὐτυχίας καὶ τῆς δόξας, τώρα γελᾷς, ἐνῶ ἐχάσαμε τὰ πάντα;» Καὶ ἡ Μάρθα· «Εἰς ἐκείνη τῇ στιγμῇ ἐπαρουσιάσθηκε εἰς τὸ πνεῦμά μου ὁ Πειρασμός, καὶ μὲ ἔταξε νὰ μὲ ξεσκεπάσῃ τὰ ἄπειρα μυστήρια τῆς πλάσις, ἂν ἐγὼ ἔστεργα ν' ἀφήσω τοῦτο τὸ χῶμα. Τοῦτο ἔκανε ὁ Πειρασμός, κ' ἐγὼ ἐκδίκησι τοῦ πῆρα.» — Κατὰ μαρτυρίαν τοῦ Ἰπομνηματιστοῦ, ὁ ποιητὴς ἐθεώρει τὸ χωρίον τοῦτο «ὡς ἐνα ἀπὸ τὰ ὀλίγα ὅπου εἶχε πετύχει τὴν ἐννοια τῆς Τέχνης του». Ἐγὼ ὅμως εὐσεβῶς ἐκφράζω τὴν γνώμην, ὅτι ἀντὶ τοῦ Συναξαρίου τούτου, ἀπέναντι τοῦ ὁποίου ὠχρῶσι καὶ αὐτὰ τοῦ Λειμωναρίου τὰ φαντασιοκοπήματα, ἀπειράκις προτιμώτερον εἶναι τὸ Ἐλεγείον τῆς *Φαρμακωμένης*, ἢ τὸ Τραγῶδι τῆς *Παιδοῦλας*, ἐν οἷς ἀνεπιτηδεύτως καὶ κατὰ φύσιν εἰκονίζεται τῆς ἀφελοῦς παρθεναίας ὁ χαρακτήρ. Ἀλλὰ δὲν ἀρκεῖ ὁ πεφυσημένος τύπος τοῦ γυναικεῖου ἠρωϊσμοῦ. Ἐχομεν καὶ ἐτέραν Σουλιώτισσαν ἠσυλῆ φιλοσοφοῦσαν, ἀταρχῶς ἐν μέσῳ τοῦ πυρὸς δραματιζομένην καὶ πλατω-

Ἀποίχεται! — Τάχα θέλει ποτὲ τὸ γένος, συμπαθῶς φερόμενον, ἐγείρει ἓνα λίθον εἰς ἀναμνησίν του;

Λυπηρὸν τὸ ζήτημα. Φεῦ! ἐνταῦθα μόνον, εἰς τὴν πατρίδα τῶν μαρμάρων καὶ τῶν ἐπιγραφῶν, ἐνταῦθα μόνον ἀφικνούμενος ἐκ περάτων οἰκουμένης ὁ περιηγητής, οὐδένα εὐρίσκει

νίζουσαν. Ἀνιπτόπους, σκοροδοφάγος Σουλιώτισσα, ἐφαρπαζομένη εἰς ὑπερκοσμίους Πετραρχικὰς ὀπτασίας! Ἴδου Τέχνης μουστήριον! ἐταμάζεται νὰ ἐκφωνήσῃ πάλιν ὁ ἀκούρατος πανηγυριστής. Ἴδου πρῶτότυπον ἐφεύρεσι! Ἴδου ἐξευγένισι τῆς χυδαϊότης! Ἡ παρθένος ἀπώλεσε τὸν ἐραστὴν κατὰ τὴν μάχην. Μετ' ὀλίγον «στρέφεται νοερῶς πρὸς τὸν Ἄγγελον, τὸν ὅποιον εἶδε στ' ὄνειρό της νὰ τῆς προσφέρῃ τὰ φτερά του· γυρίζει ἔπειτα πρὸς ταῖς γυναῖκες νὰ τοὺς εἰπῇ, ὅτι αὐτὴ τὰ θέλει τὰ φτερὰ πραγματικῶς, ἀλλ' ὄχι γιὰ νὰ φύγῃ, ἀλλὰ γιὰ νὰ τὰ κρατῇ κλεισμένα ἐκαὶ κοντά τους, καὶ νὰ περιμένῃ μαζῆ τους τὴν ὥραν τοῦ θανάτου. Μετὰ τοῦτα ἀνατρέχει ἡ φαντασία της εἰς ἄλλα περασμένα· πῶς τὴν ἐπαρηγοῦσαν, ἐνῶ ἐκείτετο ἄρρωστη « ἡ ἀτάραχαις πνοαῖς ἡ πολυαγαπημένας » τῶν ἄλλων γυναικῶν ὅπου ἐκοιμοῦνταν κοντὰ της· καὶ τέλος πῶς εἶχε ἰδεῖ τὸν νέον νὰ χορεύῃ εἰς τὴ χαρμύσσην ἡμέραν τῆς νίκης. . . . » Ἄλλ' ἄς ἀφίσωμεν τὸν Συναξαριστήν. Ἐνθυμεῖται πᾶς ἕκαστος τὸ σύντομον, ὅμως θελκτικὸν ἐκεῖνο ἐλεγείον τοῦ Σολωμοῦ, ὅπου ἡ Βοσκοῦλα κἀθεταί καὶ κλαίει τὸν θάνατον τοῦ ποιμένος ἐραστοῦ της. Ἴδου ὑπὸ ποῖον σχῆμα ἐξφραχθεὶς ἐπέτυχε τὸ μουστήριον τῆς Τέχνης νὰ μεταμορφώσῃ ἐν τῷ φανταστικῷ τοῦ ποιητοῦ τὸ σεμνὸν καὶ ἀπεριττόλογον πρόσωπον τῆς Βοσκοῦλας αὐτῆς, λαβούσης ἡρωίδος ἔνδυμα·

« Ἄγγελε μόνον ἔς τ' ὄνειρό μου δίνεις τὰ φτερά σου ;
 Στ' ὄνομα αὐτοῦ ποῦ ὄ τάπλασε, τ' ἄγγεῖδ' ἡ ἐρμιᾶς τὰ θέλει.
 Ἴδου ποῦ τὰ σφυροκοπῶ ἔς τὸν ἀνοιχτὸν ἀέρα,
 Χωρὶς φιλί, χαιρετισμό, ματιὰ, βασιλίσσαις μου !
 Τὰ θέλω γῶ, νὰ τὰ χῶ γῶ, νὰ τὰ κρατῶ κλεισμένα,
 Ἐδῶ π' ἀγάπης τρέχουσε βρῦσαις χαριτωμέναις.
 Κι' ἄκουα ποῦ λέγετε· « Πουλί, γλυκαῖά ποῦ ν' ἡ φωνή σου !
 Ἀηδονολάλει στῆθός μου, πρὶν τὸ σπαθὶ ὄς σχίσῃ·
 Καλαῖς πνεαῖς παρηγοριά ἔς τὴ βαρεῖά νόχτα κ' ἔρμη·
 Μὲ σᾶς νὰ πέσω ἔς τὸ σπαθί, κι' ἄμποτε νὰ μαι πρώτη !
 Τὸ στραβὸ φέσι ἔς τὸ χορὸ τ' ἄνθια ἔς τ' αὐτὶ στολίζει,
 Τὰ μάτια δείχνουν ἔρωτα γιὰ τὸν ἀπάνου κόσμον,
 Καὶ στὴ θωριά του εἶν' ὤμορφο τὸ φῶς καὶ μαγεμένο. »

Ἐποῦ ἡ παρθενία τῆς ἐμπνεύσεως ; Ἐποῦ τὸ εὔρου, καὶ ἀγνόν, καὶ δροσερὸν τῆς καθομιλουμένης γλώσσης ;

Ἀκούω μὲν ῥυθμικὴν ἀρμονίαν, ἀκούω συνδρομὴν εὐφώνων λέξεων, ὁσφραϊνομαι συγκεχυμένην τινα λυρικὴν εὐωδίαν, ἀλλ' ἐνῶ τείνω τὴν χεῖρα πρὸς τὸ ἄνθος, ἡ μαγεμένη τοῦ ἄνθους σκιὰ γίνεται ἄφαντος. Ἐννοῶ, δηλαδὴ, ἡ ὀλίγον, ἢ οὐδὲν. — Ἀνεκτὸν μὲν ἐν τῇ θεολογίᾳ τὸ σκοτεινόν, ἀλλὰ γριφολογία ἐν τῇ Ποιήσει, ἐξαιρέτως ἐν τῇ Δημοτικῇ! — Περὶ τὸ ἔτος 1400, Πρῶστος τις ῥάψωδος, ἐν τῷ συμποσίῳ παρευρεθεὶς τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ τάγματος τῶν Γευτόνων, ἐνθα συνεστιῶντο ἕκαστον ἱππῶται, ἐξῴμνησεν εἰς ἀπηρχαιωμένην

ἀνδριάντα, μαρτυροῦντα τῶν ἄλλων Εὐρωπαϊῶν τὴν φιλότιμον εὐγνωμοσύνην. Ὁ περιηγητής, τὴν χώραν μας ἐπισκεπτόμενος, θαυμάζει μὲν τὴν μεγαλοπρεπῆ τοῦ παρελθόντος κατάπτωσιν, ἔβρηνθεται μὲν καταμετρῶν ἐρείπια κεχλοσμένα, ἀνασκαλεύων ὠκυγίους τάφους, ἀλλὰ μάτην περιστρέφει πανταχόθεν τὸν ὀφθαλμόν, ἐπιζητῶν καί τι μνημεῖον, ἐγηγερμένον εἰς ἀνάμνησιν τῆς κατακόρωσ σαλπιζομένης ταύτης Ἀναγεννήσεως. Ἄδοξος, λοιπόν, ἀπεριποίητος, ἀνεπίγραφος ὁ παρῶν μας βίος! Ναί, κατὰ δυστυχίαν. Ἡ αὐτή, ὡς ἐπὶ Τούρκων, νεκρικὴ σιγὴ παρὰ τὰ Μακρὰ Τείχη, εἰς αὐτὰ τῆς πρωτευούσης τὰ πρόπύλαια. Ἐρημος ἐκ δεξιᾶς, ἀφορία ἐξ ἀριστερᾶς· καὶ ποῦ μὲν κνίδαι, προμαχῶνας ἱστορικούς, καὶ σωτήρων ὅσῃ καταζωννύουσαι, ποῦ δὲ βοῶν ἀγέλαι, ἀνυπόπτως ἀκρολογοῦσαι βοτάνην, πεφοινιγμένην ὑφ αἵματος ἔτι νωποῦ. Ἀχάριστος ἐποχὴ, καθ' ἣν ἐτοιμαζόμεθα τὰ ὀφειλόμενα πρὸς τοὺς δανειστὰς χρεώλυτρα ν' ἀποτίσωμεν, ὅμως τὴν ὀφειλομένην τιμὴν πρὸς τοὺς ὑπὲρ ἡμῶν σφαγέντας ἀναβάλλομεν ἐπ' ἀορίστῳ, ἐποχὴ καθ' ἣν ἀφειδῶς ἐπιδαφιλεύομεν παράσημα πρὸς ἐπαίτας πάσης τάξεως καὶ γενεᾶς, ἐνῶ γυμνοὺς καὶ ἀτιμήτους ἔωμεν τοὺς τάφους τῶν ἐλευθερωτῶν τῆς πατρίδος! . . . Ἦότε τὸ τέλος τοιαύτης ἀναληθείας; — Ἐλπίσωμεν εἰς Θεόν. Μὴ ἀποθυμῶμεν! Τάχ' αὔριον ἔσεται ἄμεινον. Ὅταν ἔγγλυφά ποτε ἐνστηλωθῶσι τὰ σεβάσματα τῆς Ἀναγεννήσεως, τὰ λαμπρὰ ὀνόματα τοῦ Κωνσταντίνου Παλαιολόγου, τοῦ Καστριώτου, τοῦ Φεῤῥαίου, τοῦ Πατριάρχου Γρηγορίου, τοῦ Καποδιστρίου, τοῦ Καραϊσκού, καὶ τῶν λοιπῶν τῆς παλιγγενεσίας πρωτουργῶν, τότε πιθανῶς δὲν θέλει παραλειφθῆ καὶ τ' ὄνομα τοῦ Λιγυάδου τῆς Δημοτικῆς ποιήσεως, τοῦ ὑμνογράφου τῆς Ἐλευθερίας, τ' ὄνομα τοῦ Διονυσίου Σολωμοῦ. Ὁ καλλιτέχνης θέλει παραστήσει τὴν Ἑλλάδα κατηφοῦσαν καὶ ὑποδακρύνουσαν ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ κατηφοῦσαν, οὐχ οὕτω πρὸς ἔμφασιν τῆς ἐλεγειακῆς διαθέσεως τοῦ ποιητοῦ, ὅσον διὰ τὴν οἰκτρὰν τούτου μετὰπτωσιν. Διότι, μὴ τὴν ἀλήθειαν, πολλὰ καὶ μεγάλα, ἄλλως πως ὀδηγούμενος, ἠδύνατο ὁ δαιμόνιος νὰ κατορθώσῃ,

καὶ ἄχρηστον Πρωσοικὴν διάλεκτον τὰ προγονικὰ ἀνδραγαθήματα τῶν προσκεκλημένων. Οὐδὲ γὰρ ἐνόησαν οἱ ἀνεπιστήμονες ἱππῶται. Ὄθεν, ἀγανακτήσαντες, κοινῇ τῇ βουλῇ ἀπένειμον εἰς ἀμοιβὴν πρὸς τὸν κουφολόγησαντα ποιητὴν ἐκ αὐτῶν κοῦφια καρῦδια.

ἐξετέλεσε δὲ τὰ ἐλάττονα. Εὐμοιρήσας καὶ πλούτου διανοητικοῦ, καὶ πλούτου χρηματικοῦ προσέτι, ὤφειλεν ὁ εὐφύεστατος νὰ γονιμοποιήσῃ τὴν ἀνδρικήν ἡλικίαν διὰ σκέψεων καὶ μελετῶν θετικωτέρων, διὰ συνεχῶν εἰς τε τὴν ἐλευθέραν καὶ τὴν δούλην πατρίδα περιηγήσεων, διὰ συντονωτέρας σπουδῆς τῆς ιδιώτιδος, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς ἐξερευνήσεως τοῦ ἑλληνικοῦ μεσαιῶνος, ὅθεν ἐκπηγάζουσιν ἀξιοζήτητοι πρὸς τὸν φιλόλογον ὡσαύτως καὶ πρὸς τὸν ποιητὴν οἱ ἱστορικοὶ λόγοι τῆς ἡμετέρας ἀναβιώσεως, οἱ νόμοι δηλ. τῆς πατρίου πίστεως, οἱ νόμοι τῆς ἐπανακτωμένης αὐτονομίας, οἱ νόμοι τῆς γλώσσης, καὶ συνελόντι εἰπεῖν ὅσοι νόμοι προωστικοὶ ἀδιαλείπτως καθωδήγησαν καὶ καθοδηγοῦσι τὸ γένος τῶν Ἑλλήνων πρὸς τὴν τροχίαν τοῦ νεωτέρου πολιτισμοῦ. Εἰ οὕτως ἔπραττε, τίς ἄλλος ἤθελε παρέξει καλλιωτέρους ποιητικοῦ ὕφους ὑπογραμμούς; Τίς κρείττων αὐτοῦ, ὅστις ἄλλως τε πρὸς τὴν ἀλλογενῆ τῆς Ἰταλίας φιλολογίαν παρέσχεν, εἴτε στιχουργῶν, εἴτε λογογραφῶν, δείγματα σπανίας καθαρολογίας καὶ γλαφυρότητος, τίς ἄλλος, λέγω, ἤθελεν ἐπιτυχέστερον ἐκφέρει τύπους γλώσσης νεοελληνικῆς αὐθεντικούς, τύπους ὠρισμένους ἴσως ν' ἀναχαιτίσωσι τὴν ῥύμην τῆς ἀττικίζούσης, ἢ μᾶλλον ψιττακιζούσης ἡμῶν σχολαστικότητος, νὰ περιστείλωσι τὸ ἔθνοκτόνον τῆς παιδείας, τῆς τέχνης, τῆς θρησκευτικῆς διαμορφώσεως μονοπωλεῖον, νὰ διαβρῆξῶσιν ἐπὶ τέλους τοὺς σινικούς τούτους ἐπιτελισμούς, ἐντὸς τῶν ὁποίων ἀπὸ χρόνων ἀμνημονεύτων καὶ εἰς τὸ πείσμα παντὸς ὁμολογουμένου δόγματος ἐξευγενισμοῦ, ἐμφράτεται εἰσέτι παρ' ἡμῖν, ὡς εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Ἰουστινιανοῦ καὶ τοῦ Ἡρακλείου, ἢ συμμορία τῶν λογίων μανδαρίνων, οὕτω δ' ἐμφραττομένη ἀποχωρίζεται τῆς μεγάλης τοῦ γένους πλεονότητος; Ἐναργῆς τοῖς ὀρθῶσιν ὁ ἀναχρονισμός. Ἡ χριστιανικὴ Ἑλλάς, καθὼς ἡ Ἀθηναῖα ἐκ τῆς κεφαλῆς Διός, ἐξῆλθε τοῦ κρατῆρος τοῦ 1821 παρθένος ἔνοπλος, καὶ τὸ δόρυ πάλλουσα. Ναί, ἀνεπήδησε τὸ γένος ἡμῶν ἐκ τοῦ πυρίπνου κρατῆρος τριῶν ἐπαλλήλων κατακτῆσεων ἀπηλλαγμένον οἰασδῆποτε τυραννίδος, ἀπηλλαγμένον, ὅσον οὐδὲν ἄλλο γένος τῆς γῆς, καὶ αὐτοκρατορικοῦ δεσποτισμοῦ, καὶ τιμαριωτικῆς ἀνισότητος, καὶ ἱερατικῆς πλεονεξίας, καὶ διδασκαλικοῦ βραχμανισμοῦ. Λεῖον τὸ ἔδαφος, ὁμαλόν, ἐσταθμισμένον, ἔτοιμον ἤδη πρὸς οἰκοδόμησιν τοῦ ναοῦ.—Ὁ Σολω-

μὸς συνέλαβε μὲν τὴν ἰδέαν τῆς οἰκοδομήσεως, ὅμως ὀλιγώρησε καὶ περὶ τὸν τρόπον τῆς θεμελιώσεως, καὶ περὶ τὴν συναγωγὴν τῆς χρεϊώδους ὕλης· οἱ δὲ ξένοι τέκτονες, οὓς βραδύτερον ἤγαγε κατὰ τόπον, παρέφθειρον τὸ σχέδιόν του.

ΙΣΤ΄.

Ἄλλ' ὡς βλέπω αἱ περὶ Ποιήσεως σκέψεις μου παρεκτείνονται ἐπὶ ζημίᾳ καὶ ἑμοῦ αὐτοῦ καὶ τοῦ ἀναγνώστου· ἐπειδὴ βέβαια πολῦτιμος ἔνθεν καὶ ἔνθεν ὁ καιρὸς.

Λήγω λοιπὸν ἐνταῦθα τῆς θεωρίας, εὐελπιστῶν, ὅτι ἂν ἐμακρολόγησα, τοῦλάχιστον πάντως ἐπὶ ματαίῳ αἱ ὥραι ἀμφοτέρων ἡμῶν δὲν κατηναλώθησαν.

Εἶθε τὰ ἐν τῇ Πραγματεῖᾳ ταύτῃ τροχάδην διαγραφέντα, εἶθε τὸ παράδειγμα τοῦ Φωσκόλου καὶ τοῦ Σολωμοῦ, ὅπερ ἐπίτηδες παρεσύναψα, παρέξωσιν ἀφορμὴν μελέτης καὶ συννοίας πρὸς ὅσους τῶν ἡμετέρων νέων ὑπεδύθησαν τὸν εὖβατον μὲν τοῖς πᾶσι, λίαν ὅμως δυσεξήνηστον ἀγῶνα τῆς Νεοελληνικῆς Ποιήσεως!

Εἶθε διδαχθῶσιν οἱ πρωτόπειροι ἐκ τοιούτων παραδειγμάτων, ὅτι ἡ τοῦ πνεύματος ἀποξένωσις, πρωτοτυπίας καὶ δόξης ἀληθινῆς αὐτοκτονία ἀποβαίνει ἐν τῇ Φιλολογίᾳ· ὅτι ἡ *Μεταφυσικομανία* ὀφείλει τοῦλάχιστον νὰ ἦναι ποιητικῆς πολυγονίας ἀπόρροια, οὐδέποτε δ' ἀφετήριον, ἢ γνώμων καὶ καθοδηγὸς Ποιήσεως· διότι πρῶτον αἰσθάνεται, συλλαμβάνει, σαρκοποιεῖ ὁ ποιητής, ἔπειτα δὲ τὰ σαρκοποιηθέντα ἀνακρίνει· ὅτι ὁ μελανοπτέρυξ μυστικισμὸς, κατατρώγων ὡς τερηδῶν καὶ αἰσθημα καὶ αὐτόματον ἔμπνευσιν τοῦ ποιητοῦ, ματαιοῖ συνήθως τοῦ δημοσίου τὰς προσδοκίας· ὅθεν καὶ παρά τινος κριτικοῦ ἐρρέθη, *Du mysticisme à la mystification il n'y a qu'un pas.*

Εἶθε τέλος διατρανώσωσιν αἱ σκέψεις αὗται τὸ ὁμολογούμενον, ὅτι τὰς ἔμπνεύσεις τὰς εἰς μακροβιότητα προωρισμένας δὲν πορίζεται ὁ ποιητής ἐκ πάροχῆς ἀλλοτρίας, ἀλλ' ἀπαραιτήτως ἐπιφορᾷ ἐν τῷ ταμείῳ τῆς καρδίας αὐτοῦ· ἐκεῖ, ἔνθα συναντιφωνοῦσι καὶ οἶκος, καὶ πόλις, καὶ ἔθνος, καὶ ἀνθρωπότης· ἐκεῖ, ἔνθα καὶ Θεότης χρησιμοδοτεῖ, καὶ Πατρὶς φοιβάζει· ἐκεῖ, ἔνθα

κόσμος ἀδιάγνωστος συγκινήσεων περιμένει τὸ Ἐγέρθητι καὶ περιπάτει! Οὕτω πως οἱ πατέρες μας πράξαντες, τοιοῦτου ποτὲ μαντείου τὸν χρησμὸν ἐπερωτήσαντες, ἐξώρυξαν ἀπὸ μυχῶν καρδίας καὶ εἰς φῶς ἀνήγαγον τὴν διπλὴν ἐκείνην κοσμοφυγίαν τῆς Τραγωδίας καὶ τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἥτις μοναδικὴ καὶ ἀ- παραμίλλητος περιέσεται μέχρι συντελείας τοῦ αἰῶνος. Εἶπε Θεός, ἐν ταῖς καρδίαις αὐταῖς ἐγκατοικῶν, Ἔλεος οἰκοδομη- θείτω! καὶ πᾶσαι αἱ ὁδοὶ Ἑλλάδος ἐξέβρευσαν τοῦ Κυρίου τὸ Ἔλεος καὶ τὴν Ἀλήθειαν. Ἐκτοτε Ποίησις καὶ Πίστις ἀμετα- τρέπτως παρ' ἡμῖν συνεταυτίσθησαν.

Καὶ μὴν, πρὸς τοὺς ζηλωτὰς τοιαύτης ἐθνικῆς πρωτοτυπίας εὐθετον κρίνω νὰ δακτυλοδεικτήσω τὸ ἀξιωμακτικόν ἐκεῖνο παράγγελμα τοῦ Πλάτωνος, ὅπερ καὶ γὰρ συχναῖς σπουδάζων ἀναπολῶ καθ' ἑμαυτόν. «Θεὸς πᾶσιν ἀνθρώποις πατριὸς ἐξηγητῆς· οὐδεὶ ἀλλῶ πεισόμεθα, ἐὰν γοῦν ἔχωμεν, οὐ- δὲ χρῆσόμεθα ἐξηγητῇ, ἀλλ' ἢ τῷ πατρίῳ.»

Τῇ θεραπείᾳ τοῦ ΠΑΤΡΙΟΥ τούτου Θεοῦ ψυχῆ τε καὶ σώματι ἀφιερῶθη πάλαι ποτε καὶ τις πλατωνίζων τῆς χριστιανικῆς Ἑλλάδος ποιητής, ὁ πολὺς ἐκεῖνος τὸν Ἑλληνισμὸν καὶ τὴν Πίστιν Συνέσιος. Τῆς Πτολεμαίδος, ἣν ὡς ἐπίσκοπος διώκει, πολιορκουμένης ὑπὸ βαρβάρων, ὁ μεγάλῳψυχος ἐγκαρτερεῖ εἰς τὴν θέσιν τοῦ ἡρωϊκῶς προετοιμάζει στρατηγικῇ τῇ περινοίᾳ τὴν ὑπεράσπισιν, παρακαλεῖ τοὺς δειλιῶντας, καὶ διανέμει πᾶσαν πνευματικὴν παρηγορίαν· τούτων δὲ πληρωθέντων, ἀπο- φασίζει μᾶλλον νὰ ταφῇ ζῶν ὑπὸ τὰ ἐρείπια τῆς πατρίδος, ἢ ἀτίμως νὰ συνθηκολογήσῃ.

«Θέλω παραμείνει ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ μου, γράφει ὑπὸ φιλοπα- τρίας ἐνθεαζόμενος· θέλω στήσῃ ἐμπροσθέν μου τὰ ἱερά τοῦ ναοῦ σκεῦῃ, καὶ ἐνγκυλισθῇ τὰς στήλας τῆς Ἁγίας Τρα- πέζης! Ἐγκαρτερήσω ζῶν· πεσοῦμαι νεκρός. Ἴδου ἡ δλοκαύ- τωσις ἣν ὀφείλω ὡς λειτουργὸς Κυρίου!»

Λόγοι θεσπέσιοι φιλοσόφου, ἱεράρχου, ποιητοῦ!

Ἄοιδὲ τῆς Ἑλληνικῆς Ἀναγεννήσεως, ἐγγράραξον τοὺς λό- γους αὐτοὺς εἰς τὸν γοῦν σου καὶ εἰς τὴν καρδίαν σου! Διότι, πατριὸς Ἑκκλησία καὶ ἡ Ποίησις· ἱερεὺς δὲ καὶ λειτουργὸς ὁ ἐθνικὸς ποιητής.

ΤΕΛΟΣ.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

007000027845